

Masteroppgåve i Kulturmøte

«Det var en gang et menneske...»

En kvalitativ analyse av historiebruk i dagens debatt om arv og miljø

60 studiepoeng

Forfatternamn: Lene Heggen

Mnd/År: 05.2016

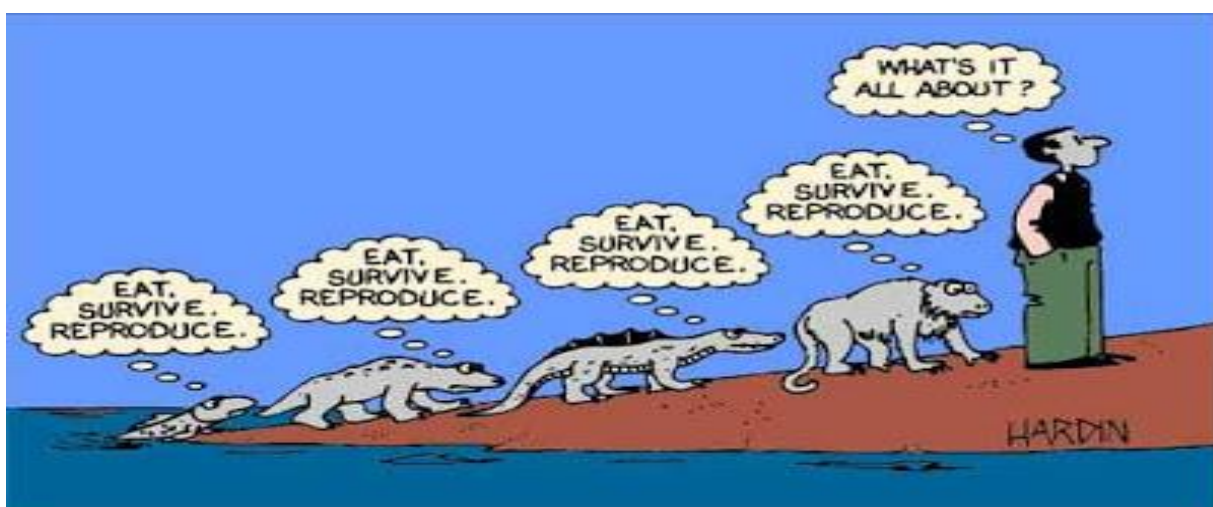

Masteroppgave i kulturmøte

Tittel:

«Det var en gang et menneske...»

En kvalitativ analyse av historiebruk i dagens debatt om arv og miljø

Lene Heggen, mai 2016

Studiepoeng: 60

Summary

This thesis is a qualitative study in a hermeneutical tradition and looks at how the participants in the current nature-nurture debate uses history in their argumentation for or against a biological perspective in social science. Especially historical incidents such as social Darwinism and eugenics tend to pop up where one wants to warn against such a perspective (biological), but also other historical incidents are used. Some to justify one`s own position, some in a more scientific manner where the goal is to find “objective” truths.

The thesis also takes the reader through the historical meeting between natural science and social science, which sets the contexts and enables the reader to reflect over the uses of history present in the analysis. It also sets the scene in a psychological way, where terms such as ethnocentrism and certain kinds of biases are essential, these have relevance for the perspective inspired by Pierre Bourdieu`s field theory. This perspective looks at which form of history-use has a conservative effect on the scientific field. It not only singles out who might be sitting on a dominant position, but also who can be said to be the dominated ones, and which strategies is taken in use. The perspective is based on the book *Science of science and reflexivity* (2007).

The main analysis however, is based on Klas Göran Karlsson`s typology, which identifies seven different types of uses (not all has relevance for the selected object of analysis). These types can sometimes overlap, or be mutually exclusive. The typology focus on which *motive* the user has, and which *function* the use has, on both an individual and a social level. Motive such as construction of meaning, discover truth or illustrating a possible scenario, and functions such as legitimizing, verification, politicization are central elements in the analysis. The object of study is mainly three panels of debate, which addresses the subjects “the equality paradox”, “race” and “social class”. All based on a television series aired in 2010 on the Norwegian channel NRK. Most participants are social scientist.

Once analyzed within the frames of Karlsson`s typology, the findings is linked to the Bourdieu-inspired perspective, which shows that the participants in dominating position tend to have an ideological and a political-pedagogical use of history while the dominated ones tend to have mostly a scientific use. This conclusion not only supports the overall field theory of Bourdieu, but also the ingroup-outgroup theory used in human behavioural ecology, both claiming that the fights in any field are fights about keeping ones relevance.

Sammendrag

Denne oppgaven ser på hvordan deltakerne i dagens arv og miljø debatt bruker historie i argumentasjonen for eller imot et biologisk perspektiv i samfunnsvitenskapen.

Særlig historiske hendelser som sosialdarwinisme og eugenikk dukker opp som advarsel mot et slikt perspektiv (biologisk), men også andre historiske hendelser blir brukt. Noen for å legitimere egen posisjon, andre i et mer «vitenskapelig» formål hvis hensikt er å oppnå en «objektiv» sannhet. Analysen er kvalitativ med rot i hermeneutisk tradisjon.

Opgaven tar leseren gjennom det historiske møtet mellom naturvitenskapen og samfunnsvitenskapen, dette setter analysen i kontekst og gir leseren en mulighet til å reflektere over den historiebruken som kommer frem hos studieobjektet.

Den setter også scenen på et psykologisk plan, hvor etnosentrisme og ulike former for bias er essensielle. Disse er relevante for perspektivet inspirert av Pierre Bourdieus feltteori, som tar for seg historiebruk som har konserverende effekt på feltet. Dette perspektivet skiller ikke bare ut dominerende posisjoner men også de dominerte, samt hvilke strategier som blir tatt i bruk. Perspektivet bygger på boken *Viten om viten og refleksivitet* (2007).

Hovedanalysen er for øvrig basert på Klas Göran Karlssons typologi, som identifiserer syv ulike former for historiebruk (ikke alle er relevante for oppgavens studieobjekt).

Disse formene kan noen ganger overlappe hverandre, men også utelukke hverandre.

Typologien fokuserer på hvilke *motiver* brukeren har og hvilke *funksjon* bruken har, både på et individuelt nivå og et samfunnsnivå. Motiver som blant annet å konstruere mening, oppdage sannhet eller illustrere mulige scenarier, samt funksjoner som legitimering, verifisering og politisering er sentrale elementer man finner igjen i analysen.

Studieobjektet er hovedsakelig tre paneldebatter som tar for seg temaene

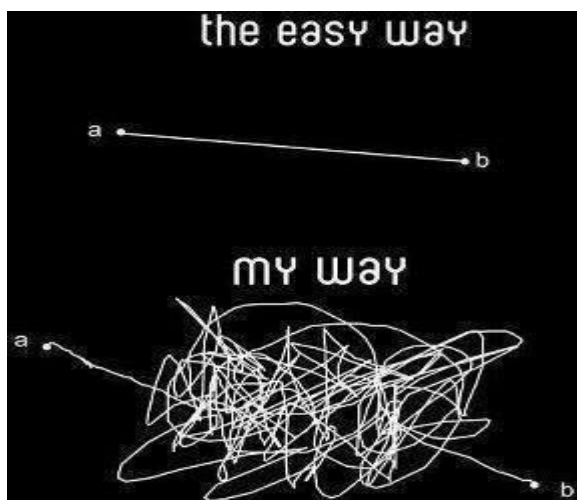
«likestillingsparadokset», «rase» og «klasse», alle basert på NRK-serien *Hjernevask* i 2010.

De fleste av deltakerne er samfunnsvitere.

Funnene fra denne analysen blir satt i forbindelse med det Bourdieu-inspirerte perspektivet, og viser at deltakere i en dominerende posisjon har en tendens til å bruke ideologisk og politisk-pedagogisk historiebruk. De dominerte derimot bruker i størst grad et vitenskapelig historiebruk. Denne konklusjonen støtter både Bourdieus felt teori og inngruppe - utgruppe teorien som man tar i bruk i human atferdsøkologi, hvor begge hevder at kampen i et felt dreier seg om kampen om å forbli aktuell.

Forord

Denne prosessen kan på mange måter oppsummeres slik:

En stor takk skal min veileder Anders Aschim ha, som har holdt motet oppe og forsøkt å holde meg på den rette vei. Han har utallige ganger ønsket å vite hva jeg faktisk var ute etter. Ikke en lett sak, det er sikkert. Men han har diskutert ulike perspektiver med meg, ulike mulige tilnæringsmåter og det har vært lærerikt og inspirerende! En enorm ambisjon har blitt omgjort til en håndterlig ambisjon, «my way» kunne sett så mye verre ut.

En takk skal også Iver Mysterud og Terje Bongard ha, som tok seg tid til å gi meg noen gode tips til kilder og perspektiver fra deres fagfelt tidlig i prosessen. Noe har jeg brukt, noe ble interessant lesestoff på min kronglete vei mot mål. Noe ligger på lur til en vakker dag.

Så en takk til mine gode venner og familie, som nå priser seg lykkelig for at det hele er over, som har måttet lytte til all min frustrasjon og oppmuntret tilsvarende. Til slutt må jeg også takke mine fantastiske tre barn, som har gjort alt de kan for å lage hjemmemiljøet så fullt av lyd at uansett utfall av oppgaven er det en bragd bare å ha kommet seg gjennom den. De skal nå få litt mer oppmerksomhet og kanskje (!) litt mindre informasjon om historiebruk og diverse teorier.

Men aller mest takker jeg for muligheten til å skrive om akkurat det som interesserer meg mest; historie og sosial atferd.

Innhold

Del 1

1. Kapittel. Innledning.....	1
1.1. Oppgavens formål og oppbygging.....	3
1.2. Problemstilling.....	5
1.3. Bakgrunn for val av tema og dets relevans.....	5
1.4. Andre publikasjoner.....	7
2. Kapittel. Metode og kilder.....	8
2.1. Val av metode, rammer og begrensninger.....	8
2.2. Kilder fra debatten i media.....	12
2.3. Sentral litteratur.....	13
3. Kapittel. Teoretisk referanseramme.....	14
3.1. Historiebruk.....	15
3.2. Karlssons typologi.....	20
3.3. Etnosentrisme og kognitiv bias.....	27
4. Kapittel. Historiebruk i et Bourdieu-inspirert perspektiv.....	30
5. Kapittel. Et historisk tilbakeblikk.....	34
5.1. Kvalitativ utvikling.....	35
5.2. Darwin og den moderne evolusjonsteori.....	36
5.3. Sosialdarwinismen og eugenikken.....	40
5.4. Standard samfunnsfaglig modell.....	50
5.5. Etterkrigstidens arv-miljø debatt.....	52

Del 2

6. Kapittel. Dagens arv-miljø debatt.....	56
6.1. Hjernevask.....	56
6.2. Oppvask etter Hjernevask.....	60
7. Kapittel. Historiebruken i debatten	62
7.1. Debatten om kjønn	63
7.2. Debatten om rase.....	73
7.3. Debatten om klasse.....	83
7.4. Oppsummering historiebruk.....	92

8. Kapittel. Historiebruk i et Bourdieu-inspirert perspektiv.....	97
8.1. Salongen.....	100
9. Kapittel. Oppsummering og konklusjon.....	113
10. Kapittel. Epilog.....	119
Litteraturliste.....	

1. Innledning

«Jeg har villet gjøre denne tankerekke i håp om at jeg en dag vil kunne forfølge den i praksis i samarbeid med dedikerte forskere, eller i håp om at helt andre gjør det. Det måtte innebære å gjøre en systematisk undersøkelse som forutsatte samarbeid mellom naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige forskere.» Pierre Bourdieu

Det kommer jeg dessverre ikke til å ta på meg i denne oppgaven, jeg må nøye meg med noe litt mindre ambisiøst. Det jeg vil forsøke å si noe om er hvorfor debatten mellom tilhengere av biologiske perspektiver (med vekt på evolusjonsteorien) og tilhengere som vektlegger forklaringer på miljø er så betent, spesielt innen sårbare temaer.

At naturvitenskap og samfunnsvitenskap (inkludert humaniora) har hatt et stormfullt forhold opp igjennom historien er for så vidt godt kjent, at de har hatt enkelte hendelser som har preget forholdet i ettertiden er heller ikke omdiskutert. Den intellektuell kryssilden som «de to kulturer» ofte havner i demonstrerer tydelig at det finnes en kløft når det gjelder spørsmål som dreier seg om hva et mennesket er. Betegnelsen «de to kulturer» har jeg for anledningen lånt av Charles Percy Snow, jeg synes den passer fint til mitt formål. Hans betegnelse dreier seg om en kløft mellom tenkemåten til teknologi og naturvitenskap på den ene siden og litterære/humanistiske fag på den andre siden. I denne oppgaven bruker jeg betegnelsen om kløften mellom tenkemåten «arv» på ene siden og «miljø» på den andre. Altså et naturvitenskapelig perspektiv hvor evolusjonsteorien ligger til grunn, og et samfunnsvitenskapelig hvor kulturell påvirkning ligger til grunn.

Begge parter har hevdet, og fortsatt hevder, å ha en viktig komponent i forståelsen av menneskets atferd og sinn, og har på mange måter samme objekt i sentrum for sin forskning. Men, til tross for at få er tilhengere av «enten eller» dikotomien i streng forstand, ser det altså ut til at der fortsatt finnes områder i samfunnsfagene hvor man ikke ser nytteverdien av et samarbeid med biologien. Det tyder på at selv om de fleste anser mennesket som styrt av både arv og miljø så er det lite tverrfaglighet å finne, hvorfor?

Når det gjelder hvordan man forstår menneskets handlinger har samfunnsvitenskapelige perspektiv hatt forholdsvis stor råderett over domenet i den senere tid, ofte har de advart mot

et biologisk perspektiv på mennesket. Biologiske perspektiv på sin side ønsker innpass, igjen. I den forbindelse har enkelte sosiologer etterlyst en «naturalistisk vending» både på pensumlistene i samfunnsfagene og et biologisk perspektiv i forskningen. Enkelte har også så smått har begynt.¹ Termen «naturalistisk vending» blir ofte brukt om biologiske perspektiver i samfunnsvitenskapene (og humaniora), jeg anvender termen først og fremst fordi den er blitt brukt av aktørene i debatten. Jeg har for øvrig ingen ambisjoner om å vurdere hvorvidt denne «vendingen» er bra eller dårlig – reell eller forbipasserende.

Det som ofte viser seg å være et hinder for et samarbeid er den historien dette møtet har hatt tidligere, i alle fall er det slik det fremstår. Tidligere konsekvenser av en biologisk forklaringsmodell på menneskelig atferd og sinn har fått stor plass når man skal ta stilling til hvorvidt man bør la den få slippe til. Både en frykt for determinisme og en frykt for gjentakelse av sosialdarwinismen og tidlig/midten av 1900 tallets eugenikk kommer til uttrykk i ulike former, og med ulike motiv. De har en tendens til å dukke opp igjen i debatter og diskurser, så denne vendingen det er snakk om kan trolig oppleves både som en mulighet og en trussel.

Forholdet man har til historien står sentralt, måten man bruker den er sentral. En kartlegging av historiebruk gir en mulighet til å vurdere hvilke motiv som ligger bak. Samtidig er forskernes strategier i et vitenskapelig felt uatskillegelige fra de vitenskapelige og sosiale strategiene, om man skal tro Pierre Bourdieu.²

«Den rollen som forskerne må spille, enten enkeltvis eller kollektivt, når det gjelder å orientere forskningen mot økonomiske ressurser, forhandlinger, kontrakter, stillinger osv. varierer med avhengigheten av deres vitenskapelige aktivitet i forhold til disse ressursene.»³

Kampen i feltet er tross alt en kamp om å forbli aktuell, ifølge Bourdieu.

¹ Aakvaag, Gunnar C, *Å våge å ta det første steget*, i Socius, publisert 06.01.2014

<http://socius.sosiologi.org/2014/01/06/intervju-med-gunnar-c-aakvaag-a-vage-det-forste-steget/> Besøkt 04.05.2016

² Bourdieu, Pierre, *Viten om viten og refleksivitet*, Pax forlag, Oslo 2007:101

³ Ibid.: 103

1.1. Oppgavens formål og oppbygging

Det overordnede formålet for denne oppgaven er å undersøke hvilke behov/motiv som kommer til uttrykk i aktørenes argumentasjon når det gjelder tverrfaglighet og andres forklaringsmodeller, gjennom deres bruk av historien.

Oppgaven er delt opp i to deler, hvor jeg i første del legger frem metode, kilder og teori, imens oppgavens andre del tar for seg analysen.

Når jeg skal vurdere hvilke historiebruk som kommer frem i denne debatten, velger jeg å la meg inspirere av Klas-Göran Karlssons syv typologier, med noen små justeringer for å tilpasse mitt forskningsobjekt. Det legges frem i kapittel 3, her kategoriseres ulike former for historiebruk som vitenskapelig, eksistensiell, politisk-pedagogisk, moralsk, ideologisk, kommersielt samt ikke-bruk av historien. Enkelte av disse vil vise seg å ikke ha relevans for oppgaven og vil dermed kun bli nevnt innledningsvis.

Jeg legger også til et annet perspektiv, som bygger på Pierre Bourdieus *feltteori og historiske transcendent* som han nevner i sin siste bok om viten om viten og refleksivitet, også begrepene etnosentrisme/bias som man kjenner godt til i blant annet psykologi ha en viss relevans her. Den historiske transcendent dreier seg om forskeren/debattantens tilknytning til sitt vitenskapsfelt og dens habitus og doxa. Her er altså faget/feltets dominerende tankegods sentralt, fagets idéhistorie og tradisjon, dets nomos. Ifølge Bourdieu vil man kunne forutsi sannsynligheten for de ulike agentenes opptreden ut ifra de posisjonene de innehar i fordelingen i feltet.⁴ Dette blir presentert i kapittel 4.

Jeg tar utgangspunkt i argumentasjonen rundt den pågående arv-miljø debatten, hvor det argumenteres for biologiske perspektivers relevans eller irrelevans i forhold til sosiale utfordringer. Dette har manifestert seg både i kronikker og debattinnlegg, i vitenskapelige artikler og akademiske bøker, bøker som både blir brukt i undervisningssammenheng og i populærvitenskapelig sammenheng. Ikke minst i tv programmet «*Hjernevask*» (sendt 2010 på NRK), samt de etterdønningene dette programmet dannet. Dette utvalget bringer frem viktige

⁴ Bourdieu:103

sider i debatten, hvor det kommer frem både en skepsis mot å slippe biologien til og en frustrasjon over manglende vektlegging på menneskets natur.

Når det gjelder kildeutvalg vil jeg gå gjennom et utvalg i media, med vekt på paneldebattene i *Morgenbladet*. De er i all hovedsak analyseobjektet. I tillegg vil enkelte pensumbøker på høgskole/universitets nivå, populærvitenskapelige bøker, kronikker og andre innlegg i *Morgenbladet* trekkes inn hvor det er nødvendig med supplerende informasjon eller kontekstinformasjon. Jeg trekker særlig frem serien «*Hjernevask*», ettersom programmet klarte å skape en voldsom reaksjon både blant fagmiljøer og blant folk flest. En grundigere innføring kommer under delkapittel 2.2.

Debattantene legger spesielt vekt på å hva som må til for å forstå sosiale prosesser, hvordan mennesker fungerer både som individ og som en del av en gruppe, og hvordan mennesket former samfunnet rundt seg. Men mer overordnet dreier debatten seg om hvor mye av vår atferd og kognitive ferdigheter er medfødt eller tillært. Nettopp dette temaet har også klare nedslagspunkt i historien; sosialdarwinismen og eugenikken i siste halvdel av 1800 tallet og første halvdel av 1900 tallet, samt sosiobiologi debatten på 70 – og 80 tallet er svært aktuell.

Jeg ser det nødvendig å gi både et kort historisk overblikk i tillegg til et litt større innblikk i de aktuelle hendelsen det ofte refereres til. I tillegg presenterer jeg enkelte sentrale teorier og modeller for å bidra til å klargjøre enkelte elementer ved analysen. Dette legges frem i kapittel 5.

Det bør nevnes at faget psykologi, som befinner seg innenfor begge leire og som spenner seg fra studier om holdninger og fordommer til biologiske prosesser i hjernen hvor evolusjonspsykologi, har retninger hvor evolusjonsteorien blir brukt for å forklare psykologiske fenomener. Argumenter som kommer fra denne retningen vil uansett regnes å komme fra samfunnsvitenskap, selv om det vil først og fremst vil ha en supplerende funksjon. Det er ingen representanter fra denne retningen i paneldebatten som er stilt under lupen. Også argumenter som kommer fra humaniora vil jeg ta med i kategorien «samfunnsvitere», ettersom de i stor grad deler idéhistorie når det kommer til menneskesinnet og ofte flyter sammen (som blant annet innen kulturstudier).

Kapittel 6 vil gi en innføring i programserien *Hjernevask* og dens etterdønning, mens kapittel 7 og 8 dreier seg om selve analysen av historiebruk.

Kapittel 9 inneholder oppsummering og konklusjon.

1.2. Problemstilling

Problemstillingen i denne oppgaven er i forbindelse med historiebruk; hvordan bruker aktørene i dagens arv og miljø debatt historien i sin argumentasjon?

Begge fagområdene har teorier om hvordan, eller hvorfor, mennesket handler som de gjør i gitte kontekster. Samtidig påpeker NESH at i et moderne samfunn bør en viktig del av forskningsformidlingen bestå i gjensidig popularisering mellom spesialister fra ulike forskningsområder, og at en tverrfaglig diskusjon kan tydeliggjøre grunnleggende krav til vitenskapelig diskusjonskultur. I tillegg påpekes det at «*begrensninger i eget fagperspektiv og egen kompetanse i forhold til det aktuelle saksfelt bør klargjøres, noe som kan lette leserens vurdering av om andre faglige perspektiver kan føre til andre oppfatninger.*»⁵

1.3. Bakgrunn for valg av tema og dets relevans

*«Vi kriger og slåss, krangler med naboen, denger våre ektefeller, og hater muslimer, nordlendinger, innvandrere, homser, feminister og dem som stemmer på et annet parti. Og jo lenger unna «de andre» på TV-skjermen befinner seg, jo mer skeptiske er vi.»*⁶

Det ligger mye viktig informasjon i dette sitatet, som selvfølgelig er satt litt på spissen, men det ligger mye sannhet i det. Ali har større problemer med å få leie leilighet enn Knut-Magne, Qalid har større problem med å få innkalling til jobbintervju enn Andreas. Homofile blir forsøkt kurert, om man er født i «feil kropp», eller er tvekjønnet ved fødsel, tas det stilling til hvilke kjønn man er. Samtidig er likestilte Norge sagt å ha et av de mest kjønnssegregerte

⁵ Forskningsetiske komiteer, *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi*. Publisert mars 2006, <https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi-2006.pdf> :34 Besøkt 04.05.2016

⁶ Universitetsavisa, *følelsenes forbannelse*, NTNU, Publisert 23.11.06 http://gamle.universitetsavisa.no/dok_4565999a5be777.67938444.html Besøkt 04.05.2016

arbeidsmarkeder i verden. Hvorfor domineres enkelte yrker av enten menn eller kvinner?⁷ Hvorfor er det lettere for menn å bli toppforsker innen akademien, og hvorfor siteres de kvinnelige forskerne mindre enn de mannlige?^{8 9}

Det er klart det har store konsekvenser for den det gjelder hvordan samfunnet *forstår* dette komplekse temaet på. Dette er saker som forskerne innen samfunnsvitenskapene registrerer, rapport etter rapport om hvor utfordrende det er å skille seg ut, media formelig oversvømmes av «våre verdier» kontra «deres verdier», skepsisen mot de nye og de som er annenledes pryder media omtrent daglig og tiltak blir satt i gang for å sikre både god integrering og kjønnsbalanse på arbeidsmarkedet. Her opererer vi altså med reelle samfunnsproblemer, og vi opplever at ulike fagfelt legger frem ulike forklaringer på temaene, gjerne også heftige diskusjoner om hvem som har faglig ryggdekning til å bidra med området.

Men som Raino Malnes sier i debatten mellom naturvitere og samfunnsvitere på litteraturhuset 25.09.2012; oftest kan man si at der ikke finnes en særlig kløft mellom vitenskapene, ettersom de som oftest har ulike gjenstander for forskningen. For det første er ikke samfunnsvitenskapen særlig eksperimentell, naturvitere stiller heller ikke mange normative spørsmål slik samfunnsvitere ofte gjør, som også har en fot innen etikken. Videre mener han at samfunnsvitere studerer naturen subjektivt, noe naturvitere sjelden er opptatt av.

Så, konflikten kommer ikke før spørsmålet «hvordan forstå mennesket» dukker opp i begge leire, men da argumenteres det til gjengjeld flittig og på en rekke ulike måter og med ulike motiver.

Dette er et kulturmøte mellom to ulike perspektiver på mennesket, et basert på kulturell påvirkning innen samfunnsvitenskap (inkl. humaniora) og et naturvitenskapelig basert på biologi. Det er også et kulturmøte med historiske røtter, som er relevant i forhold til

⁷ Førde, Lars Engh, en artikkel fra Statistisk sentralbyrå, *Velger fortsatt tradisjonelt*, publisert i Forskning.no 03.03.2010 <http://forskning.no/kjonn-og-samfunn-likestilling-skole-og-utdanning/2010/03/velger-fortsatt-tradisjonelt> Besøkt 04.05.2016

⁸ Øistad, Beate Sletvold, en artikkel fra Kilden kjønnsforskning.no, *Lettare for menn å bli toppforskarar*, publisert i Forskning.no 22.01.2015 <http://forskning.no/om-forskning-likestilling/2015/01/lettare-menn-bli-toppforskarar> Besøkt 04.05.2016

⁹ Rønning, Asle, *Kvinnelige forskere siteres mindre enn menn*, Publisert 12.12.2013 i Forskning.no <http://forskning.no/forskningspolitikk-likestilling/2013/12/kvinnelige-forskere-siteres-mindre-enn-menn> Besøkt 04.05.2016

dagligdagse sosiale situasjoner, men også et møte som har følger for forskningen på feltet. Hvordan forskningsmidlene blir fordelt er knyttet tett sammen med hvor samfunnsnyttig et prosjekt antas å være, i hvor stor grad man inkluderer ulike perspektiver vil følgelig gi ulike bidrag til vitenskapen. Fagmiljøene har en umistelig sentral rolle, og stor politisk innflytelse.

1.4. Andre Publikasjoner

Jeg kjenner til to tidligere analyser som er gjort av programmet og debatten i etterkant. Den ene er en masteroppgave i Nordisk språk ved Universitetet i Oslo i 2011 av Ida Carine Longva, *Når underholdning blir vitenskap og vitenskap blir underholdning, en argumentasjonsanalyse av Hjernevask*. Denne oppgaven utfører først og fremst en tekstanalyse av argumentasjonen til de ulike forskerne i den første episoden i serien ved bruk av rekonstruksjon og abduktiv metode. Hun bruker en modell basert på logiske syllogisme og den tilsvarende retoriske slutning og supplerer med en stemmeanalyse. Hun undersøker blant annet om argumentasjonen som blir brukt kan regnes som logisk gyldig eller logisk ugyldig. At hun finner «en klar tendens til at de naturvitenskapelige forskerne argumenterer med utgangspunkt i en naturvitenskapelig hjemmel, og krav om etterprøvbarhet og falsifikasjon, mens de samfunnsvitenskapelige forskerne har en tydelig tendens til å argumentere med hjemmel i en politisk ideologi»¹⁰ er for så vidt ganske interessant. Det samme er at hun peker på at representanter fra den samfunnsvitenskapelige siden har i større grad kommet til ordet etter andre verdenskrig, hvor man har godtatt en emosjonell argumentasjon over en ikke logisk. Dette er elementer som også min analyse kan si noe om, her kan for eksempel ulike former for historiebruk enten støtte opp under eller svekke hennes funn, samtidig vil et perspektiv som bygger på Bourdieus felteori kunne si noe om konserverende maktstrukturer.

Den andre analysen som tar for seg temaet er en masteroppgave i sosiologi av Robert Duratovic Stople ved Universitetet i Oslo i 2012. *Hjernevask, en analyse av programmet og den påfølgende offentlige debatten* tar som Longvas også i bruk en argumentasjonsteori (pragma-dialektiske argumentasjonsteori), han lener seg på retoriske strategier som

¹⁰ Longva, Ida Carine, *Når underholdning blir vitenskap og vitenskap blir underholdning, en argumentasjonsanalyse av Hjernevask* (masteroppgave), Universitetet i Oslo, November 2011:147
https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/26733/longva_master.pdf?sequence=2&isAllowed=y Besøkt 27.04.2016

selvhevdelse og *angrep* og tar sikte på å finne argumentasjonsfeil. Noe han også gjør blant kjønnsforskerne som nærmest utelukkende brukte *refutatio* (angriper motpartens argumenter), og få eksempler av *probatio* (begrunner egne argumenter). Enkelte angrepsstrategier var i tillegg implisitt sentrert rundt påstander om umoral, hvor en avvisning av den biologiske forskningen var på bakgrunn av frykt for potensielt uheldige konsekvenser. Hvilket han konkluderte med at representerte et brudd på den vitenskapelige normen om upartiskhet.

Også Stolpe bruker en av episodene i *Hjernevask*, samt en meningsutveksling mellom forskningsjournalisten Bjørn Vassnes og sosiologiprofessorene Willy Pedersen og Ottar Brox i ettertid av programmet. Han legger også vekt på hvilke program *Hjernevask* var, det er for øvrig ikke særlig relevant for min oppgave.

Mitt perspektiv skiller seg ut ved at den ikke vurderer gyldigheten i selve argumentasjonen, jeg er ikke normativ, men analyserer og synliggjør de underliggende motivene og funksjonene de ser ut til å ha. Samtidig retter jeg ikke blikket mot serien, men først og fremst debatten fem år etter. Jeg mener uansett at analysene Longva og Stolpe har gjort er såpass gode at jeg føler meg trygg på å referere til deres arbeid om det viser seg hensiktsmessig.

2. Metode og kilder

Kapittelet vil grunngi val av metode og rammer, samt diskutere enkelte begrensninger jeg må ta hensyn til. Det vil også gi en oversikt over kildene jeg har valgt fra media og annen sentral litteratur.

2.1. Val av metode, rammer og begrensninger

Oppgaven tar utgangspunkt i en hermeneutisk tradisjon, med historiebruk som teoretisk referanseramme. Som analyseverktøy tar jeg utgangspunkt i Klas-Göran Karlssons typologier, den klassifiserer ikke bare enkelte former for historiebruk men sier også noe om både brukere, motiv og dens konsekvenser både individuelt og på samfunnet (funksjon).

Jeg har valgt en kvalitativ metode, hvor jeg konsentrerer meg om et lite utvalg av kilder til analyse. At denne metoden blir brukt i en hermeneutisk (fortolkningslæren) tradisjon betyr først

og fremst at fortolkning ligger til grunn for analysen, slik den blir forstått av Gadamer (filosofisk) og ikke som en egen metode. Det betyr at jeg som forsker vil være farget av mine for-dommer, ikke bare i den forstand at de er et nødvendig utgangspunkt for forståelse, men også i den forstand at subjektiviteten lett kan overstyre objektiviteten. I møte med en tekst, eller en muntlig debatt som i mitt tilfelle, og en historie vil altså sannheten fremstå som relativ i forhold til min posisjon. Oppgaven er først og fremst fortolkende, ikke et forsøk på å oppnå en objektiv sannhet i positivistisk forstand.

Med andre ord vil det alltid vil være en risiko for oppgavens reliabilitet, ettersom det er jeg som forsker som skal si noe om hva jeg tror dataen betyr og hvor jeg legger min lit til egen tolkning.¹¹ Dette vil jeg forsøke å begrense ved å vise til kriterier som gjelder innenfor typologiene, hvor motivet vil være låst fast til gitt historiebruk. Det vil si at det er mulig å gi en plausibel konklusjon gitt man har godtatt klassifikasjonen. Egen bias eller for-dommer burde også være redusert ved hjelp av denne metoden, noe som er en målsetting.

Ved å trekke inn andre kilder enn hovedkilden for å illustrere et poeng, eller vise til en kontekst e.l. kan jeg også utdype eller korrigere enkelte mulige feilslutninger, eller begrunne min tolkning. Det betyr for øvrig ikke at jeg anser det som mulig å oppnå et objektivt erkjennelsesideal, slik den tradisjonelle hermeneutikken forsøkte, men at jeg anser det som hensiktsmessig å tilnærme meg den posisjonen så mye som mulig innenfor den metoden jeg har valgt. Samtidig er det enkelte andre perspektiv med den tradisjonelle hermeneutikken som er relevant for denne oppgaven, blant annet de stadier som den deles opp i. Jeg forsøker til eksempel å få tak i aktørens (forfatter om det gjelder tekst) hensikt eller ønske med sin formidling, også å bruke teksten/utsagnene slik at den kan gi en dypere forståelse av situasjonen.¹² Men til ulikhet for den tradisjonelle, hvor forsker er tilskuer, kan jeg ikke utelukke meg selv som deltaker i det jeg forsøker å analysere. Jeg havner altså i større grad i Gadamers hermeneutiske tradisjon enn den tradisjonelle. Dette perspektivet er også nært knyttet til menneskets historisitet, at man alltid befinner seg i en historisk kontekst som vil

¹¹ Larsen, Ann Kristin, *En enklere metode, Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*, Fagbokforlaget, Bergen, 2007:81

¹² Hvalvik, Sigrun, https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/215/notat2001_2.pdf?sequence=1

prege ens forståelse, noe som igjen får følger for måten man både tolker, forstår og bruker en historie på.

Valget av en kvalitativ metode betyr at det heller ikke gis noe grunnlag for å generalisere til hele debattens aktører utenfor paneldebattene, hele populasjonen, slik det skulle kunne gjøres med en kvantitativ analyse og en sannsynlighetsutvelging. Denne metoden mener jeg ikke det er rom for innenfor rammene av en masteroppgave. Responsen etter *Hjernevask* og artikler som tar opp temaer mellom arv og miljø er overveldende, men ikke tilgjengelig på en slik måte at man enkelt kan trekke ut et utvalg som vil kunne gi svar på det jeg spør etter i oppgaven. En liten illustrasjon:

Når det gjelder artikler fra Morgenbladet så kom følgende antall artikler opp med følgende i søkemotoren:

- Hjernevask: 279, 205 fra 2009 og fremover. En rekke relevante og mange mindre relevante.
- Oppvask etter Hjernevask: 18, 13 fra 2015 hvorav enkelte ikke er særlig egnede, 3 fra 2010-2012.
- Biologi samfunnsvitenskap: 83, hvorav 51 er fra 2009 og fremover. Heller ikke her er alle egnede for problemstillingen
- Biologi samfunnsvitenskap hjernevask: 25
- Hjernevask naturvitenskap samfunnsvitenskap: 26 (15 som er inkludert i punktet over)
- Naturvitenskap, samfunnsvitenskap hjernevask historisk: 10, hvorav opp til 4 har noe å by på, alle artiklene er fra tidsperioden 2010-2014.
- Rase, hjernevask: 20, i 2015

Gitt variasjonen i år, tema og relevans i alle artiklene trengs det et betydelig antall artikler for å kunne sikre høy validitet. Jeg har heller ikke kapasitet til å gjøre verken en dybde eller en enkel analyse av hvert utsagn i alle utvalgte artikler for å kunne plassere de i gitt historiebruk.

Jeg har heller valgt å foreta en skjønnsmessig utvelging av kildemateriale, alt etter hva jeg mener er relevant for å kunne gi best svar på problemstillingen.

Debatten har altså manifestert seg i en rekke kanaler, alt fra kronikker i aviser til populærvitenskapelig tv-serie, fra innslag i lærebøker til paneldebatt i litteraturhuset (publisert på youtube 28.09.2012)¹³ kan kaste lys over problematikken. Jeg har derimot valgt å begrense kildeutvalget hovedsakelig til paneldebattene i regi av Morgenbladets *Oppvask etter Hjernevask*, ettersom de her tar opp de betente temaer hvor kløften mellom vitenskapene oftest kommer til syne. Problemet med dette valget er at selv om det er tilstede en lik fordeling av tilhengere og kritikere av et biologisk perspektiv i samfunnsvitenskapen (og humaniora) er det bare en naturviter i panelet, noe som gir et mangelfullt bidrag fra et biologisk perspektiv. En måte å veie dette opp på er å bruke programserien *Hjernevask*, nettutgaven til Morgenbladet med artikler i forbindelse med temaet samt et lite utvalg fag- og populærvitenskapelige bøker hvor det viser seg å være hensiktsmessig med en utbrodering av, eller støtte opp under, argumentasjonen. Andre artikler fra andre paneldebatter og nettaviser e.l. kan også inkluderes om det kan kaste lys over problemstillingen, men verken de, *Hjernevask* eller artikler fra Morgenbladet vil være selve utgangspunktet for analysen. De vil i all hovedsak brukes til å eksemplifisere, dokumentere eller kontekstualisere. Bøkene som har blitt valgt ut inkluderer enten forfattere som deltok i *Hjernevask*, en av paneldebattene eller som har stor faglig tyngde innen feltet.

Det er i overkant optimistisk å tro at jeg skal kunne klare å fange opp et hvert argument som legges frem i debatten, det er heller ikke nødvendigvis avgjørende. Men jeg streber etter det.

Opgaven inkluderer også et litt annet et annet perspektiv når det kommer til møtet mellom ulike forklaringsmodeller, dette perspektivet er tatt med på bakgrunn av en spesiell form for argumentasjon i *Hjernevask* serien. Det er mulig å argumentere for at dette også er en form for historiebruk, men jeg velger å separere det fra resten i et eget kapittel. Litt fordi det er knyttet til en annen teori, en annen teoretiker og et annet fag (sosiologi heller enn historiedidaktikk), men også fordi det skiller seg såpass ut fra den typologien jeg har valgt å ta utgangspunkt i.

¹³ Litteraturhuset, Naturviter VS Samfunnsviter, Publisert 28.09.2012 på YouTube
<https://www.youtube.com/watch?v=GwkQ657HGBY> Besøkt 04.05.2016

Perspektivet bygger på Pierre Bourdieus feltteori. Det er ikke meningen å lage en grundig analyse i hans stil, men jeg mener det er interessant å inkludere dette perspektivet også i forhold til mitt utvalg, for deretter å sette det i sammenheng med funnene fra Karlssons typologi og se hva posisjonen i feltet har å si for ulike former for historiebruk.

Koblingen dette perspektivet har til historiebruk er først og fremst at den bruker eget felts historie til eget formål. Den kan fremstå som en avvisning av andre perspektivers relevans på bakgrunn av bl.a. manglende interesse eller antagelser om potensielle konsekvenser (jmf. Stolpa og Longva), samt en lojalitet til eget fags doxa og stil (se kapittel 8). Motivet er å holde på ens egen posisjon i feltet, og er såpass frekvent i *Hjernevask* at det er grunn til å se dette i en annen kontekst.

2.2. Kilder fra debatten i media

Kildene er valgt på bakgrunn av den enorme responsen programmet «*Hjernevask*» fikk, som tydelig satte fingeren på et ømt punkt hos mange. Debatten pågikk i diverse medier både rett etter programmet gikk på luften og i flere år etterpå, riktig nok ikke med samme intensitet hvert år, heller ikke med samme tema for ordet men den pågikk. Med Morgenbladets fem år etter serie *Oppvask etter Hjernevask* kom ytterligere bidrag, også i form av paneldebatter. Det er disse paneldebattene jeg velger å legge fokus på, mye fordi de samler fagfolk fra begge sider av kløften men også fordi de tar opp enkelte av de mest betente temaene hvor enkelte historiske hendelser har satt dype spor.

Det er ikke nødvendigvis så viktig *hvem* av natur- eller samfunnsviterne som har uttalt hva, det er ikke de individuelle forskerne som analyseres men hva som blir sagt, og hvorfor. Forskerne representerer ulike *posisjoner* i feltet, de er kroppsliggjorte vitenskapsfelt, jeg er ikke ute etter personanalyser per se. Det som for øvrig er viktig er hvilket perspektiv de representerer og hvilken kapital de besitter (jmf. Bourdieu).

Paneldebattene i regi av *Morgenbladet*, salongen, tar for seg tre temaer. Den første dreier seg om likestillingsparadokset, det andre rase og det tredje klasse, alle relatert til enkelte episoder i *Hjernevask*. Et tema som ikke blir tatt opp i her er homofili, det vil jeg uansett referere til

ettersom det også refereres til under den første debatten og er en del av den programseriedelen som omhandler kjønn.

Deltagere i paneldebattene:

Om likestillingsparadokset: Torkild Hovde Lyngstad (demograf og professor ved ISS ved UiO), Mari Teigen (sosiolog og assisterende direktør ved Institutt for Samfunnsforskning, Dr.polit), Gunnar C. Aakvaag (sosiolog førsteamanuensis ved UiT/Norges Arktiske Universitet) og Anne Lise Ellingsæter (sosiolog og professor ved ISS ved UiO)

Om rase: Frode Helland (professor i nordisk litteratur ved UiO og leder av Senter for Ibsenstudier), Ole-Martin Ihle (journalist, forfatter og musiker), Mette Andersson (sosiolog og professor ved ISS ved UiO) og Glenn-Peter Sætre (biolog og professor ved CEES ved UiO)

Om klasse: Gudmund Hernes (sosiolog, professor og forsker ved Fafo), Marianne Nordli Hansen (sosiolog og professor ved ISS ved UiO), Gunnar C. Aakvaag og Harald Eia (komiker, tekstforfatter og skuespiller)

2.3. Sentral litteratur

Iver Mysterud (biolog) har skrevet en bok som er vanskelig å komme utenom når man ønsker å se på møtet mellom et biologiskfundert perspektiv og et basert på miljø. *Mennesket og moderne evolusjonsteori* har allerede fått høy status innen en rekke fag. Boken, som blir karakterisert som et unikt bidrag både nasjonalt og internasjonalt, er en innføringsbok om moderne evolusjonsteori brukt i undervisningssammenheng og tar blant annet for seg arv/miljø debatten (inkl. sosiobiologidebatten på 70-80 tallet), teoretisk bakgrunn for evolusjonspsykologi, empirisk forskning m.m. Sammen med *Leif Edward Ottesen Kennair* (Psykolog) med sin bok *Evolusjonspsykologi* og *Terje Bongard* som sammen med *Eivind Røskoft* forfattet *Det biologiske mennesket* kan de bidra med både det historiske bakteppet i tillegg til en del forklaringer knyttet det biologiske perspektivet på en god måte.

I tillegg vil Walter Lehmanns (sosialantropolog) bidrag om det etnosentriske syndromet - en vedvarende utfordring for flerkulturelle samfunn i *Utfordringer i flerkulturell formidling*, (red.av Marit Greek og Kari Mari Jonsmoen) bli kort presentert sammen med ulike former for bias. Dette har relevans *både* for den delen som tar for seg debatten om menneskeraser og det Bourdieu-inspirerte perspektivet. Han beskriver det etnosentriske syndromet som et universelt fenomen som manifesterer seg i mange ulike situasjoner fra fotballsupportere til nabobygders rivalisering, fra ulike yrkesgrupper til akademiske konkurrerende tilhengere av ulike metoder eller teorier m.m.

Til sist må Steven Pinker sin bok nevnes, *The blank Slate* er utgangspunktet for programserien *Hjernevask*, da spesielt kapittel 5 om *hot bottons* (brennbare temaer). I tillegg må jeg inkludere Ullica Segerstråle (sosiolog), som har spesialisert seg innen sosiobiologidebatten og har samlet en rekke av hennes bidrag i boken *Defenders of the truth. The battle for science in the sociobiology debate and beyond* fra 2000. Boken tar opp temaer som; hvem er debattantene? Hvorfor sa eller skreive de som de gjorde? Boken gir nyttige bidrag, spesielt til analysedelen av oppgaven.

Sentral litteratur som gjelder historiebruk er presentert under punkt 3.

3. Teoretisk referanseramme

I dette kapitlet legger jeg frem relevant teori, hvor jeg først velger å reflektere litt rundt hva som menes med historiebruk, dets relasjon til «fortid» og «historie», samt trekke frem litt ulike perspektiver som finnes i feltet. Deretter presenterer jeg Karlssons typologier, som ligger til grunn for analysen. Til sist presenteres ett par sentrale begreper som ikke bare kan knyttes til det Bourdieu-inspirerte perspektivet jeg har inkludert i oppgaven og den generelle debatten om rase, kjønn og klasse, men også i en viss grad til et ideologisk historiebruk.

3.1. Historiebruk

Historiebruk er et fagfelt som tar for seg det å lese fortiden, hvordan den brukes på mange og motstridende måter. Men i motsetning til «vanlig» historie hvor man legger vekt på historiens

innhold, legger historiebruk vekt på bruken av dette innholdet. Det trenger ikke være store dramatiske hendelser som trekkes frem, men også de lange fortellingene om hvordan samfunnet eller tankesettet endret seg i en fortid. Faget er knyttet opp mot historiedidaktikk og de kildene jeg har brukt i denne oppgaven ligger innenfor denne rammen.

Ofte er det historiske fagbøker, artikler o.l. som er yndet objekt for analyse når det gjelder historiebruk, og gjerne av profesjonelle historikere. Men, som Klas Göran Karlsson diskuterer i artikkelen *Historiedidaktik: begrepp, teori och analys* fra 2009, kan andre objekter som har elementer av historie i seg være likeså interessante å studere.

Det er dermed ikke sagt at historiebruk er begrenset til dette området, historiebruk er et fag i vekst og blir brukt innen mange ulike områder. Også fag som retter seg mot nåtid og fremtid kan dra nytte av et slikt perspektiv.¹⁴ Og ettersom det er så tverrfaglig som det er, og så anvendelig på en rekke områder, er det vanskelig å si akkurat hva som kan defineres som historiebruk. Faget er åpent for nye fremstøt, og kan inspirere ulike interesserte ved å kunne tilpasses ulike studieobjekter.¹⁵

Fortid, historie og historiebruk

Hva som menes med historie og hva som er relevant historie varierer veldig, det er derfor vanskelig å finne en bestemt definisjon også på dette omgrepet. Skal man velge en snever definisjon eller en vid? Jeg legger meg på linje med Ola Svein Stugu slik han bruker det, i *Historie i bruk* (2008), som jeg tror er nyttig i forhold til oppgaven. Den begrenser seg ikke til det som historieforskning oftest forbindes med, men utvides ganske vidt til å dreie seg om alle forestillinger og fortellinger om fortiden. Kort sagt til *all informasjon som bygger på det som har vært*. De trenger ikke å ha rot i den faktiske fortiden, men det vil *si noe om* fortiden på ulike vis.¹⁶ De ønsker å gi oss innsikt i hva som var og hvorfor de ble som det ble. Det kan dreie seg

¹⁴ Bøe, Jan Bjarne, *Å lese fortiden, Historiebruk og historiedidaktikk*, Høyskoleforlaget, Kristiansand 2006 :10

¹⁵ Ibid.:10

¹⁶ Stugu, Ola Svein, *Historie i bruk*, Det Norske Samlaget, Oslo 2008:11

om enkelthendelser som har hatt store og dramatiske konsekvenser, eller en utvikling over tid, som idéhistorie. Det dreier seg om hvem vi er og hvordan vi ble sånn.¹⁷

Fortid dreier seg om alt som har skjedd tidligere som vi omgås hele tiden, den står som en motsetning til fremtiden, og det er de faktiske hendelsene *i seg selv*. De trenger ikke ha relevans for nåtiden, eller fremtiden, men om fortiden blir fortolket og dokumentert blir den til *historie*. Det trenger altså ikke å være fortiden som er viktig, men tolkningen og funksjonen den har. Fortidas hendelser skiller seg fra historien om hendelsen, det finnes f.eks. ikke et individ eller samfunn uten fortid, og de historiene som blir videreført basert på sin kontekst, mål eller perspektiv er *historiebruk*. Det kan få store konsekvenser for individer, samfunn og politikk hvordan fortiden forstås og formidles. Dette ser man spesielt hvor konkurrerende historier kives om sannhetsspørsmålet, som hvilke folkeslag var på et område først eller om hendelser har medfødte, biologiske årsaker eller om de er et produkt av kultur.¹⁸

Det er ikke alltid historiebruken kommer tydelig frem i ulike situasjoner, heller ikke motivene bak eller hvilke tolkninger er gjeldende.¹⁹ I visse tilfeller er historiebruken svært synlig, gjerne når aktører bevisst trekker frem hendelser for å overtale andre eller legitimere egen posisjon. Men aktørene er også et produkt av sin historie, sin kontekst og sine verdier, sine aksepterte sanninger og ikke minst menneskesyn. I dette tilfelle mener jeg historiebruken kan være mye vanskeligere å få øye på, den er implisitt og tar ikke nødvendigvis utgangspunkt i en fortidig fortolket enkelthendelse. Den dreier seg om det tankesettet, den idéhistorien eller tradisjonen, som har ledet en frem til en konklusjon. Da er det snakk om en lang tidslinje, et eksempel på dette kan f.eks. være argumenter som hviler på teorier eller metoder man har tilegnet seg, historien man da bruker er et fags historie.

Tilnærmingene til historiebruk er som vi ser mange, og en entydig modell eller et fast begrepsapparat finnes ikke.²⁰ Noen legger vekt på meningen enkelte kulturprodukt har, andre på krigshendelser og dens betydning for blant annet identitet og tilhørighet.

¹⁷ Aronsson, Peter, *Historiebruk, att använda det förflutna*, Holmgrens, Malmö, 2012:13

¹⁸ Ibid.:15

¹⁹ Stugu:13

²⁰ Ibid.:15

Stugu har illustrert en modell som viser hva han legger i historiebruk, hvor han ser det som et «...*særtilfelle av meir allmenne prosessar av meningsdanning og kommunikasjon*». ²¹ Han skiller mellom produsenter, kulturprodukt og bruker. *Produsentene* er alle de som fremstiller og tilrettelegger for produktet med et bestemt innhold, *brukerne* tolker møtet (som ikke trenger å stemme overens med intensjonen til produsentene, som kan gi utilsiktede konsekvenser). Men, som også Stugu påpeker, dette er en forenkling, i virkeligheten er forholdene mye mer flytende. I et komplekst bilde hvor det dreier seg om en felles historie mener jeg både produsent og bruker gjerne kan være en del av produktet. Andre ganger ser man at man veksler på å være produsent og bruker. Når det gjelder vitenskapshistorien vil gjerne produsentene være alle sentrale tenkere som har formet faget, (idé)historien blir så tolket av bruker (forsker e.l.) og videreført gjennom forskningsresultater, kunnskapsformidling og metode/teori-bruk. Stugus forenklete illustrasjon bidrar for øvrig til å si noe om forholdet mellom det som produseres (historien) og det som blir historiebruken, på en oversiktlig måte.

Uansett hvordan man velger å tilnærme seg problematikken på, eller hvilke studieobjekt man har, er det enkelte spørsmål som kan være gunstig å ha i mente. Først kan det være lurt å presisere hva som er studieobjektets sentrale hendelse/person, som i dette tilfelle er *møtet mellom naturvitenskap og samfunnsvitenskap*, representert av aktørene i paneldebattene i regi av *Morgenbladet*. Dens sentrale hendelse her er *biologiske forklaringsmodeller i samfunnsfagene*.

Det *historiske møtet* mellom de «to kulturer» er en sentral del av argumentasjonen som dreier seg om «for eller imot» å inkludere et biologisk perspektiv i samfunnsvitenskapelige problemstillinger. Det gir god grobunn for *historiebruk*.

Videre kan man se på hvilke posisjoner aktørene har i det vitenskapelige feltet, og om det gjenspeiler historiebruket. I tillegg kan man se på om skildringen av historien er lik den som presenteres i allment aksepterte historiebøker; det vi «vet» om fortiden, det vil hjelpe til med å klassifisere historiebruken. ²² Om fremstillingen skiller seg fra historiebøkene, kan man spørre seg hva motivet for denne ulike fremstillingen kan være.

²¹ Ibid.:15

²² Bøe :10

Historiebruk dreier seg om en ofte motivert og hensiktsmessig bruk av fortiden, hvordan man analyserer og formidler den og dermed. Man legger ikke bare til ulike perspektiver på verden, men også styrer hvilke sider ved en sak man ønsker å fremme eller se bort ifra. På nasjonalt nivå kan dette forme ens nasjons selvfølelse, styrke eller svekke etniske gruppers tilhørighet. På kommersielt nivå kan det bidra med å trekke turister, og deres pengepung, til ønskede mål.

Historiekultur, historiebruk og historiebevissthet

Peter Aronsson tar opp historiebrukets grunnbegrep i *Historiebruk – att använda det förflutna* (2005), som innebefatter *historiekultur, historiebruk og historiebevissthet*. Det første dreier seg om ritualer, skikker, gjenstander, kilder og påstander med referanser til fortiden som kan binde sammen datid, nåtid og fremtid. Han mener historiebruk er de prosesser hvor deler av historiekulturen aktiveres for å forme bestemte meningsskapende og handlingsorienterte handlinger. Dette er videre knyttet til minne og glemsel, ettersom bruken vil bidra til at visse forhold ansees som viktige å huske, i motsetning til det man bevisst eller ubevisst glemmer. Det henger igjen sammen med hvem som husker og hvem som glemmer med hvilken hensikt.²³ Det siste begrepet gjelder de oppfatningene om forbindelsen mellom datid, nåtid og fremtid som styrer, etableres og reproduseres i historiebruket.²⁴ Det rommer også den erfaringen man har tilegnet seg gjennom kunnskap og fortellinger om fortiden; et erfaringsrom, og en viss forventning om hva det vil ha å si for fremtiden; en forventningshorisont.²⁵

I denne oppgaven dreier det seg mest om kilder, forskning og påstander med referanser til fortidige hendelser. Hvordan produktet (jmf.Stugu) videreformidles på en motivert og hensiktsmessig måte som ofte brukes til å gi forventninger om hva fremtiden kan bringe. Men også hvordan forståelsesrommet preger forventningshorisonten.

²³ Ibid.:19

²⁴ Aronsson:18

²⁵ Bøe :18

Handlingsorientert historiebruk

Det dreier seg om et historiebruk som *vill noe*, som er handlingsorientert og som i mange tilfeller beveger seg i et bredere historisk narrativt rom enn det som den vitenskapelige historiebruken driver med (som dreier seg om hva som *egentlig* skjedde og forsøker å holde seg mest mulig til objektive fakta).

Den historiske tenkningen har stor betydning både som normgiver, kunnskapsformidling og følelsesskapende. Aronsson påpeker at kunnskap ikke kan sees som et isolert spørsmål om rett informasjon men har akutt relevans for normer om hvordan ting bør være og den samspiller med følelser og holdninger.²⁶ Den har også konsekvenser for hva man anser som etisk riktig i forskningssammenheng.

Klas Göran Karlsson opererer med en typologi som kan hjelpe til med å tydeliggjøre ulike former for historiebruk og dens motiv, hvordan historien blir brukt ut ifra ulike formål og behov. Problemet med denne formen for generelle typologier er at argumentasjonen både kan være sammensatt og overlappende, men også gjensidig utelukkende. Når jeg velger å ta utgangspunkt i Karlssons typologi, er det med forbehold at jeg må justere noe for å tilpasse den mitt studieobjekt, jeg bruker den heuristisk. Den er et verktøy som skal være til hjelp i tolkningsprosessen, ikke for å gi eksakte svar, men for å belyse debatten og argumentasjonen på et annet nivå enn det som har blitt presentert i andre analyser av samme tematikk. Andre tanker om historiebruk kan også inkluderes, Karlssons typologi er ikke en fastlåst klassifikasjonskategori som ikke kan forandres. Aronsson har til eksempel enkelte aspekter som jeg kan dra nytte av, som Karlsson ikke har lagt vekt på i sitt arbeid, gjerne fordi man har hatt ulikt studieobjekt. Også andre perspektiver er nyttige å ta med, som Jan Arne Bøe og Ketil Knutsen, begge tilknyttet Universitetet i Stavanger med publikasjoner innen tematikken. Knutsen opererer blant annet med begreper som strategisk taushet, som også innebærer selektive minner fra historien.²⁷

²⁶ Aronsson:19

²⁷ Ketil Knutsen. "Strategic silence – Political persuasion between the remembered and the forgotten" i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué, Universitetet i Stavanger og Jay M. Winter, Yale University, 2015

Det å reflektere over historiebruk som en viktig faktor for både historiebevisstheten og for å kunne synliggjøre de ulike rollene man gir aktørene i fortellingene. I tillegg er det en god metode for å synliggjøre hvilke motiv man har med sitt historiebruk. Det er også viktig å reflektere over sannheten i historien man formidler, hvorvidt den historiebruken man benytter best belyser sakens hovedanliggende, som i denne debatten er hvorvidt man bør inkludere biologiske perspektiver i samfunnsfagene.

3.2 Karlssons typologi

Når jeg nå tar i bruk Karlssons typologi bør jeg kunne plassere argumentene i debatten inn under de ulike kategoriene, enkelte vil nok kunne falle inn under flere enn én, som nevnt tidligere, og noen kategorier vil kanskje ikke kunne brukes overhodet. Det er viktig å huske på at jeg ikke bruker denne typologien som om hvert argument må ha sin urokkelige faste plass, historiebruk har ikke en statisk størrelse, men som et redskap for å kartlegge hvordan argumentene fremstår i debatten. Argumentene trenger heller ikke nødvendigvis å bruke spesifikke historiske eksempler eksplisitt, de argumentene som er tatt i bruk i denne debatten har hele det historiske møtet mellom de to kulturer som bakteppe. En implisitt referanse tas med om det er hensynsmessig. Det samme gjelder referanser til forskning som dreier seg om hvordan man forstår mennesket og dets handlinger, ettersom dette ligger til grunn for hele debatten. Mye av dette vil falle under vitenskapelig historiebruk, spørsmålet «hva som egentlig skjedde» kan omformuleres til «hvorfor dette egentlig skjedde» i en naturvitenskapelig kontekst.

Målet med å bruke denne typologien er først og fremst å se hvordan aktørene bruker historien, både eksplisitt og implisitt, og da hvilken plausibel hensikt aktørene har med sine argumenter.

Oppsettet i tabell 1. er hentet fra faget exfac0015 på NTNU, <https://exfac0015.wordpress.com/category/godt-a-vite-om/historiebruk/>, oppsettet har for øvrig forandringer som passer mitt bruk. Tabellen er hentet fra samme nettside, men er også å finne på svensk i Karlsson, Klas-Göran, Ulf Zalander (red.), *Historien är nu, En introduktion till historiedidaktiken* 2008:59. Jeg har også inkludert Bøe sin modell i *Å lese fortiden*,

Historiebruk og historiedidaktikk (2006). Den er hentet fra Karlssons bok *Historia som vapen* fra 1999, men litt ulik fra Karlssons 2006.

Karlssons typologi er i kursiv, mens slik Bøe har fremstilt er ikke kursivert. Eventuelle elementer jeg har lagt til står i parentes, hovedsakelig inspirert av Knutsens strategiske taushet og hentet fra <http://forskning.no/kommunikasjon-politikk/2015/12/taushet-som-politisk-strategi>.

Tabell 1. Historiebruk

Bruk	Brukere	Behov/mål	Funksjon
<i>Vitenskapelig</i> Vitenskapelig	<i>Historikere,</i> <i>historielærere,</i> historikere, (forskere og intellektuelle)	<i>Oppdage,</i> <i>rekonstruere,</i> oppdage, rekonstruere	<i>Verifisere, stadfeste, tolke</i> Verifisering/falsifisering, tolkning
<i>Eksistensiell</i> Eksistensielt	<i>Alle</i> Alle	<i>Minnes,</i> <i>glemme</i> Huske	<i>Orientering, forankring</i> Forankring, orientering
<i>Moralsk</i> Moralsk	<i>Intellektuelle,</i> <i>velutdannede</i> Breie befolkningsgrupper	<i>Gjenopprette</i> Gjenoppdage	<i>Rehabilitering, restaurering, forsoning</i> Restaurering, rehabilitering
<i>Ideologisk</i> Ideologisk	<i>Intellektuelle, politisk</i> <i>elite</i> Intellektuelle og politiske elitegrupper	<i>Oppfinne,</i> <i>konstruere</i> Oppfinne, konstruere (Fremme egen agenda)	<i>Legitimering, rasjonalisering</i> Rasjonalisering, legitimering
<i>Politisk-pedagogisk</i>	<i>Intellektuelle, politisk</i> <i>elite, pedagoger</i>	<i>Illustrere,</i> <i>offentliggjøre,</i> <i>debattere</i> (Fremme egen agenda)	<i>Politisering, instrumentalisering</i> (Legitimere)
<i>Ikke-bruk</i> Ikke-bruk	<i>Intellektuelle, politisk</i> <i>elite</i> Intellektuelle, politiske elitegrupper	<i>Glemme, dekke</i> <i>over</i> Glemme (Fremme egen agenda, dempe)	<i>Legitimering, rasjonalisering</i> Legitimering rasjonalisering

		eller skjule forskjeller	
Kommersielt	Aktører innen økonomi og reklame	Økonomisk gevinst, øke historiens verdi	Kommersialisering

Vitenskapelig historiebruk

Det vitenskapelige historiebruket omhandler de som leter etter «hvordan det faktisk var» eller «hvorfor det faktisk var» overført til et naturvitenskapelig perspektiv. Det kan «...føre oss med relevanta historiske «fakta», hvilke är nödvändiga för ett ämna intrikat på at begripliggöra variation i tid och rum, samt huvuddelen av den genetiska, kronologiskt disponerade kunnskap som är nödvändig för varje analys av hur samhället blivit som det är».²⁸

Videre mener han denne formen muliggjør et kritisk blikk mot fastlagte absolutte sanninger og åpne for avvikende forklaringer. Jeg tolker det slik at man med denne bruken vil være mottakelige for motstridende informasjon, og ikke avvise før man har fått undersøkt det nærmere. I den vitenskapelige bruken ligger også ofte en lang tidslinje av teoretisk styrte spørsmålsformuleringer, basert på tidligere utgangspunkter, idéhistorien er i så måte svært relevant. Det er i forskersamfunnet ulike historiesyn utvikles og kjemper mot hverandre.²⁹

Bøe mener denne kategorien innbefatter to virksomheter utført av profesjonelle historikere, det ene er kildekritisk gransking av ny-oppdagede historiske dokumenter, mens den andre dreier seg om å utføre en konstruksjon ut ifra en samtidshistorisk sammenheng og en etablert kunnskapstradisjon.³⁰ Både Bøe og Karlsson fremhever historikere som brukere av denne kategorien, men jeg velger å inkludere andre forskere og intellektuelle. Brukerne av denne kategorien er ofte leverandører av kunnskap/historie, de faller under de som Stugu refererer til som produsenter. Man kan diskutere hvorvidt denne bruken egentlig bør stilles på lik linje med de andre, eller om den burde ha en særstilling. Det spørsmålet er knyttet til grensen mellom

²⁸ Karlsson, Klas-Göran, Ulf Zalander (red.), *Historien är nu, En introduktion till historiedidaktiken*, Studentlitteratur AB, Lund 2008:57

²⁹ Ibid.:58

³⁰ Bøe:20

«bruk» og «misbruk» av historie, eller «vitenskapelig» og «uvitenskapelig bruk» om man vil, ettersom de andre formene ikke fyller de samme spillereglene som et vitenskapelig bruk må.³¹ Jeg velger å holde meg på linje med Karlsson her, som skriver «...*distinktionen mellan bruk ock missbruk avhänger av perspektiv, historikerns, politikens eller reklammannens*».³² I denne oppgaven slutter jeg meg også til hans formening om at bruk av historie blir til misbruk først når den krenker allmenne menneskerettigheter og verdier. Når det er sagt er dette et vanskelig tema som det ikke finnes eksakte svar på, det som er viktig her er at jeg mener denne formen har en viss privilegert rolle som på mange vis skiller seg fra de andre, men ikke nok til å ikke bli sidestilt. Den faller uansett under som historiebruk i min mening, ettersom den også er fortolket, fortiden kan ikke gjenskapes i sin rette forstand. Hvordan man velger å tilnærme seg fortiden eller fremstille funnene, er også en form for bruk.

Den vitenskapelige historiebrukens funksjoner er blant annet å forsøke å etablere en sannhet, utfordre eller ny-tolke etablerte fakta. At man er villig til å forandre mening ved nye funn er essensielt for denne kategorien. Overført til denne debatten kan det dreie seg om å forsøke å etablere en sannhet om hvordan mennesket best bør forstås, utfordre det som er det sentrale temaet i konflikten mellom de to kulturene. Bakteppe for argumentasjonen, eller konteksten argumentene befinner seg i, er nettopp den historiske konflikten som både inkluderer metode, idéhistorie og de sentrale hendelsene som fikk store konsekvenser for hvordan man ønsket å betrakte mennesket i ettertid. Om man godtar det resonnementet må altså utsagn plassert i denne kategorien kunne referere til empiriske studier eller allment aksepterte historiske sannheter.

Eksistensiell historiebruk

Historien brukes her for å forsterke en identitet, det kan være en tilhørighet til en bestemt nasjon, etnisitet eller gruppe. Den aktiveres av behovet av å huske eller å glemme for å orientere seg eller kjenne stabilitet i et omskiftende miljø, og har ofte en privat og personlig karakter. Denne typen har vist seg hyppig i nasjonsbygging, eller andre tilfeller hvor en ytre

³¹ Karlsson, Zalander (red.):69

³² Ibid.

konflikt skaper en indre kulturell homogenisering, hvor en «vi» og «dem» er viktig. Det omfatter også andre grupper, ofte som har vært utsatt for overgrep eller diskriminering, som til eksempel homofile, kvinner eller innvandrere, men ikke nødvendigvis. Også faglig gruppetilhørighet legger jeg til under denne kategorien ettersom man ofte referer til «vi samfunnsvitere» eller «vi naturvitere» osv.

Ettersom tidsdimensjonen i meningsdannelsen ikke kan unnværes blir således alle spørsmål om hvem vi er, hvor vi skal, hva vi kjemper imot eller hva vi kjemper for et spørsmål om historie.³³ Det gjelder like mye enkeltindivider som nasjoner.

Moralistisk historiebruk

Denne typen historiebruk gransker, kritiserer og fokuserer på urettferdige hendelser og utsatte grupper. Man utfordrer gjerne enkelte versjoner av historien, og trekker andre frem i lyset. Målet kan være å gjenopprette rettferdighet ovenfor en berørt part, eller kritisere makthavere.

Karlsson mener denne formen er tett knyttet opp imot maktutøvelse, hvordan den opptrer og fortsetter å opptre seg. Det dreier seg om makthavere som bevisst utelukker en uønsket del av historien, men hvor en omveltning åpner opp for at historiskrelaterte spørsmål kan settes på agendaen. Målet for bruken er et oppgjør og igjenopprette situasjonen slik den var før makthaverne grep inn i historien.³⁴ Også Bøe legger poengterer at denne formen for historiebruk blir brukt når man ønsker å mobilisere til kamp for å restaurere en fortidig situasjon.

Overført til denne debatten kan f.eks. «makthavere» være de som sitter som premissleverandører over hvilke forståelsesmåter man bør ha om hvordan mennesket skal forstås, de som sitter med definisjonsmakten. Ettersom biologiske forklaringsmodeller i stor grad ble diskreditert etter sosialdarwinismen og eugenikken på begynnelsen og midten av 1900 tallet, og dermed forvist fra samfunnsvitenskapene (og humaniora), kan oppgjøre bestå i å kritisere rådende forståelsesmåte. Ofte kommer denne avsløringen om en undertrykt historie

³³ Aronsson:19

³⁴ Karlsson, Zalander (red.):62

fra intellektuelt hold, og om den får bred støtte fra samfunnet kan den få en paradigmatisk betydning.³⁵ Den naturalistiske vendingen kan tolkes som et forsøk på å oppnå dette.

Ideologisk historiebruk

Her dreier det seg om å bygge opp en meningssammenheng ved hjelp av historien, man toner ned eller bagatelliserer elementer som stiller egen posisjon i dårlig lys. Blant brukerne kan man blant annet finne tydelige periodiseringer og svart-hvitt analyser, samt en sterk pedagogisk kraft i idésystemet. Målet med denne formen for historiebruk er altså å legitimere egen ideologi og beslutninger eller stille kritiske spørsmål ved andres. Denne formen for historiebruk ser man gjerne i politiske sammenhenger, ikke minst i sosialismen/kommunismen og nasjonalismen hvor et element av utopisk fremtidsvisjon er tilstede.³⁶ Et eksempel på dette i denne sammenhengen kan være hvordan man bruker forskning i likestillingspolitikk, om man støtter og tar i bruk en viss teoretisk retning eller fagfelt som i større grad stemmer over ens med den ideologien man har. Denne kategorien har også enkelte likhetstrekk med *confirmational bias*, som er en av de klassiske tankefellene man så ofte går i. Om man godtar dette begrepet som en mulig form for ideologisk historiebruk, åpner også det for å favorisere tenkere/teorier innen eget fagfelt, bekrefte de oppfatningene man allerede har, i tråd med fagets idéhistorie.

Karlsson understreker at det kan være vanskelig å skille denne formen for historiebruk fra den vitenskapelige formen, ettersom det ikke sjelden er historikere som egner seg godt i ideologiproduksjon. Men, om ikke annet i teorien, går et vesentlig skille mellom den vitenskapelige bruken og den ideologiske ved at førstnevnte må legge vekt på empirisk data, dokumentasjon og «fakta» som ligger utenfor ens subjektive preferanser, mens sistnevnte vil konstruere fakta og sammenheng som passer til egen ideologi.³⁷ I praksis er det som Karlsson påpeker kanskje lettere å skille de to ut ifra hvilke målsettinger de har, mens den ene ønsker å bidra til økt «objektivt» kunnskapsnivå, ønsker den andre å mobilisere tilhengere til et visst idéprogram.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid.:63

³⁷ Ibid.:64

Politisk pedagogisk

Her sammenlignes historiske hendelser med nåtiden, gjerne for å legitimere eller kritisere beslutninger. I pedagogisk sammenheng vil man gjerne lære av historien, ved å trekke frem konsekvensene av hendelser som kan likne den situasjonen man befinner seg i på gitt tidspunkt. I politisk sammenheng kan man blant annet se denne typen bruk når man ønsker å få gjennomslag for å gripe inn i andre lands politikk, eller hindre denne inngripenen. Denne typen bruk fokuserer sjelden på ulikhetene mellom fortid og nåtid, de blir gjerne forenklet eller gjort uproblematiske, mens likhetene gjerne blir understreket. Også her trekker Karlsson likhetstrekk med det vitenskapelige bruket, ettersom også det sammenligner fortid med nåtid. Men skille ligger i at det vitenskapelige bruket ikke sammenligner for å likestille, men for å finne ulikheter. Å finne ulikheter vil underbygge det politisk-pedagogiske bruket, som kun vil påpeke likhetstrekk, og av den grunn er de to brukene uforenelige.³⁸

Hendelsen man trekker frem til sammenligning er sjelden tilfeldig, ofte velges en hendelse som er emosjonelt eller etisk problematisk, gjerne av historiens mest forkastelige hendelser som kan vekke avsky.³⁹ I et pedagogisk aspekt kan denne ofte ukritiske sammenligningen få en avskrekkende eller oppmuntrende effekt, hvor et typisk utsagn kan være «vi har sett tidligere følgene av....». Gjerne med et ønske om å advare eller legitimere mot det gitte tilfelle, uten å ta datidens eller nåtidens kontekst med i vurderingen.

Kommersielt historiebruk

Her handler det om å bruke historien for å selje produkter, det kan være souvenirer, mat eller filmer o.l. Bruken har visse likhetstrekk med den politisk-pedagogiske da den legger stor vekt på det emosjonelle aspektet, og hvor hendelser som appellerer til følelser blir trukket frem. Denne bruken er ikke særlig relevant for denne oppgaven, så jeg går ikke nærmere inn på den.

³⁸ Ibid.:66

³⁹ Ibid.

Ikke-bruk av historien

Denne formen er en variant av ideologisk historiebruk, man velger bevisst å ikke bruke historien for å legitimere sitt ståsted. Dette kan være fordi fortiden er problematisk av ulike grunner og man ønsker ikke at samfunnet skal legitimeres med annet enn en lysende fremtid eller nåtidige forhold. Det kan vise seg hvor man enten benekter at hendelser har skjedd eller aktivt ekskluderer deler av en historie. Både ikke-bruk og ideologisk bruk dreier seg om en selektiv utvelging, men i motsetning til sistnevnte hvor man aktivt fremmer, dreier det seg her om å aktivt glemme. Jeg mener også at det å bevisst gi en problematisk del av historien mye mindre oppmerksomhet enn det man prefererer kan karakteriseres som ikke-bruk, ikke ulikt Knutsens tabuiserende taushet, ettersom man da sakte men sikkert faser ut et uønsket element og det blir til det ikke-sagte.⁴⁰

3.3. Etnosentrisme og kognitiv bias

Begrepene som brukes her er såpass kjent og akseptert innen de aktuelle fagfeltene at de legges frem som om de er udiskutable. Det bør for øvrig nevnes at Lehman mener etnosentrisme er et evolusjonsprodukt, noe som ikke nødvendigvis er forenelig med standardmodellen for samfunnsvitenskapene (presenteres i kapittel 5).

Etnosentrisme

«...et komplekst sett av kognitive og atferdsmessige predisposisjoner som tar utgangspunkt i en grunnleggende menneskelig tendens til **«generalisert gruppetenkning»**.» Walter Lehmann⁴¹

For ca. hundre år siden ble begrepet etnosentrisme (ES) introdusert av sosiologen William Graham Sumner (1906), og dreier seg om å se verden først og fremst fra sitt eget kulturelle

⁴⁰ Bøe:21

⁴¹ Lehmann Walter, «*Det etnosentriske syndromet - En vedvarende utfordring for flerkulturelle samfunn*» i Marit Greek and Kari Mari Jonsmoen (red.), *Utfordringer i flerkulturell formidling*, Oslo, 2006:92

ståsted. I tillegg til dette ligger der en tendens til å favorisere egne gruppemedlemmer til fordel for andre (inngruppebias).⁴² Når man snakker om grupper i denne forstand er det ikke snakk om kun etniske grupper, det er snakk om grupper i svært vid forstand. Faktisk kan alt som gir en følelse av et opplevd felleskap gi god grobunn for ES, det være seg viktige felles interesser, felles historie eller felles skjebne. Man finner tendensene i alt fra grupper definert av kjønn, religion og nasjon til fotballsupportere og ulike yrkesgrupper. Tendensene finnes til og med «...i de notoriske skyttergravskrigene mellom forskjellige akademiske tilnærminger...»⁴³, hvor gruppelojalitet til stadighet kommer frem i retorikken.

Man opplever seg selv og andre i relevante objektive sosiale grupper, med kontinuitet i tid og rom. Man generaliserer «de andre» (stereotypisering) og ser et motsetningsforhold mellom «dem» og «oss», hvor «de andre» i verste fall blir degradert og umenneskeligjort mens man gjerne er stolt av sin egen gruppe.

Men dette er ikke noe nytt, samfunnsvitere og psykologer har lenge påpekt det som blir kalt «det etnosentriske syndromet», forskning og eksperimenter har bidratt til å dokumentere fenomenet som tilsynelatende er universelt. Selv om de ulike sosiale kategoriene varierer fra samfunn til samfunn forsvinner ikke ES helt, og mest tydelig kommer kjennetegnene frem i situasjoner hvor konkurranse og konflikt råder grunnen.

I følge Lehmann finnes det to gode grunner for å tro at ES er en del av menneskenaturen; dets universalitet og empiriske indikasjoner på at man er predisponerte til å lære relevant sosial informasjon (preparedness).⁴⁴ Som for eksempel en sans for spillet, hva som trengs for å sikre sin posisjon i en gruppe.

I debatten om «rase» diskuteres det om ideen om rase gir grobunn for rasisme, men ifølge denne teorien dreier seg ikke om mennesker som naturlige rasister, det er ikke snakk om at mennesker automatisk oppfatter folks «rase» (rase er et omdiskutert begrep og brukes pga. dets tilknytting til denne ene paneldebatten som analyseres senere). «Rase» blir en tilfeldig markør i et biologisk/evolusjonsteoretisk perspektiv. I en evolusjonær fortid var medlemmene i

⁴² Ibid.:91

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.:97

gruppen man befant seg i temmelig like. Gruppene var trolig bare noen få hundre personer som rimelig sikkert hadde samme språk, kultur, utseende og felles normer og verdier. Gruppen hadde nok også samme interesser i forbindelse med ressursgrunnlag og konkurrenter, og det er tvilsomt at man hadde mye kontakt med andre slike grupper. Om man møttes er det sannsynlig at man konkurrerte om ressurser og således preget av mistillit og mulige konflikter med følgende fiendtlighet.⁴⁵

Fra naturens side var hominidene (og dermed mennesket) tilpasset små homogene nomadiske samfunn, forankret i slektskap og gjensidig altruisme. De som ikke samarbeidet og var lojale mot «sitt lag» er borte, de som var skeptiske til de som ikke «spilte på samme lag» og hadde sterk gruppejalitet hadde større «fitness», klarte seg bedre og førte sine gener videre. Det har ingenting med «rase» å gjøre, det er psykologiske «oss» «dem» prosesser, aksepterte «inngrupper» og tvilsomme «utgrupper», det er indikasjoner om felles interesser og mål som er viktige markører. Viktigheten av å heie på rett lag ser man langt ned i småskolealder.

Bias

Mange menneskelige holdninger kommer altså tilsynelatende automatisk og ubevisst, termen «*implisitt bias*» blir brukt om en rekke slike holdninger. Også her dreier det seg om en predisposisjon, med fordel for en reaksjonsmåte eller et synspunkt, til fordel for inn-gruppen og til ufordel for ut-gruppen (etnosentrisme er en form for kulturell bias). Det kan være publikasjonsbias i forskning hvor man f.eks. utfører en selektiv utvelgelse av forskning fra eget fagområdet (familiaritetsbias). Det kan være confirmation bias hvor man leter etter eller tolker informasjon som bekrefter egen hypotese, eller utelukker alternative forklaringer i vesentlig grad. Her ser man en tilknytning til ideologiske historiebruk. De ulike (mange) formene for kognitiv bias kan kanskje forklares som en tendens til å tenke på en bestemt måte som kan føre til et avvik fra en ellers rasjonell eller veloverveid avgjørelse. Enkelte vil virke i den nevnte etnosentrismen ovenfor og enkelte kommer tydeligere frem i andre kontekster som f.eks. i forskning og fagmiljø (publikasjonsbias, confirmation bias)

⁴⁵ Ibid.:100

4. Et Bourdieu-inspirert historiebruk

«Forbindelsene mellom vitenskapene er på samme måte som forbindelsene mellom sivilisasjoner, anledninger til å analysere de implisitte disposisjonene som konstituerer seg rundt et nytt objekt.»⁴⁶

Dette perspektivet tas med under et eget punkt, grunnen til det er at selv om jeg mener dette perspektivet kan forstås i retning av et historiebruk, så er det såpass ulikt de andre formene både i begrepsbruk og som teoretisk utgangspunkt.

Det er nødvendig å avklare at jeg på ingen måte skal gi en grundig analyse av forholdet mellom «de to kulturer» i Bourdieus tradisjon, da hadde en multippel korrespondanseanalyse vært å foretrekke og det er det ikke rom for her. Det er heller ikke meningen å gi en grundig innføring i hans feltteori. Det som er meningen er å gi et perspektiv *i lys* av hans teori ved hjelp av enkelte av hans sentrale begrep som verktøy. Jeg mener enkelte utsagn er såpass fremtredende og hyppig i debatten (spesielt *Hjernevask*) i tillegg til å kunne tolkes som en form for historiebruk at det er verdt å inkludere i oppgaven.

I boken *Viten om viten og refleksivitet* som er basert på Bourdieus forelesninger på Collège de France høsten 2001, stiller han seg blant annet spørsmålet om hvordan produksjonen av kunnskap i de ulike forskningsfeltene kan forstås. Han mener også å kunne se at forskningen er truet av et tilbakeslag, hvor løsningen ligger i å utføre systematisk, empirisk forskning på vitenskapen selv. Samtidig mener han det må stilles større krav til forskeres selvrefleksjon,⁴⁷ og legger vekt på at forskningen må forstå virkningen av det vitenskapelige feltes logikker, relasjoner, posisjoner og strategier. Han hevder at også i dette feltet fordeles symbolsk kapital etter forutgående kapitalfordelinger med den konsekvensen av at de som allerede har mye kapital, får mer. Og legger vekt på at man må være seg bevisst på *relasjonene* og *motsetningene* mellom den vitenskapelige forskningen og politikkenes felt.

⁴⁶ Bourdieu:82

⁴⁷ Ibid.:7

Han er kritisk til de som holder fast på små vitenskapelige nisjer og mener man i styringen av et vitenskapelig felt må sørge for at det er rom for alternative tilnærminger. Denne utfordringen bør være en av de fremste verdiene i egen praksis ifølge Bourdieu.⁴⁸

Det vitenskapelige felt

«...vitenskapen er en sosial virkelighet som delvis er historisk...så kan «subjektet» i vitenskapshistorien slippe å bli et integrert fellesskap (...), men bli et felt...hvor styrkeforholdene og kampene mellom agentene og institusjonene er underkastet spesifikke lovmessigheter»⁴⁹

Grunnleggende i hans teori er sosiale *felt*, som kan beskrives som et system av krefter hvor kamper om *kapital* utspilles, agentene (aktørene) i feltet kjemper om samme type kapital. I dette feltet er det vitenskapelig kapital som gjelder, som er en form for *symbolsk kapital* basert på viten og anerkjennelse. Agentene, som her er forstått som de enkelte forskerne, stabene og laboratoriene bestemmer strukturen i det feltet som determinerer dem, gjennom relasjonen de imellom. Kapitalfordelingens struktur bestemmer også styrkeforholdet mellom agentene, som har anerkjent betydningen av å tilhøre feltet. Å ha en viss mengde kapital gir en viss mengde makt over de med mindre kapital, det gjelder også retten til innpass og kapitalfordeling.⁵⁰ Samtidig rommer den symbolske kapitalen en «vitenskapelig kreditt», som er bestemt av overordnede anerkjennelse, et godt omdømme, priser, stillinger og deltakelse i foreninger (verv).⁵¹

Den som dominerer er den som drar fordel av strukturen i feltet, det betyr også at idet en ny måte å utføre vitenskap på, eller konkurrerende kunnskap, gjør seg gjeldende vil alle de som har kapital bundet opp mot den «gamle» måten miste sin symbolske kapital og gå symbolsk konkurs.⁵² Det er sjelden ønskelig, man er disponert til å forsvare sin kapital og å hindre at nykommere sikrer seg ressurser kan fungere som en god strategi. Det betyr at for å kunne bli

⁴⁸ Ibid.:21

⁴⁹ Ibid.:19

⁵⁰ Ibid.:71

⁵¹ Ibid.:96

⁵² Ibid.:38

innvidd må man mestre, kanskje til og med underkaste seg, den formen for kapital og praksis (til eksempel språk, presentasjonsmåter, preferanser) de dominerende på feltet drar nytte av; man må sosialiseres inn i den bestemte strukturen, tilpasset forventningene. Den dominerendes målestokk blir andres målestokk, andres blir diskreditert.⁵³

Disiplinens *habitus* utgjør et system av persepsjonsskjema og erkjennelsesformer. Den er karakterisert av et sett sosio-transcendentale betingelser som til sammen utgjør en *stil*. Altså det som viser at man har samme habitus, som manerer, måter å ordlegge seg på, en form for kollektive tankemåter.⁵⁴

Hvordan kan dette kobles med historiebruk? Jo, fordi tradisjonen som blir tilegnet med tanke på å tre inn i feltet, den kompetansen og den inkorporerte vitenskapelige kapitalen som er inngangsbilletten til et felt og som har røtter i forgående forskning, er feltes historie. Feltet er ifølge Bourdieu et *historisk sted* hvor det produseres *transhistoriske* sannheter.

Om vi så husker hva jeg skrev innledningsvis i dette kapitlet om historiebruk, at man ikke legger vekt på selve historien i seg selv, men bruken av denne historien, og i tillegg at det er en bruk som *vil noe*. Deretter kan man si at behovet i dette perspektivet vil være å sikre seg vitenskapelig kapital i feltet, eller forsvare den dominerende plassen man har i møtet med en konkurrerende kunnskap. Funksjonen ville være konserverende.

Relevant perspektiv?

Så kan jeg komme med en mulig kritikk av denne tankerekken på forhånd. Det kan sies at dette ikke er et fruktbart perspektiv i denne sammenhengen, for det første fordi formelig alt som sies i en faglig debatt kan relateres til den kunnskapen man har tilegnet seg, altså all informasjon som bygger på det som har vært (jmf. Stugu) i et kunnskapsfelt. Ja, det er helt riktig, intet nytt under solen, alt av tradisjoner, ritualer og sensurmekanismer, alt av idèhistorie, metoder og kriterier for språk og o.l., alt av doxa og dominerende teorier er en fortolket fortid. Og som Bourdieu sier «*Det finnes ingen vitenskapelige valg (...) som ikke samtidig er en sosial*

⁵³ Ibid.:109

⁵⁴ Ibid.:112

investeringsstrategi som er orientert mot maksimering av en spesifikk gevinst...og som er opprettholdt av feltet og bestemt av relasjonene mellom posisjonen og disposisjonen...»⁵⁵ Det skal altså mye til å ikke snuble bort i en bruk av denne historien.

For det andre er den temmelig ulik de formene for historiebruk som er nevnt under forrige punkt, som i de fleste tilfeller kan sies å strekke seg utover de faglige feltene og opererer i mye større grad med resten av samfunnet. Et historiebruk i dette perspektivet kan sies å være «intern» og individualistisk, den dreier seg om aktørenes personlige ambisjoner innad i feltet som gir utslag i en disiplinær kamp, eller skyttergravs kamp som enkelte velger å kalle det.

I tillegg, som mange av de andre formene for historiebruk, kan også denne formen (om man går så langt å kalle det en form) være overlappende og flytende. Man finner f.eks. elementet med å fremme egen agenda innen ideologiske bruk, og en omfattende bruk av fagfeltes tradisjoner og metoder finner man uten tvil i det vitenskapelige bruket.

Det som vil være særpreget i dette perspektivet er at det er knyttet sterkt opp imot en bestemt fagtradisjons idéhistorie, en form for faglig etnosentrisme og bygger på de sosiale kreftene som virker inn på feltets tenkemåte. Det betyr de metodene eller begrepene som man må beherske om man ønsker innpass (eller status) i feltet, det dreier seg altså om den symbolske vitenskapelige kapitalen som man kan risikere å miste om man ikke enten klarer å ekskludere konkurrenten eller videreføre sin kapital til et nytt felt (hybridisering). Det handler om retten til å tre inn i feltet.⁵⁶

Kjennetegn

Andre fags begreper, resultat og kunnskap kan true den posisjonen man har opparbeidd seg, og vil ofte avfeies som uinteressant eller lite relevant.

Eksempler på historiebruk i dette perspektivet vil da være blant annet kritikk av andres forskningsresultat med bakgrunn i ulik metode eller deres manglende beherskelse av eget felts begrepsapparat o.l. Trekker frem historiske personer/hendelser som brukes til å avskrive hele

⁵⁵ Ibid.:104

⁵⁶ Ibid.:111

fagets relevans for aktuelle nåtidige problemstillinger, og dermed sikre hegemoni og definisjonsmakt over hva som er interessant eller ikke (hvilke problemstillinger som skal gjelde for feltet).

Det dette perspektivet kan bidra med er å vise hvordan man bruker sin egen fagtradisjons aksepterte sannheter (*doxa*), både i forbindelse med metoder, kommunikasjon og i sine vurderinger av forskningsobjekt for å sikre egen vitenskapelige oppbygde kapital og posisjon.

Perspektivet kan også synliggjøre de som ønsker «en vitenskapelig revolusjon», som introduserer en radikal transformasjon i hierarkiet over hva som er viktig. Denne revolusjonen er for øvrig i overensstemmelse med tradisjonen, men uten å være konserverende. Ifølge Bourdieu kan de kan bare bli gjennomført av mennesker som er i stand til å beherske hele tradisjonens samlede kunnskap. De interne kampene er dermed kamper for å være og forbli aktuell.

5. Et historisk tilbakeblikk

I overgangen fra middelalderen og den nyere tid skjedde det omfattende endringer i vitenskapen, i løpet av 1700- og 1800 tallet opererer en rekke innflytelsesrike tenkere som får konsekvenser for senere tids forståelsesrom. I dette kapittelet legger jeg frem enkelte av de viktigste punktene med relevans for denne oppgaven. Grunnen til at jeg tar med dette tilbakeblikket er for å sette debatten i en historisk kontekst og gi leseren muligheten til bredere refleksjon over historiebruken når man kommer til analysedelen. Enkelte av formene for historiebruk sammenligner blant annet nåtidige temaer og datidens hendelser uten å ta høyde for ulikheter i kontekst, som f.eks. forståelsesrammer og politiske interesser, for å kunne identifisere den type bruk mener jeg et kort historisk tilbakeblikk er nødvendig.

Evolusjonsteorien/er, sosialdarwinismen og eugenikken får tildelt særlig stor plass gitt deres rolle i debatten.

5.1. Kvalitativ utvikling

I middelalderen var naturvitenskapen styrt av *teleologien*, hvor naturen styres ut fra hensikter og mål som er gitt på forhånd. Denne tanken kan spores helt tilbake til Aristoteles i antikken, og legger vekt på at det som eksisterer i naturen streber mot det optimale. Det som finnes, eller det som er «naturlig», fungerer således på sitt aller beste på sin vei mot det naturlige mål; Gud.⁵⁷

Etter hvert blir så den moderne naturvitenskapen skilt fra dens nære forbindelse med noe gudommelig, den blir *mekanisk*. Vektleggingen gikk etter hvert fra en *kvalitativ* til en *kvantitativ* tilnærming, og en *empirisk* vitenskap som kunne måles matematisk. Det betyr for øvrig *ikke* at det gudommelige var fraværende i denne nye måten å forstå naturen på, men at man skiftet fokuset ifra å forstå naturen ut fra dens antatte hensikter, til å studere naturfenomenene «i seg selv». Det gudommelige ble nå sett på som en urmaker, hvis urverk blir studert.

Georg W.F. Hegel (1770-1831) er en av de som ikke ser noen motsetning mellom fornuften og naturen, det er heller en side av samme sak i hans filosofi. Hegel fikk stor innflytelse med sin tenkning. Han mener naturen er både moralsk og rasjonell, om ikke alle på lik linje, men der finnes ulike nivåer å være til på. Historien er som en utvikling av menneskets tanke mot innsikt, jo mer mennesket erkjenner av virkeligheten jo lenger har fornuften (eller «verdensånden») kommet.⁵⁸ Den prosessen som menneskets bevissthet går gjennom for å nå nye nivåer i sin erkjennelse av virkeligheten kaller Hegel for *dialektikk*. Mennesket er som sådan et *dialektisk* vesen hvor man gjennom å gå fra et standpunkt (en tese) til ett annet (en antitese) bunner ut i et tredje. Men hvilken kultur og epoke man lever i får også følger for hvordan mennesket erkjenner verden, så om man ser på historien som en dialektisk bevegelse oppover i erkjennelsesnivåer kommer Hegel frem til tre dannelses stadier; *den orientalske*, hvor man ennå ikke har erkjent frihetsbegrepet, *den gresk/romerske verden*, som ikke erkjente frihetsbegrepet som noe allmentmenneskelig og til slutt *den germanske kulturen*, som med hjelp av kristendommen forstår for fullt hva frihet innebærer. Hegel innlemmer også religion inn i sin filosofi om verdensåndens utvikling, hvor han også her deler inn i tre stadier der

⁵⁷ Tollefsen, Torstein, Henrik Syse, Rune Fritz Nicolaisen, *Tenkere og Ideer, Filosofiens historie fra antikken til vår egen tid*, Gyldendal, Oslo 2002:295

⁵⁸ Ibid.:421

kristendommen er det høyeste nivå.⁵⁹ Og med det nærmer vi oss stadig nærmere idéer som gagnet et imperialistisk og et sosialdarwinistisk tankesett, som vi snart skal se.

Karl Marx (1818-1883) bør nevnes også kort nevnes, en av tidenes mest innflytelsesrike politiske og økonomiske tenkere, sterkt påvirket av Hegel og referert til av Gudmund Hernes i debatten om klasse. Dialektikken fikk stor plass hos Marx, og bygger også på læren om historiens gang fra noe primitivt til det optimale. Selv om han legger vekt på økonomiske, politiske og samfunnsmessige forhold istedenfor tanken og fornuften slik Hegel gjorde. Også Marx innlemmer ulike kulturer eller samfunn inn i sin teori, hvor man går fra ur-kommunismen (primitive samfunn), slavesamfunnet, føydalsamfunnet, det kapitalistiske samfunnet og til sist det optimale kommunistiske samfunnet. Gjennom *tese-antitese* modellen til Hegel mener Marx at samfunnet stadig utvikler seg til et høyere nivå.

5.2. Darwin og den moderne evolusjonsteori

«*Almost no one is indifferent to Darwin, and no one should be*» Daniel C.Dennet⁶⁰

Darwins teori er såpass viktig og relevant for arv-miljø debatten, og såpass ofte referert til av begge leire, at jeg anser det som nødvendig med en kort oppsummering, også hvordan den forstås i dag.

Men, å skulle forklare evolusjonsteorien på en grundig og nøyaktig måte er en temmelig stor oppgave, alt for stor for mine rammebetingelser, jeg nøyer meg med å ta med enkelte grunnleggende trekk.

Charles Darwin (1809-1882) er en av de som har gitt et bidrag til vitenskapen som ikke bare er ett av de viktigste i historien, men også et av de mest diskuterte og oppsiktsvekkende verk. *Origin of species* (1859) kom ut i en tid hvor vitenskapen var opptatt av at verden utviklet seg, dog stort sett etter en gudommelig skaperplan. Det som var kontroversielt med denne boken, var at de fleste naturfilosofene benektet en form for evolusjon hvor artene utviklet seg til nye arter. At det kunne finnes variasjoner innad i artene var ikke bestridt, men selve arten var

⁵⁹ Ibid.:431

⁶⁰ Dennet, Daniel C, *Darwin`s dangerous idea, Evolution and the meaning of life, New York 1995:18*

uforanderlig slik de var skapt av Gud. Darwin, vel vitende om den sterke reaksjonen han kom til å få, uttrykte ved en anledning at «det er som å tilstå mord» å hevde at artene ikke er konstante.⁶¹ Han var følgelig svært varsom med å antyde at mennesker hadde utviklet seg fra en annen art i *Origin of species*, ettersom det ville gå på stoltheten løs hos de fleste. Men ettersom det ble dratt konklusjoner av hans bok til menneskets plass i evolusjonen, valgte han å utgi *The Descent of Man* (1871), for å gjøre rede for sin teori.⁶²

Darwins bidrag til studiet av dyrs atferd sørget for et gjennombrudd for etologien, hele boken *The expression of the emotions in man and animals* (1872) er viet temaet om atferd. Til tross for dette var det ikke før på 1950 tallet at faget ble akseptert som en seriøs tilnærming til studiet.⁶³ Et sentralt poeng er at Darwins teori manglet formål og hensikt, i sterk kontrast til datidens tenking om en kvalitativ utvikling mot det optimale.

I *Artens opprinnelse* la han frem sine funn om sammenhengen mellom artene. Dette viste seg å være en av de viktigste bidragene vitenskapen har fått, all forskning på dette området etter Darwin har utdypet og bekreftet at alle levende organismer har felles stamfar.⁶⁴ Gjennom sine studier av avl viste Darwin også at man selekterer frem trekk ved å bruke de dyrene med ønskede trekk i avl. Ønsker man store hunder avler man på de største hundene, etter hvert vil den gjennomsnittlige størrelsen på hundene øke, slik formes den hunden man vil ha gjennom et *kunstig* utvalg. Gjennom et *naturlig* utvalg eller seleksjon skjer det også en gradvis endring av organismen i et gitt miljø. Varianter som overlever og formerer seg bedre enn andre varianter, vil med tiden dominere en populasjon og slik vil ulike fordelaktige trekk for formering og overlevelse formere seg i populasjonen.⁶⁵ Gjennom naturlig utvalg tilpasser organismen seg altså et bestemt miljø.

MEN, naturen er ikke perfekt, evolusjonen opererer ikke med bevissthet eller et formål, den regnes som *aetisk*. En rekke trekk ved organismen som ikke er gunstige for overlevelsen blir videreført, som til eksempel påfuglhannens hale. Dette paradokset førte til Darwins neste bok,

⁶¹ Tunstad, Erik, *Darwins teori, Evolusjon gjennom 400 år*, Humanist forlag, Oslo 2009:108

⁶² Tollefsen, Syse, Nicolaisen:487

⁶³ Mysterud, Iver, *Mennesket og moderne evolusjonsteori*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2005:29-30

⁶⁴ Bongard Terje, Eivin Røskaft (red.) *Det biologiske mennesket, individer og samfunn i lys av evolusjon*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim 2010 :31

⁶⁵ Mysterud :5

Menneskets opprinnelse og seksuell seleksjon (1871), hvor makevalget står i sentrum. Følelser for det som er attraktivt (eller aktuell) er selektert frem, og den som blir valgt til stammor eller stamfar avgjorde menneskets atferd og formet evolusjonshistorien videre.⁶⁶

Moderne evolusjonsteori

Darwins teori hadde riktignok en svakhet, blandingsprinsippet for arvelige egenskaper, en svakhet som ble forklart av Gregor Mendel (1822-1884). På 1930- og 40- tallet vokste det frem en syntese av Mendels genetik og Darwins naturlig- og seksuell seleksjon, *den moderne syntesen*, og selv om den moderne evolusjonsteorien har utviklet seg mye siden den gang bygger den på de to bidragene.

Mutasjon, altså en kopieringsfeil og skade på DNA, er en av de viktige faktorene ved evolusjonen som bidrar til en variabilitet i populasjonen, som gir grunnlag til naturlig og seksuell seleksjon som igjen fører til adaptasjon (tilpasning). Det er en *tilfeldig og umotivert* endring som i de fleste tilfeller gir enten et betydningsløst eller et dårligere resultat enn utgangspunktet.⁶⁷ Det er altså ikke slik at enhver mutasjon gir en signifikant forandring, men en sjelden gang gir den et lite forsprang i livets konkurranse. Men det tar tid, *lang tid*, i tillegg vil *miljøet* den oppstår i avgjøre om den er nyttig eller unyttig.

«Uavbrutt evolusjon i 3500 millioner år har frambrakt et spektakulært mangfold av livsformer, inkludert oss selv»⁶⁸

Små fordelaktige endringer i DNA over svært lange tidsrom er utslagsgivende for hvorvidt man blir høyere, kortere, mer egoistiske, mer empatiske og så videre. (jmf. Eia, Sætre og Aakvaags historiebruk i analyse delen).

Misforståelser ligger ofte i hvorvidt noe er «bra» eller «rett» fordi det er «naturlig», «Survival of the fittest» betyr ikke at den sterkeste overlever, å være «fit» i denne sammenhengen betyr den som er best tilpasset et gitt miljø for å gi flest etterkommere. En «god nok» løsning kan

⁶⁶ Bongard, Røskaft (red.):32

⁶⁷ Ibid.:33

⁶⁸ Ibid.:36

vise seg å være gunstig selv om den ikke er optimal, det gjelder også atferd. Den samme «fittest» kan like gjerne komme dårligst ut i et annet miljø.

Proksimat og ultimat

Umiddelbart og egentlig, handler om nærliggende, tilsynelatende «hvordan» -årsaker til en atferd og egentlige «hvorfor» -grunner til atferd.

Når man snakker om *proksimat* snakker man om hvilken forklaring folk selv har på sin atferd, hva i kroppen utløser atferden og hvordan samspillet mellom hormon-, fysiologi- og nevrologinivå ser ut o.l. Her observeres de rådende strategier av de strategivalgene genene har lagt til rette for gjennom seleksjon, som observeres av blant andre sosiologer, sosialantropologer og andre kulturstudier. Endringer i strategier vil forekomme ettersom man handler ut ifra hvordan miljøet rundt oss tillater, på samme tid handler vi innenfor de rammene evolusjonen har gitt oss. *Ultimat* atferd befinner seg på et annet nivå, her ser man på om atferden har betydning for individets overlevelse, attraktivitet og reproduksjon. Viktige spørsmål relatert til dette er om atferden er evolvert og blitt en adaptasjon (tilpasning), finnes den i alle individer, hvorfor evolverte denne atferden. Om atferden gir, burde gi eller har gitt flere etterkommere kan man kanskje si at trekket er selektert.⁶⁹ Det er dette nivået som gjerne blir lagt vekt på av «arv» siden i debatten, som blant annet evolusjonspsykologi eller human atferdsøkologi.

Evolusjon tar lang tid, og våre mest krevende konkurrenter var de som spiste den samme maten, ville kontrollere de samme landområdene og konkurrerer om de samme partnerne, altså andre mennesker og nærstående arter. De enkeltes lille forsprang i følelser og bevissthet som gav større mulighet til overlevelse eller reproduksjon spredde seg i populasjonen, de andre døde ut. Slik vil en ultimat evolusjonær forklaring arte seg om den sterke konkurransen innen vitenskapelige felt og ulike perspektiver som har samme studieobjekt.

*«Den ultimate, ubevisste drivkraften bak fellesskapsfølelse er imidlertid attraktivitet og individets egeninteresse».*⁷⁰

⁶⁹ Ibid.:47

⁷⁰ Ibid.:111

5.3. Sosialdarwinismen og eugenikken

Evolusjonsteorien er altså en av de teoriene som har vært mest omtalt og diskutert, så at den er blitt brukt og misbrukt til å tjene politiske og ideologiske idéer bør kanskje ikke overraske oss noe særlig. Heller ikke at den blir forsøkt brukt både innenfor og utenfor vitenskapelige kretser, noe som lett kan bidra til misforståelser, som Marianne Andersson (i debatten om rase) så presis formulerte: «*Selv om forskere ikke tenker hierarki, er det ikke slik at ingen andre gjør det*».

På slutten 1800 tallet forsøkte sosialdarwinistene å gjøre den om til en teori om samfunnsutvikling, og på begynnelsen av 1900 tallet vant eugenikken terreng, også inspirert av Darwin. En fellesnevner for disse forsøkene var et heller manglende skille mellom vitenskap og ideologi.⁷¹ «Stereotypifisering» fantes allerede, trangen til å hierarkisere samfunn og mennesker var ikke et nytt fenomen, og ved å substituere «individ» med «mennesker» i teorien om naturlig utvalg, fikk man lett konstruert en politisk ideologi.

Slutten av 1800 tallet var i tillegg en periode der man hadde stor tro på vitenskap og stat, hvor sentralisering og byvekst skapte sosiale skilnader med påfølgende problemer. Fremskritt var et sentralt tema og til tross for sosiale skilnader og de påfølgende problemene så man en generell velstandsøkning, man gikk fra primitivt til moderne – man bevegde seg opp og frem som samfunn.

Men samfunnsmessig fremskritt med sine positive verdiladede konnotasjoner, verken er eller var det samme som naturlig utvalg på individnivå, så hva var det som skjedde?

Ulike biologiske forklaringsmodeller

I den rivende utviklingen fra primitivt til moderne på slutten av 1800 tallet, hvor europeerne fikk stadig større verdensherredømme og slavebandt «primitive» folkeslag, ble det lagt inn en link mellom kulturell utvikling og biologisk evolusjon, som igjen ble linket til mental utvikling. «Den best tilpassede» ble fort «den sterkeste rett», naturens orden.

⁷¹ Tunstad:318

Evolusjonsteorien var således lett å passe inn som et forsvar for den type tankegang, rasetenkningen hadde man jo hatt lenge, Robert Knox la blant annet vekt på de ulike moralske evnene de ulike «raserene» hadde.⁷² Men Darwins teori var ikke den eneste teorien som hadde innflytelse i denne perioden, Jean Baptist de Lamarck (1744-1829) var en av de første som hadde en sammenhengende teori om evolusjon; lamarckismen.

Denne teorien var populær til utover på begynnelsen av 1900 tallet, mens det tok forholdsvis lang tid før Darwins teori om naturlig utvalg fikk særlig fotfeste. Lamarckismen lener seg på to hovedprinsipper, det ene er at individer over tid mister sine organer og egenskaper som ikke er nyttig eller brukes, mens viktige organer og egenskaper videreutvikles. Det andre er at de nyttige trekkene som ble videreutviklet i løpet av et individs livsløp overføres til neste generasjon.⁷³ Det er den siste som er særlig interessant her.

Selv om Lamarck ikke var en vitalist, så trodde han på at utviklingen går mot noe bedre. Han legger altså like fullt en verdivurdering av utviklingen, noe Darwins naturlige utvalg ikke gjorde. En betydelig ulikhet mellom de to teoriene, bort sett fra at Lamarcks teori ansees for å være motbevist, er at Lamarcks mente at livet ikke hadde én begynnelse, men livet oppstår hele tiden, uten å forgrene seg. Grunnen til at enkelte arter lå på et «lavere» utviklingstrinn, ifølge Lamarck, var at de ikke er like gamle, de hadde bare ikke kommet så langt.⁷⁴

Darwins evolusjonsteori var altså ikke den eneste teorien om evolusjon, og før han var det mange som var innom tanken, uten å kunne vise til en sammenhengende teori. De fleste tolket derimot naturen, evolusjon eller ei, i lys av Bibelen. Man var, men unntak av få, opptatt av at utviklingen, men som en del av Guds skaperplan. I tillegg hadde man også samtidens romantikere, deres vektlegging på naturens fantastiske krefter og deres innflytelse på nasjonalismen.

⁷² Ibid.:320

⁷³ Voje, Kjetil Lysne, *Lamarckismen*, sist oppdatert 24.12.2013 i Store norske leksikon, <https://snl.no/lamarckismen> Besøkt 05.05.2016

⁷⁴ Tunstad:38

Teorien om naturlig utvalg ble kritisert for å være en moralsk skandale, og argumentasjonen ligner noe vi skulle kunne høre i dagens debatt; Om naturlig utvalg var riktig, ville det brutalisere menneskerasen, degradere den mer enn hva som allerede var gjort.⁷⁵

*«For å bevare mennesket som unikt vesen, kunne man velge en av flere strategier. Man kunne benekte at evolusjonen fant sted. Man kunne hevde at evolusjonen fant sted, men at vi mennesker var unntatt. Man kunne, som Wallace, hevde at evolusjonen fant sted, at vi mennesker var med, men at hjernen var unntatt»*⁷⁶. Den siste strategien ser man klart igjen i dagens debatt.

Darwins teori fikk store ringvirkninger også utenfor hans fagfelt. For mange, også av hans kollegaer og nærmeste etterfølgere, dreiet det seg om en fremgang, en progresjon.⁷⁷ Andre så en kobling mellom hans teori og den hegelianske teorien om en dialektisk historietutvikling, Karl Marx koblet evolusjonsteorien til sin teori om klassekamp og gav et eksemplar av *Kapitalen* til Darwin (som senere ble funnet uåpnet). Og ikke minst filosofen Herbert Spencers sosialdarwinisme.

Sosialdarwinisme

Konkurransen var mellom individer, ifølge Darwin, men sosialdarwinistene drog dette et langt steg lenger. Fri kapitalisme mellom individer og bedrifter, konkurranse mellom nasjoner og mellom raser ble rettfærdiggjort i navnet til evolusjonen, «survival of the fittest» ble «den sterkestes rett» og brukt som et slags vitenskapelig påskudd for å undertrykke grupper i samfunnet. Men sosialdarwinismen var ingen vitenskap, det var en ideologi, men klarere trekk mot andre biologiske og teleologiske strømninger i tiden enn Darwins teori. Naturlig utvalg hadde ennå ikke slått helt an, mens neo-lamarchismen stod forholdsvis sterk, med sin sterke vektlegging av forbedring.

⁷⁵ Ibid.:201

⁷⁶ Ibid.:205

⁷⁷ Ibid.:228

Men det var Herbert Spencer som utviklet en sosial filosofi, en filosofi hvor mennesket forbedrer seg etter hvert, i tråd med neo-lamarchismen. Mer konkurransedyktig og sterkere etter hvert som de svakeste faller bort.⁷⁸ Altså ikke i tråd med Darwins teori, og heller ikke i tråd med evolusjonen slik den forstås i dag, et teleologisk aspekt kommer rett og slett fra andre hold.

Men for Spencer handlet det ikke om å eliminere de som var «dårlig tilpasset», slik eugenikken stod for på et senere tidspunkt, heller ikke at man kan snike og lure til seg de beste posisjonene i samfunnet. Spencer var laissez-faire liberalist, en motstander av en for stor statelig inngripen, en motstander av imperialism, totalitarisme og militarisme, hvilke tok imot sosialdarwinisme med åpne armer. Det gjorde for øvrig også en rekke andre, fra venstresiden med blant annet sosialister, kommunister og feminister, til høgresiden med sine konservative gudfryktige menn. Betegnelsen dreier seg altså ikke om en spesifikk teori, men heller en rekke ulike strømninger i tiden som ønsket å begrunne sine ideologier biologisk.

Rase

En av de viktigste elementene i sosialdarwinismen var rasetenkning. Ideen om at et folk var overlegen ett annet på bakgrunn av dets biologiske natur var et tema som ble diskutert, også blant sosiologer. Det var et tema som også utvilsomt støttet opp under imperialism og tanken om at de «lavere» kulturer ikke greide å danne siviliserte samfunn på egen hånd.⁷⁹ I 1886 publiserte Franklin Giddings (1855-1931) *Principles of Sociology* hvor han påpekte at «lavere raser» (da mente han kinesere og indianere) ikke kunne forventes å oppnå samme resultat eller komme på samme nivå som europeere selv om de hadde samme mulighetene. Europeere, hevdet han, hadde oppnådd mye mer på den kortere tiden de hadde eksistert enn de andre hadde, videre hevdet han at enkelte «raser» hadde det lettere for å tilpasse seg enn andre.⁸⁰ Senere modifiserte han dette, og ytret at både de gule og de svarte/brune rasene

⁷⁸ Ibid.:325

⁷⁹ Degler, Carl N, *In Search of Human Nature, The Decline and Revival of Darwinism in American Social Thought*, Oxford University Press, New York, 1991:16

⁸⁰ Ibid.:12-17

trolig hadde muligheter til å utvikle seg. Det var også snakk om at foreldres handlinger og atferd kunne arves (jmf. Lamarckisme).

Nå er det kanskje ikke så vanskelig å forstå at en teori uten et moralsk mål eller øverste styrer var utfordrende å ta inn over seg, man var vant til å tenke at mennesket hadde en spesiell plass i et skaperverk, mange hadde store problemer med å ikke inkludere en teleologisk vri og en gudommelig pådriver. Av den grunn var motstanden av naturlig seleksjon stor de første femten åra av de tjuende århundre, hvorav mange anså den for diskreditert pga. en manglende moralsk og religiøs side.⁸¹

Med den nye genetikken til August Weismann, som viste at arvemateriale kun ble overført av kjønnsceller uten mulighet for påvirkning av en organismes atferd eller kroppslig forandring, stilnet for øvrig stemmene til de Lamarck. Det betydde dog *ikke* at man la vekk tanken om en moralsk og sosial progresjon, den satt som spikret fast hos mange.

Kjønn

Rase var ikke det eneste skille man opererte med, kjønn var et annet, og her var Darwin sterkere inn i bildet. Hans teori om seksuell seleksjon hvilte tross alt på at de ulike kjønn hadde ulike biologiske egenskaper, han hadde også tanker om at det kvinnelige kjønn hadde mindre intellektuelle evner enn menn. Denne holdningen var nok ikke et resultat av hans empiriske forskning, men et forsøk på å forklare det han mente å se ut ifra hans teori om seksuell seleksjon. Han var også preget av tiden han levde i. Andre som studerte kvinners plass i samfunnet hadde samme tanker. Dr. Edward H. Clark hevdet kvinner var svært kompetente, og kunne nå høyt i sin utdanning, men at de ikke var egnet for så høyt nivå av mental aktivitet. De ville trolig knekke sammen både fysisk og psykisk etter en stund.⁸² Mange tvilte på om kvinner kunne få like stor utbytte av utdanning som menn kunne, men ikke bare det, man var også bekymret over at de kvinnene som utdannet seg fikk færre barn. Og at de, ettersom de fikk arbeidsmuligheter utenfor hjemmet, kunne komme til å forlate sine menn om de fikk lyst til

⁸¹ Ibid.:23

⁸² Ibid.:27

det.⁸³ Selv om man skulle ha absolutt likt miljø for jenter og gutter, ville instinktet skape forskjeller mellom de, både mentalt og moralsk.

I dag vil evolusjonspsykologien også hevde at kvinner og menn generelt har ulike interesser og vil velge ulike yrker, at man rett og slett er litt ulikt satt i hop fra naturens side. Men det er på et generelt grunnlag, med stor variasjon innad, og man antar ikke lenger at det er noen kvalitativ forskjell på kvinner og menns hjerner. Men, oppgivelsen av troen på arvelig tilegnet atferd stimulerte en bevegelse inne eugenikk, som skulle få store konsekvenser for mange.

Eugenikk

De rasistiske holdningene som fantes blant enkelte sosiologer ble forsterket av at man nå ikke lenger antok at miljøet kunne påvirke (antatt biologiske) karaktertrekk man hadde gitt ulike menneskeraser. Nå kunne man si at karaktertrekkene var permanente, man konkluderte så med at ingen skolegang eller sosiale tiltak kunne frembringe ønskede egenskaper. Ulikheten mellom de hvite og andre grupper kunne man altså ikke forvente å kunne minske, og få så ut til å tvile på at den «ariske rase» var den overlegne, etnosentrisme i sin fulle prakt med andre ord.

Arvelighet

Etter hvert begynte man altså å legge vekt på det «dyriske» ved mennesket, instinktet, noe som kom særlig frem i faget eksperimentell psykologi. Darwin på sin side mente at også menneskesinnet hadde gått gjennom en evolusjon, ikke bare kroppen, og avviste det dualistiske synet hvor man antok at sinnet var av en annen substans enn resten av kroppen. Dualistene var også overbeviste om at menneskesinnet var kvalitativt forskjellig fra andre dyrs sinn, noe som krevde en fylogenetisk tilnærming for å motargumentere. En alternativ tilnærming ville være tilpasningsteorien, men den ville muligens bare forsterke dualismesyntet

⁸³ Ibid.:30

man ønsket å avvise.⁸⁴ Men der fantes noen få som la vekt på dette, som William James og William McDougal, som mente menneskesinnet var et sett av komplekse, funksjonelt spesialiserte mekanismer evolverte for å løse ulike spesifikke adaptive problemer og som gjør læring mulig. Denne tanken fikk ikke særlig gjennomslag på den tiden, men dukket senere opp igjen med kognitive forskere som Noam Chomsky (1928) og Jarry A. Fodor (f.1935) som opererer med et «modulært syn på sinnet».⁸⁵

I løpet av det tidlige tjuende århundre ble det mer vanlig å forklare menneskelig atferd ut ifra biologi og instinkt, både inne psykologi og andre sosial-vitenskapelige fag. Studier innen kriminologi mente å kunne finne en arvelighet for kriminell atferd, og i løpet av det første tiåret ble sosialvitenskapen introdusert for intelligenstagning. Barn i offentlige institusjoner for kriminelle ble testet, som man mente man kunne konkludere var mindre begavede og som man mente man igjen kunne linke til dårlig moral. At lav intelligens var arvelig var stort sett godtatt til langt ut på 1940 tallet. I *American Sociological Review* ble det skrevet i 1940 at man helst ikke burde la de mindre intelligente formere seg ettersom de var blant annet karakterisert av lav moral, kriminalitet, dårlig helse og ulykkelighet.⁸⁶

Denne mentale arvelighetstankens (hereditarianism) og dens kjente avlegger, eugenikken, navngitt av Darwins fetter Francis Galton i 1883, bidro til at ideen om å regulere arveligheten ble kjent blant amerikanerne. Galtons mening var at man kunne kvitte seg med arvelige defekter om man avlet på de beste menneskene, man burde erstatte naturlig seleksjon med en manipulativ prosess som var mindre vond og mer effektiv.⁸⁷ «...*Darwin wrote of «man and nature» as they existed – as they were – then Galton wrote of «man and nature» as they might be, even as they should be, through active human intervention on a qualitative basis...The difference...,made eugenics political*”⁸⁸

⁸⁴ Mysterud :432-433

⁸⁵ Ibid.:434

⁸⁶ Degler:41

⁸⁷ Levine, Philippa, Alison Bashford “Introduction:Eugenics and the modern world”, i Bashford, Alison, Philippa Levine (Red.) *The Oxford Handbook of The history of eugenics*, Oxford University Press, New York, 2010:4

⁸⁸ Ibid.:5

Ettersom man så ikke lenger hadde teorien om arvelige tilegnede egenskaper å støtte seg på, fikk eugenikken bedre vind i seilene enn den hadde til å begynne med.⁸⁹

Reformatorisk

Der sosialdarwinismen ikke ønsket en inngripen i naturen, men heller en la-det-skure-og-gå holdning, var eugenikken reformatorisk. Man ønsket å forandre samfunnet til det bedre på bakgrunn av nyeste kunnskap innen vitenskapen, en statlig inngripen og samfunnets interesser før individets var essensen.

Med andre ord var målet til de fleste eugenetiske bevegelser å påvirke reproduktiv praksis basert på en teori om arvelighet, man hadde også en evaluerende grunntanke i bunnen. Enkelte menneskeliv var mer verdt, enten til staten, nasjonen, rasen eller fremtidens generasjoner.⁹⁰ Idéen om eugenikk tok av på 1880 tallet, og nådde sitt høydepunkt rundt 1920, og dens praksis varierte i stor grad. Enkelte ord er knyttet sterkt til bruken av idéen, som; populasjon, kvalitet, territorium og nasjon, og ifølge Levine og Bashford bør dens spredning og interesse tolkes like mye i forbindelse med tidsperiode som sted.⁹¹

I tiden rett før den andre verdenskrig var eugenikken en akseptert og fasjonabel teori, både i America og i Europa, og ufrivillig sterilisering ble ansett som et akseptabelt middel for å bekjempe kriminalitet og andre sosiale beklageligheter. Den første loven som tillot denne formen for sterilisering ble vedtatt i 1907 Indiana, USA, rundt tjue år senere hadde var antall stater med lignende lover nådd ca. tretti. I Europa var Danmark først ute med sitt vedtak i 1929, deretter følte resten av Skandinavia. Tyskland vedtok loven i 1933, altså før Hitler kom til makten.⁹²

I løpet av den norske virkeperioden, som strakte seg fra 1934-1977, ble i alt 2100 operert. 75 % av disse var kategorisert som «åndssvake» eller «psykisk utviklingshemmede», av resten var personer med psykiske lidelser den største gruppen.⁹³

⁸⁹ Degler:42

⁹⁰ Levine, Bashford:3-4

⁹¹ Ibid.:4

⁹² Degler:46

⁹³ Kyllingstad, Jon Røyne, *Eugenikk*, sist oppdatert 11.08.2015 i Store norske leksikon, <https://sml.snl.no/eugenikk> Besøkt 05.05.2016

Intelligenstesting ble etter hvert også hyppigere brukt innenfor ulike «raser», så vel som etniske grupper, hvor man mente man kunne påvise ulike evnenivå innen ulike menneskeraser, hvorav de nordiske og kinesiske kom best ut, mens mørkhudede og sør- og østeuropeere kom lenger ned på listen.⁹⁴ Noe man forsøkte å bruke som argument i innvandringspolitikken i USA. Men ettersom man fortsatte å diskriminere kinesere og japanere kan man kanskje si innvandringspolitikken var heller preget av rasistiske og etnosentriske holdninger, i tillegg til en frykt for økonomisk konkurranse.⁹⁵

Kritikk

Men, bevegelsen fikk også etter hvert mye kritikk. Mange genetikere ønsket å distansere seg fra eugenikken og dens sterke politiske og ideologiske kobling, dens fotfeste var i ferd med å miste grepet. Biologene oppdaget at det ikke nødvendigvis er ett enkelt gen for hver egenskap, kompleksiteten er langt større, i tillegg har man recessive gener og miljøfaktoren. Å skulle luke ut uønskede egenskaper ville altså være en uhyrlig lang prosess, om overhode mulig. «*Det eugeniske prosjektet var med andre ord ikke bare brutalt og urettferdig – det var også latterlig*».⁹⁶

Til tross for en nå synkende støtte for eugenikken rakk verden å oppleve hvordan den kunne arte seg i ekstrem form, før den tilslutt skulle bli diskreditert fullstendig. I Nazi-Tyskland fikk den fikk et sterkt gjennomslag uten særlig faglig ryggdekning sett bort fra «tysk fysikk» og «tysk biologi», begge med klare ideologiske trekk.⁹⁷ Hitler var altså mer opptatt av sin ideologi enn hva vitenskapen kunne fortelle.

Her skulle man rendyrke en nordisk-germansk eliterase gjennom «positive» eugeniske tiltak, samt «negative» eugeniske tiltak for å redusere uønskede befolkningstendenser. Dette førte som kjent til å gå fra sterilisering av psykisk utviklingshemmende og psykisk syke til systematisk massemord, som igjen førte til folkemord på jøder og andre «rasefiender».⁹⁸

⁹⁴ Degler:51

⁹⁵ Ibid.:52ff

⁹⁶ Tunstad:338

⁹⁷ Ibid.:344

⁹⁸ <https://sml.sn.no/eugenikk>

mente Bonnevie at arvelighetsforskning ikke burde brukes til politiske formål, fag og politikk burde ikke blandes, noe hun gjentatte ganger påpekte i den nasjonale debatten om eugenikk og rasehygiene.¹⁰² Arvelighetsforskning hadde altså både motstandere og tilhengere av en aktiv inngripen i «positiv» og «negativ» eugenikk. Bonnevie ytret flere ganger en bekymring over en ideologisk innblanding og tok avstand fra den aktive innblandingen det var snakk om.

5.4. Standard samfunnsfaglig modell

Før jeg går videre til etterkrigstiden arv-miljø debatt presenterer jeg en modell som menes å romme store deler av samfunnsvitene, og som menes å ha ideologiske og politiske konnotasjoner i tillegg til å ta opp dagsaktuelle argumenter mot et evolusjonsperspektiv på menneskesinnet. Jeg har ikke til hensikt å ta stilling til «sannhetsaspektet» i det jeg nå presenterer, jeg vet standardmodellen har blitt omdiskutert men velger likevel å legge det frem slik de fremstår av valgte kilder. Grunnen til at denne presenteres her er dens antatte posisjon nettopp i etterkrigstiden og frem til i dag.

Standard social science modell, eller som Mysterud har oversatt til standardmodellen for samfunnsvitenskapene, (heretter referert til som SSSM) er en samlebetegnelse som John Tooby og Leda Cosmides introduserte i 1992 i *The adapted mind*. Den rommer perspektivene omtalt som *the blank slate*, *kulturrelativisme*, *sosialkonstuksjonisme*, og *kulturell determinisme* som de mente hadde formet den rådende forståelsen av menneskets natur innen humaniora, samfunnsvitenskapene og mesteparten av psykologien. Kort fortalt dreier denne modellen seg om at alt som kommer til syne gjennom kulturen, inkludert sosial atferd, kommer ikke av arv, men kan forklares ut ifra historiske hendelser, læring, sosialisering; altså miljø.¹⁰³

Grunnpremisset er at menneskesinnet er «innholdsløst», det er formbart og sosialt konstruert. Kulturen blir vedlikeholdt og overført til medlemmene gjennom læring/solisering, det gjelder like mye erverving av språk som kjønnsidentifikasjon. Samfunnsmessige endringer overskygger biologiske sanser og drifter, men biologi er med på å sette begrensninger for atferd. Biologien er altså konstant, med dens bidrag til fem sanser og en generell læringsevne

¹⁰² Ibid

¹⁰³ Mysterud:478

(som er tom og formbar),¹⁰⁴ og er dermed irrelevant når det kommer til ulikheter mellom menneskegrupper når det kommer til adferd. Det må miljø forklare.

Tooby og Cosmides mener teorien bygger på en tanke om at der finnes en dikotomi mellom arv og miljø, jo mer av det ene, jo mindre av det andre. Noe som de mener er feil, ettersom man trenger en rik, kognitiv struktur som kan dra nytte av miljøpåvirkningene. Den kritikken som har blitt rettet mot denne modellen mener Mysterud ofte er politisk, ideologisk og/ eller moralsk betinget.¹⁰⁵ Pinker tar dette temaet opp både i *How the mind works* (1997) og *The blank slate* (2002), hvor det refereres til utkastet av Sevilla-erklæringen (også adoptert av UNESCO) i 1986. Her slås det fast at det er uvitenskapelig å si at man innehar en biologisk tilbøyelighet til krigføring og vold, og at menneskeheten kan frigjøres fra en biologisk pessimisme. Han (Pinker) mener denne motstanden skyldes enkelte antatte implikasjoner, den første at om sinnet har en medfødt struktur kan ulike mennesker (kjønn, klasse eller rase) ha ulike strukturer. Det vil kunne rettferdiggjøre diskriminering og undertrykking. Den andre er at om uønsket atferd (vold, voldtekt, streben etter status og velstand) er medfødte tendenser vil det bety at de er naturlige og dermed gode, den tredje er at om atferden kan skyldes på genene vil man ikke kunne holde en person ansvarlig.¹⁰⁶

Dette er fortsatt argumenter som er i virke i dagens debatt, motargumentet vil være at det er forskjell mellom å forklare og å forsvare en natur. Hvor utbredt denne modellen egentlig er innen samfunnsvitenskapene vet jeg ikke, modellen er en forenkling og de fleste forskere som kan tenkes å høre hjemme her har ofte en mer nyansert syn etter det jeg har forstått. Den har også blitt kritisert for å ikke ha den store tilhengerskaren som Tooby og Cosmides hevder. Dette ser før øvrig Mysterud ikke ut til å stille seg bak, ettersom han mener å kunne plassere majoriteten av dagens samfunnsvitere og humanister her.¹⁰⁷ Han mener den også er like mye en politisk, ideologisk og moralsk ønskelig oppfatning som en vitenskapelig modell, noe som kan vise igjen når historiebruken analyseres. Men først ett lite innblikk i etterkrigstidens debatt.

¹⁰⁴ Kennair, Leif E.O, *Evolusjonpsykologi, en innføring i menneskets natur*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2004: 56

¹⁰⁵ Mysterud:479

¹⁰⁶ Pinker, Steven, *How the mind works*, Norton, New York, 1997:46

¹⁰⁷ Mysterud:479

5.5. Etterkrigstidens arv-miljø debatt

En retning som vant plass i den eksperimentelle psykologien i Nord-Amerika fra rundt 1920 til 1970-tallet med en radikaliserings rundt 1950 var behaviorisme.¹⁰⁸ Her ble «instinkt» og «sinn» forkastet til fordel for «*tabula rasa*» modellen, hvor man antok at det kun fantes noen få medfødte egenskaper, som det å lære. Man antok at man hadde lik forutsetning for å respondere til alle typer stimuli, evner eller personlighet o.l. la ikke noen begrensninger på læringspotensialet. Kort sagt mente man at selv om mennesker og andre dyr har felles evolusjonær læringsmekanismer kunne ikke evolusjonsteori bidra med noe videre kunnskap om menneskets atferd, menneskesinnets struktur kunne man ikke si noe om ettersom det ikke var observerbart.

Da etologien voks frem etter andre verdenskrig var den både en reaksjon på subjektive tolkninger av atferd og på uortodokse tolkninger av Darwins evolusjonsteori på den tiden. Grunnleggerne av dette faget, Konrad Lorenz (1903-1989) og Niko Tinbergen (1907-1988), hevdet at etologien var det *objektive* studiet av atferd og evolusjonsteorien var dets rammeverk.¹⁰⁹ Enkelte av teoriene som kom ut av deres forskning har blitt forkastet, andre har ført til bedre forståelse av atferd, men antagelsen om at det finnes medfødte adaptive forskjeller mellom arter ble videreført.¹¹⁰

Kort oppsummert var utgangspunktet for arv-miljø debatten basert på den klassiske etologien, som utviklet seg blant innovative europeiske zoologer, og dyrepsykologien, som etter hvert ble dominert av studier om læring (behaviorismen). I tillegg må konteksten debatten befant seg i tas i betraktning; en nylig avsluttet krig hvor grusomheter ble hevdet å være inspirert av en biologisk politikk. Lorenz selv var medlem av det nazistiske partiet, selv om han benektet nazistiske sympatier.

På 1950 tallet ble diskusjonene igjen opphetet etter at etologien ble introdusert til en større krets amerikanske psykologer gjennom en artikkel i *The handbook of experimental psychology*. Vektleggingen på medfødt atferd vekke reaksjoner i et ellers behaviorist preget fagmiljø.

¹⁰⁸ Ibid.:35

¹⁰⁹ Ibid.:36

¹¹⁰ Ibid.:39

Kritikken bestod blant annet av bruken av enkelte betegnelser om atferd, betenkeligheter med å trekke paralleller mellom mennesker og (andre) dyr, og ikke minst skille mellom instinkt og lært atferd. Men selv om diskusjonen ble polarisert mellom en miljøfokusert doktrine og en genetisk determinisme førte kritikken til en tilnærming av fagområdene.¹¹¹ Synspunktene ble modifisert, og i 1966 ble det utgitt en bok som tok for seg samspillet mellom gener og miljø, et samspill som resulterte i den atferdsmessige fenotypen; *Animal behaviour. A synthesis of ethology and comparative psychology*.¹¹²

Nydarwinismen

Nydarwinismen er et tema som har forent forskerne i etologi og komparativ psykologi, men selv om man relaterte etologien også til menneskets atferd inn i mellom, ble ikke *humanetologi* særlig vektlagt før på 1960 tallet. Diskusjonene rundt de humanetologiske bidragene¹¹³ som dukket opp i den perioden gir dog et grunnlag for å forstå motstanden mot *sosiobiologien* noen år senere. Bidragene som fikk mest kritikk var de som omhandlet den «dyriske» siden ved menneskets atferd, det ble ment at man hadde en ensidig vektlegging på denne siden.¹¹⁴ Denne kritikken er for så vidt forventet av behaviorister, men reaksjoner kom også fra det amerikanske samfunnet av sosialantropologer. Til tross for at de har biologisk og evolusjonær tilnærming som en av sine grunnpilarer, ble bidragene rett og slett ansett å være for strengt biologisk deterministiske. I tillegg ble det ytret en bekymring over at teorien om medfødt atferd kunne støtte argumenter for en «status quo» i samfunnet, denne bekymringen kom fra flere hold, både sosialantropologi og andre samfunnsvitere.¹¹⁵ Bekymringen ser man også igjen i dagens debatter, som vi skal se litt senere. Lorenz på sin side, som så mange andre, påpekte at intensjonen var ikke å si at selv om en egenskap er medfødt betyr ikke at den ikke kan temmes, men den må først forstås.¹¹⁶

¹¹¹ Ibid.:44

¹¹² Ibid.:45

¹¹³ I all hovudsak *On aggression* (1963/1966) av Konrad Lorenz , *African genesis* (1961), *The naked ape* (1967) av Desmond Morris og *The territorial imperativ* (1966) av Robert Ardrey (hentet fra Mysterud)

¹¹⁴ Mysterud:76

¹¹⁵ Ibid.:78

¹¹⁶ Ibid.:80

I tillegg til bekymringen for en «status quo» ligger bekymringen om verdien til mennesket. Kritikerne til humanetologi og dens fokus på medfødte egenskaper ytret en skepsis mot å nedgradere menneskeverdet til resten av dyreriket, mens etologene ikke trekker *verdi* inn i bildet. Deres formål er å identifisere universelle trekk med evolusjonære forbindelser. Enhver lært handling er ifølge dette synet avhengig av en evolvert kognitiv struktur som kan utnytte miljøpåvirkningene.¹¹⁷

Uansett om 1960 tallets populære bidrag hadde feil og mangler, bidro det til en økt interesse for å se mennesket i lys av evolusjonsteorien.

Sosiobiologidebatten 1970 -80 tallet

I 1975 ga Edward O. Wilson ut boken *Sociobiology* hvor prinsipper fra evolusjonsbiologi (fra 1960-70 tallet) ble anvendt på mennesker. Etersom elementene var kontroversielle i datidens intellektuelle miljø skapte boken en voldsom debatt.¹¹⁸

Selv om boken hovedsakelig dreiet seg om andre dyrs atferd, som ikke skapte noe videre kontrovers, var det kapittelet om mennesket som det ble reagert på. Mye av kritikken dreiet seg om at den var politisk motivert, kjønns og rase diskriminerende og styrket de sterke i samfunnet. Hovedtrekkene i kapittelet var at mennesket tenderer mot å erverve atferd og sosiale strukturer, som arbeidsfordeling innen kjønnene, mistenksomhet mot fremmede, mannlig dominans etc. Boken fikk bred støtte blant biologer, forskere innen sosiobiologi og andre evolusjonsinspirerte forskere, selv det ble påpekt at dette var et minefelt. Men en sterk motstand kom fra en bestemt gruppe, «Sociobiology Study Group», som Mysterud refererer til som venstreradikale marxister fra Harvard, med kjente navn som Stephen J. Gould og Richard Lewontin (hyppig referert til av Frode Helland i debatten om rase).¹¹⁹

I 1975 publiserte gruppen et skriv i *New York Review of Books* hvor de mente boken ikke hadde faglig dekning i forskning og var politisk farlig. Wilson ble oppfattet som å tilhøre høgresiden, og boken ble knyttet til den type forskning som har blitt politisk misbrukt (sosialdarwinisme, eugenikk osv.). Lewontin utalte blant annet at enhver undersøkelse av den

¹¹⁷ Kennair:57

¹¹⁸ Mysterud:255

¹¹⁹ Ibid.:256

genetiske kontrollen av menneskelig atferd ville produsere pseudovitenskap som ville bli politisk misbrukt.¹²⁰ Noe som sikkert har elementer av sannhet i seg, enhver vitenskapelig teori kan potensielt bli misbrukt.

Kritikken var på et politisk, moralsk og personlig plan, og lite på et vitenskapelig, etter hvert ble dette påpekt og kritisert. Men koblingen mellom politikk og vitenskap er ofte vanskelig å holde separat, på begynnelsen av 80-tallet ble det forsøkt å opprette en dialektisk biologi som hvilte på et ønskelig politisk ståsted. Lewontin og Richard Levins ga blant annet ut boken *The dialectical biologist* som et marxistisk alternativ. Segerstråle tar også opp Lewontins dedikasjon til marxismen, som hun mener ofte gav en moralsk-vitenskapelig kobling.¹²¹

Hvilke sider man befinner seg i debatten blir også i dag knyttet til en spesifikk side av politisk orientering, selv om det viser seg å ikke ha noen direkte forbindelser. Dette temaet kommer opp i blant annet Salongen om klasse og i paneldebatten i litteraturhuset, det tyder på at den fremstillingen av historien som miljø-venstre, arv-høgre dikotomien fortsatt er i virke.

Wilson antok det var to hovedgrunner til kritikken, sett bort ifra den rent vitenskapelige, det ene var frykten for biologisk determinisme og det andre var at enkelte var låst fast på det som er beskrevet som standardmodellen for samfunnsvitenskapene i punkt 4.1. Han mente også å kunne se at partene i debatten hadde ulik agenda, den ene så på vitenskapen som en objektiv kunnskap mens den andre som en del av en politisk historie og klassekamp.¹²² Spørsmålet om hvorvidt det dreiet seg om en politisk motivert debatt eller om det lå andre motiver som moral og epistemologi bak debatten har blitt analysert i etterkant. Segerstråle, som skrev sin doktorgrad om debatten, sier forskere rutinemessig prøver å oppnå anerkjennelse hos sine kolleger og foresatte, en form «moralisk kapital»¹²³ (jmf. symbolsk kapital hos Bourdieu), som er et viktig motiv i debatten. Hennes tolkninger kommer jeg tilbake til i min analyse om historiebruk i den pågående norske debatten.

En rekke av argumentene som blir brukt i dagens debatt har gjenklang fra -70 og -80 tallets sosiobiologidebatt, over 30 år senere. Segerstråle mener for øvrig aktørene i

¹²⁰ Ibid.:259

¹²¹ Segerstråle, Ullica, *Defenders of the truth, The Sociobiology Debate*, Oxford University press, New York 2000:41

¹²² Mysterud:265

¹²³ Ibid.:273

sosiobiologidebatten (som hun også har ytret fortsatt pågår) drar nytte av å ikke bli enige, de forblir dermed i søkelyset og får fremmet egen respektive vitenskapelige og moralske dagsorden på lang sikt.¹²⁴ Her er hindrene for vitenskapelige fremskritt kanskje grunnleggende sosiale.

Del 2

6. Dagens arv-miljø debatt

I dette kapitlet presenterer jeg kort den debatten mellom arv og miljø slik den har kommet til uttrykk i norske medier, og begynner med programserien «*Hjernevask*». Deretter presenterer jeg serien «oppvask etter hjernevask» i regi av Morgenbladet, samt aktuelle artikler som jeg har valgt å bruke.

6.1. Hjernevask

Våren 2010 gikk programserien *Hjernevask* på NRK, programskaperne bak serien var Harald Eia og Ole-Martin Ihle. Programserien består av syv programmer hvorav hvert program har sitt overordnede tema; kjønn, legning, rase, voldelig atferd, tilfeldig sex, foreldreeffekten og transseksualitet. Hvert program baseres også på hvorvidt man kan si ulike sider ved mennesket er biologisk betinget eller sosialt og kulturelt konstruert; «er man født sånn eller blitt sånn?»

Aktørene i programmet var hovedsakelig samfunnsvitere med bakgrunn i sosiologi, litteraturvitenskap og filosofi på den ene siden, og naturvitere med bakgrunn biologi, sammen med evolusjonspsykologer, på den andre. Også forskere fra både USA og England ble inkludert, i tillegg til de norske, hvorav sistnevnte (særlig kjønnsforskere) fikk forholdsvis hard medfart.

Programserien vakte voldsom interesse, og det ble heftig debattert i etterkant av programmet, både innen ulike forskermiljø og blant opinionen, noe som førte til at Harald Eia fikk utdelt *Fritt Ords Honnør*. Men, de ble også meldt inn til PFU for uriktig fremstilling, kryssklipping og

¹²⁴ Ibid.

uthenging av de norske forskerne.¹²⁵ Programmet ble for øvrig frikjent på alle punkt, men beskrevet som tendensiøst. Kritikken hevdet blant annet at programansvarlige favoriserte naturvitenskapen og dermed ikke hadde en objektiv fremstilling av problematikken. Mange mente også at programmet la vekt på en polarisering som i realiteten ikke finnes i så stor grad, ettersom man innenfor en rekke områder arbeider tverrfaglig. Andre mente at denne polariseringen kanskje var nødvendig for å spisse argumentene fra begge sider, samt at man har fått en sunn fagdebatt. Dag Otto Hessen (professor i biolog ved UiO) sier blant annet i en artikkel i Apollon at «*Det lå noe uforløst der etter sosiobiologidebatten på åttitallet. Teppet senket seg uten at man var kommet fram til noe forent forståelse om hva i menneskets utvikling som kan skyldes gener og hva som kan forklares med miljø. I det siste har jeg fått henvendelser både fra kjønnsforskere og sosiologer om å bistå med litteratur og relevante kurs.*»¹²⁶

Eric Nævdal, seniorforsker ved Frischsenteret, mener hjernevaskdebatten dreier seg om hvordan man generelt forklarer menneskelig adferd. Han deler deretter dette grovt inn i tre modeller i en artikkel i Morgenbladet¹²⁷:

- Den biologiske modellen, som tar utgangspunkt i evolusjonær teori og forklarer adferd som genetisk betingede tilpasninger.
- En modell som han kaller «rasjonalitetsmodellen», som ser på adferd som et resultat av bevisste valg gjort på grunnlag av fornuftsbaserte betraktninger om å gjøre tilværelsen best mulig.
- En modell kritikere refererer til som «standard samfunnsvitenskapsmodell», denne legger vekt på at atferden i betydelig grad er bestemt av sosiale konstruksjoner oppstått gjennom mer eller mindre styrte prosesser.

¹²⁵ PFU, publisert 10.04.2015 på YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=UuUeFpddibE> Besøkt 05.05.2016

¹²⁶ Nickelsen, Trine, *Hva er et menneske? Fire forskere svarer*, Forskningsmagasinet Apollon, publisert 01.02.2012, <http://www.apollon.uio.no/artikler/2010/hva-er-et-menneske.html> Besøkt 27.04.2016

¹²⁷ Nævdal, Erik, *Hjernevaskdebatten-igjen...*, Publisert 27.02.2015 i

Morgenbladet http://morgenbladet.no/debatt/2015/hjernevaskdebatten_igjen, besøkt 05.05.2016

Argumentene i programserien *Hjernevask* plasserer aktørene hovedsakelig i første og siste kategori, argumentene i etterkant av serien bærer preg av at «antagonistene står på hver sin tue og sier at de andre er dumme», ifølge Nævdal.¹²⁸

Jeg har vel heller et inntrykk av at den er mye mer nyansert enn hva som blir fremstilt i programserien, hvorav også en hybridvariant kommer til syne.

Temaene som tas opp i programserien er ikke tilfeldig valgt, men valgt nettopp fordi de er utfordrende med tanke på en tung historie. For å klargjøre dette innleder Ihle for eksempel debatten i *Salongen* om «rase» med å forklare grunnen til at de tok opp dette temaet i *Hjernevask*, at det springer naturlig ut av seriens utgangspunkt. Dette utgangspunktet var den erfaringen programskaperne hadde med at alle samfunnsforskere forklarte forskjeller mellom grupper og individer med miljø. Når man så opererer med en slik «blank slate» hypotese er det særlig tre temaer som er problematiske; kjønn, rase og klasse. Temaer som også har fått hver sin paneldebatt i *Morgenbladet*, som både Ihle og Eia deltar i, og som skal analyseres i denne oppgaven.

I forbindelse med selve analysen av historiebruken vil programserien bli mest brukt som supplerende informasjon hvor det skulle vise seg å være nødvendig, da særlig i forbindelse med debatten om «klasse».

Hjernevask er relevant for denne oppgaven nettopp fordi det skapte en voldsom debatt, fordi de klarte å spisse til argumentene på hver side, og dermed tydeliggjøre en kløft, om enn ikke så omfattende som det ble fremstilt. Mange argumenter i serien dukket også opp i paneldebattene, det kan selvsagt tenkes at det er på grunn av at paneldebattene er basert på enkelte av episodene. Men for å illustrere likhetstrekkene og programmets relevans, legger jeg frem enkelte sentrale utsagn som også man finner spor av i paneldebatten. Det betyr *ikke* at alle blir inkludert i analysen.

- Barn er født med en klar biologisk disposisjon i forhold til kjønnsidentitet og kjønnsrolleatferd, også vil miljøet, kulturen, verdiene, forventningene rundt oss forsterke eller moderere det. (Trond H. Diseth, ep.7.)

¹²⁸ Ibid.

- Jenter i mindre likestilte land enn Norge er mer interesserte i å lære om tekniske ting enn det norske jenter er – likestillingsparadokset. (Camilla Schreiner ep.1)
- Det er stor forskjell på kvinner og menns yrkesvalg. Menn er mye mer interessert i materiellorienterte yrker, mens kvinner er mye mer interessert i menneskeorienterte yrker. Dette er biologisk betinget, men sosiale forventninger til kjønn kan ha en innvirkning. (Richard Lippa i ep.1, men Baron-Cohen og Anne Campbell sier noe av det samme)
- Dagens kjønnsforskjeller kan ikke best forklares ut i fra at vi behandler gutter og jenter forskjellig fra dag én. (Anne Campbell, ep.1).
- De aller fleste er enige i at evolusjonen har ført til at kjønnene har utviklet ulike reproduksjonssystem og utskillelse av hormoner og peptider holder det hele i gang. Da ville det være veldig ekstraordinært om evolusjonen ikke også har spilt en rolle i utviklingen av vårt aller viktigste organ, hjernen. (Campbell, ep.1)
- Det er ikke relevant å se på hjerneforskjeller når man leter etter årsaker til hvorfor kvinner velger tradisjonelle kvinneyrker og menn velger tradisjonelle mannsyrker. (Cathrine Egeland ep.1)
- Philip Skau (biolog)ønsket å forske på homofili, ble møtt med skepsis og frykt for «rasehygiene» (ep.7). Skau mener skepsisen dreier seg om en for enkel forståelse av biologi, at samfunnsvitenskapene har erklært «hvorfor» spørsmålet som uinteressant.
- Sosiologer er preget av interne normer, enkelte ting er profesjonelt ukorrekt å studere, man blir «tilsmusset» om man trekker inn biologiske perspektiver. (Tom Colbjørnsen, ep.7). En uprofesjonell og uvitenskapelig holdning, man burde som forsker være nysgjerrig på alt.
- Biologi har ingen nytteverdi ettersom man ikke kan gjøre noe med det (Schreiner ep.7)
- Biologiske forklaringer kan ha uheldige konsekvenser (er=bør) (Martine Aurdal, ep.7)
- Baron-Cohen mener man kan spesialisere tiltak deretter, om man også har biologiske forklaringer (ep.7)
- Man kan bedre reflektere over hvilke mål er rimelig å oppnå. (Steven Pinker ep.7)

- Enkelte fag politisert-politisk motstand bør holdes utenfor forskning- biologiske forskere får ikke støtte til kjønnsforskning med mindre de retter et kritisk blikk på biologi (Kennair ep.7).
- Biologi er mindre interessant når det kommer til mennesker, uetisk å snakke om rase pga. den tunge historien. (Knut Olav Åmås, ep.7)
- Biologiske synspunkt burde ikke sensureres, skadelig å undertrykke den type diskusjon og kunnskap, man bør forske på det aller meste. Ingen kunnskap er i seg selv ond eller farlig (Åmås, ep.7).
- Hernes mener det kan være et innslag av arv, men overvurdert, Willy Pedersen mener man kopierer foreldrene sine – barn blir formet som en leirklump (ep.2).
- Robert Plomin mener sosialiseringshypotesen er rimelig om man ikke tar hensyn til genetikk. Men tvilling- og adopsjonsstudier tyder på at genetikk spiller en stor rolle (ep.2)
- Judith R. Harris mener sosialiseringshypotesen ikke tar hensyn til empiriske bevis (ep.2)
- Willy Pedersen mener det ikke er godt å vite, han har ikke gen-data men kan ikke eliminere gener (ep.2)
- Hernes mener at med et mer egalitært samfunn kan det tenkes at genene slår sterkere ut (ep.2)

Link til episodene i *Hjernevask*, publisert på YouTube 12.04.2012

<https://www.youtube.com/watch?v=NiSWqwWbFEg&list=PL5215B69D688D816F>

6.2. Oppvask etter Hjernevask

Morgenbladet

Morgenbladet er en av de mediene som har hatt en rekke innlegg fra fagfeltene i etterkant av *Hjernevask*, både kort tid etter og i forbindelse med *Oppvask etter hjernevask*; en serie artikler og livedebatter våren 2015. Serien tok for seg forholdet mellom biologi og samfunnsvitenskap, med spørsmål som «ble vi klokere eller dummere av *Hjernevask?*», «Går vi mot en ny materialisme?». Det er i all hovedsak paneldebattene som blir analysert i denne oppgaven, men en rekke innslag og ytringer på vegne av både den ene og andre siden gir gode bidrag til

å supplere paneldebattene. Enkelte av debattantene er deltakere fra programserien, mens andre er spesielt interesserte, eller engasjerte om man vil. Innleggene er svært polemiske, med en høy knivføring, og høy «haleføring». Jeg er ikke sikker om det er representativt for kommunikasjonsmåten ulike fagfelt seg imellom bruker, eller om debatten har lokket frem en viss akademisk etnosentrisme. Av de mange interessante innleggene har jeg måttet gjøre enkelte begrensninger, det er for så vidt trist, for her var det mye godt materiale. Men ikke alt passet mitt primære utvalg.

Innlegg i *Morgenbladet* som jeg har brukt i oppgaven:

Erik Nævdal - Hjernevaskdebatten-igjen, publisert 27.02.2015

Hva er kvalitet i forskningen? - Hans Petter Graver og Finn Wisløff, Publisert 11.02.2011

Rasevask – Rasisme uten rasister, Frode Helland, Publisert 19.03.2015

Mer rasevask, Frode Helland, publisert 17.04.2015

Og hva så? – Gudmund Hernes, publisert 12.03.2010

Fakta om likestillingsparadokset – Liza Reisel og Mari Teigen, publisert 16.01.2015

Trenger vi en ny Hjernevask? - Gunnar Aakvaag, publisert 19.02.2015

Ulike raser, lik verdi – Glenn Peter Sætre, publisert 10.04.2015

Morgenbladet salongen: Her blir enkelte av temaene som *Hjernevask* tok opp diskutert videre, det gjelder likestillingsparadokset, rase og klasse.

En utfyllende kildehenvisning finnes under internettkilder til sist i litteraturlisten.

Debatt i litteraturhuset, samfunnsvitere VS naturvitere

Denne debatten dreier seg ikke om *Hjernevask* i direkte forstand, men om det betente skille programmet satte på dagsorden. Debatter fant sted 25.02.2012 i regi av naturvitere og samfunnsvitere, med spørsmålet om hvor dyp kløften mellom de to fagfeltene egentlig er, og om en brobygging er nødvendig. På den samfunnsfaglige siden i denne paneldebatten finner vi *Raino Malnes*, statsviter/professor ved Institutt for statsvitenskap, *Trine Syversen*, professor/dekan, Det humanistiske fakultet og *Eivind Trædal*, student/skribent Klassekampen.

På den naturfaglige siden finner vi *Sissel Rogne*, genteknolog/direktør i Bioteknologinemda, *Terje Bongard*, humanbiolog/forsker ved NINA og *Torkel Hafting*, hjerneforsker/Institutt for molekylær biovitenskap. Deltakerne har tilsynelatende fått beskjed på forhånd om å trekke frem ulikheter, noe de også klarer ganske bra. Denne debatten blir lite brukt i analysen, men referert til ved ett par anledninger.

7. Historiebruken i debatten

Dette kapitlet er analysedelen av oppgaven, hvor jeg tolker debatten i sammenheng med de ulike teoriene og den historien som jeg har presentert tidligere. Kapitlet har jeg delt opp i 4 deler, hvor jeg først tar for meg paneldebattene separat ved hjelp av Karlssons typologi, og deretter en samlet oppsummering og oversikt. Jeg har forsøkt å gjenta så godt som mulig det deltakerne har uttalt, men forsøker å unngå for mye sitering ettersom jeg ønsker en bedre flyt i teksten. At ikke alt er direkte sitat, men så nær som mulig dreier seg også om hvordan jeg *tolker* utsagnene, altså hvordan de fremstår for meg.

Det er også en både litt ulik struktur og en noe ujevn fordeling på hvor mye hver debattant blir analysert. Det er kort og godt fordi det er ulik mengde historiebruk å ta tak i. Ikke alt er egnet for denne analysen.

Det bør sies at det er visse utfordringer ved å analysere debatten med denne typologien som verktøy, først og fremst fordi jeg har lite å gå på. I enkelte tilfeller kun en setning eller to, konteksten rundt kan ofte spille en stor rolle, for det andre fordi det er begrenset med muligheter i en paneldebatt å trekke inn en rekke sider ved historien, et *ikke-bruk* kan for eksempel bli vanskelig å påvise ettersom det er vanskelig å si hva som er bevisst selektert bort i forhold til hva som bare ikke ble rullet å tatt med. Og sist men ikke minst fordi man kan forvente en stor del vitenskapelig bruk, det er tross alt en debatt mellom forskere og andre fagfolk, og et ønske om å etablere en «objektiv» sannhet står rimelig nok høyt i kurs.

7.1. Debatten om kjønn

Paneldeltakere i debatten består utelukkende av samfunnsvitere; Gunnar Aakvaag, Mari Teigen, Torkild Hovde Lyngstad og Anne Lise Ellingsæter. Debatten ledes av Lena Lindgren. Programmet tar for seg temaet «kjønn», nærmere bestemt likestillingsparadokset. Dette paradokset dreier seg om at Norge, som er ett av de mest likestilte landene i verden har et av de mest kjønnsdelte arbeidsmarkedene. Hvordan kan dette forklares?

Sentralt i programmet står spørsmålet om hvordan forholdet mellom samfunnsvitenskap og naturvitenskap er i dag. Panelet er delt i meningene om saken, hvor Aakvaag og Lyngstad er for biologiske forklaringsmodeller mens Ellingsæter og Teigen er skeptiske til dette.

Hvordan forstå likestillingsparadokset

Ellingsæter begynner debatten med å si at hun er mest opptatt av *hvordan* samfunnsskapte forhold forandrer oss. Hun mener det er samfunnsvitenskapelige forklaringsmodeller man trenger når man skal forklare paradokset, ettersom hun antar biologiske disposisjoner er relativt konstante (jmf. SSSM) Variasjonen som kommer frem gjennom komparasjon som metode vil altså være samfunnsskapt. Hun legger også frem en rekke ulike nivåer hun mener det er fruktbart å studere for å finne svar på problemstillingen. Det dreier seg om kjønnsstereotyper i sosialisering og utdanningsvalg, diskriminering i bedrifters rekrutteringsprosesser, organiseringen på arbeidsplassen og hvilke behov arbeidsmarkedet har o.l. Samtidig refererer hun til studier som viser at Norge i det siste tiåret har flyttet seg fra å være høyt segregert til middels segregert, i tillegg til en tendens til flere kvinnelige ledere enn før.

Denne utviklingen hun referer til er ganske ujevn, hun mener det betyr at vi trenger samfunnsvitenskapelige forklaringer for å forstå den.

Litt ut i debatten sier hun derimot at den utviklingen som skjer har en viss treghet, og den tregheten kan man nok diskutere om skyldes biologi eller ikke (26:30), og går biologien i møte. Men, så sier hun det er svært problematisk at man tolker yrkesstrukturen som et produkt av preferanser (og ikke sosiale mekanismer), slik hun mener Lyngstad gjør, og trekker seg på den måten unna igjen. Dette betyr ikke nødvendigvis at hun avfeier idéen om en biologisk

komponent helt og holdent, hun antyder gjentatte ganger at hun er villig til å diskutere og vurdere biologiske perspektiver på sitt amatørvis.

På mange måter kan dette sies å være et vitenskapelig historiebruk ettersom hun refererer til empiriske data og aksepterte metoder når hun henviser til utviklingen det siste tiåret i forhold til tidligere. Hun ønsker å etablere en sannhet om hvorfor dette har skjedd. Men hun er ganske bestemt i sin formening om hvilke forklaringsmodeller som må til, og viser en viss form for bias for eget fag hvor hun tydelig mener at miljøpåvirkning er den eneste mulige forklaringsmodellen. Og selv om hun sier man kan diskutere hvorvidt biologi kan ha noe å si i enkelte aspekter, baserer hun seg på en antagelse om at biologiske disposisjoner er forholdsvis konstante. Dette tolker jeg i den retning at hun sier man kan diskutere det, men gir uttrykk for at det har ikke så mye for seg. Hun er også lite villig til å diskutere ulike preferanser hos kjønnene til tross for et stort empirisk datamateriale som indikerer nettopp dette, hun utelukker altså bevisst informasjon som kan gi andre resultater enn hva hun er opptatt av. Det antyder en form for ideologisk historiebruk, selv om hun ikke kan sies å ha noen svart-hvitt analyser. Hun sier klart ifra at dette er et komplekst problem som trenger ulike tilnærminger, men samtidig kun samfunnsvitenskapelige, noe som gjør at jeg heller mot en overlapping mellom vitenskapelig og et ikke-bruk. Behovet er absolutt å oppdage en sannhet, men samtidig legitimeres egen fagtradisjon ved å ekskludere en annen.

Aakvaag fremhever skillet mellom to forklaringsnivåer, det ene hvor han legger seg på linje med Ellingsæter og betydningen av sosiologiske forklaringsmodeller. Her legger han inn en referanse til en bestemt periode i historien for å forklare paradokset; etterkrigstiden. Han mener at ved å bygge ned en rekke politiske, kulturelle og institusjonelle barrierer for kvinner i denne perioden, har åpnet opp for at kvinner i større grad kan leve det livet de vil. Altså en fremvekst av en kvinnevennlig velferdsstat, med gode permisjonsordninger, likestillingslov, utbygging av barnehager osv. Den mener han er *en sosial revolusjon på linje med den franske hvor halvparten av befolkningen har blitt satt fri og gjort som Nora, forlatt Torvald, forlatt dukkehjemmet og den kjønnsstereotype patriarkalske kjernefamilien og kommet seg ut (09:24).*

Han begynner ganske nøytralt med noe som kan sies å være et vitenskapelig historiebruk, han viser til hendelser som helt klart har hjulpet kvinner på vei.

At den franske revolusjonen inspirerte til kvinnefrigjøring er også en rimelig påstand. Men å komparere de to samfunnsendringene på et så lettvent og uproblematisk måte minner mer om et politisk-pedagogisk historiebruk enn et vitenskapelig.

Samtidig trekker han inn Ibsens verk *Et dukkehjem* fra 1879, for å illustrere hvordan kvinner brøt ut. Riktignok var dramaet en kritikk av det tradisjonelle forholdet mellom mann og kvinne i ekteskapet, som godt kan brukes som metafor for det tradisjonelle forholdet mellom mann, kvinne og økonomisk selvstendighet. Men de omfattende ulikhetene i historiene han komparerer (altså den franske revolusjonen, *Et dukkehjem* og etterkrigstidens Norge) blir ganske enkelt tilsidesatt til fordel for en fremheving av noe som kan minne om likhetstrekk. Han velger bevisst dramatiske kjente historier som appellerer emosjonelt til «det onde» og «det gode» for å forklare konteksten hvor kvinner ble «satt fri» til å velge som de ville. Hvor «frie» kvinner ble i sine valg i etterkrigstiden er vel også et temmelig omdiskutert tema, og jeg tolker bruken av historiene som symbolske og metaforiske med den hensikt å legitimere et syn hvor kvinner ble satt fri til å følge sine preferanser. Altså et politisk-pedagogisk historiebruk, men uten et advarende element.

Det andre han mener må forklares er at selv om kvinner har endret livene sine ganske radikalt velger de fortsatt tradisjonelt. Her legger han seg på et ultimat forklaringsnivå, et evolusjonsteoretisk perspektiv. De tradisjonelle valgene mener han er på grunn av medfødte biologiske forskjeller mellom kjønnene og refererer til tungt etablerte evolusjonære teorier, som Darwins seksuelle seleksjon, kjønnsspesifikk foreldreinvestering osv.

Den samme teorien viser han til når han skal forklare hvorfor menn er mer statusorienterte og «tøffe» i sine yrkesvalg.

Hans tilnærming på et ultimat nivå minner med første øyeblikk om både et vitenskapelig- og ideologisk historiebruk. Det siste fordi han ofte legger frem sine påstander på en måte som kan virke litt «svart-hvitt», ukritisk og i overkant entusiastisk, det siste kan vel og merke være måten han generelt formulerer seg på.

Men han viser tydelig til et etablert kunnskapstradisjon og empirisk dokumentasjon som bekrefter ulikheter mellom kjønnene på tvers av kulturer, til studier gjort både av sosiologer,

antropologer, psykologer, endokrinologer og atferdsgenetikere. I tillegg utfordrer han synet som blir omtalt som standard samfunnsfaglig modell, som han selv er utdannet innenfor. Om han er villig til å endre syn ved nye funn kommer ikke frem i denne debatten, men i debatten om klasse hevder han det. Det svekker sporene av et ideologisk historiebruk, og man kan heller ikke si han har konstruerer fakta som passer til egen ideologi. Han påpeker gjentatte ganger at det er gjennomsnittsforskjeller han omtaler, og at sosiologiske forklaringsmodeller er nødvendige på en rekke punkt, alt etter hva man ønsker å forklare. Jeg heller klart mot et vitenskapelig historiebruk fremfor et ideologisk på dette punktet. For å understreke hvor viktig det er å ta hensyn til biologi refererer han til *historien om Victor/Victoria* i episode 7 av *Hjernevask*.

Historien dreier seg om kjønnsidentitet og hvor store problemer barna fikk når man ikke tok høyde for ikke-synlige biologiske kjønnsforskjeller. Bakgrunnen for denne historien er teorien om hjernens plastisitet hvor kjønnsidentitet blir formet av samfunnet (sosialt kjønn), en retning som preget både feministisk tenkning og samfunnsfagene ellers på 1970 tallet og utover. Denne tankegangen førte til at man opererte barn med udefinerbart kjønn uten å teste for hormonnivå o.l. En rekke barn fikk alvorlige identitetsproblemer i etterkant. Her mener jeg et moralsk historiebruk er temmelig fremtredende, han fremhever utsatte grupper og hva de har blitt utsatt for under en gitt dominerende teori. Når det gjelder å restaurere en fortidig situasjon, som er funksjonen til et moralsk historiebruk, tolker jeg det slik at biologien i seg selv er en utsatt gruppe. Han har flere ganger gitt uttrykk for problematikken rundt det han mener er tre generasjoners bio-ignoranse, blant annet i artikkelen *Trenger vi en ny Hjernevask*, publisert i Morgenbladet 19.02.2015. Han mener klart det er på tide å komme over tiden hvor biologi var diskreditert og *gjenopprette* dens relevans. Hans gjentatte henvisninger til den naturalistiske vendingen kan tolkes som et forsøk på avsløre en undertrykt historie av paradigmatisk betydning.

Teigen på sin side mener det er på høy tid å avlive hele paradokset, og mener at det er et *retorisk poeng brukt av likestillingsforkjempere når de ønsker å mane til kamp og si at likestillingen ikke har kommet så langt her i landet* (15:03). Hun mener altså at paradokset blir brukt i en kontekst av moralsk historiebruk, hvor man ønsker å trekke frem kvinner som den undertrykte part.

Hun sier hovedgrunnen til at arbeidsmarkedet er såpass delt er at det er så mange kvinner som befinner seg på arbeidsmarkedet. Når det er få kvinner på arbeidsmarkedet er der heller ikke særlig kjønnsdeling. Hun trekker frem *det historiske tidspunktet når kvinner gikk ut i jobb på 1970 tallet*, hvor det var lavkonjunktur i industrien med få arbeidsplasser men en rivende utvikling i servicesektoren og i velferdsstatens yrker. Hun mener dette viser at kvinner gikk inn hvor det var arbeid å få. Her utfordrer hun den historien Aakvaag legger frem, hvor kvinner ble satt fri og valgte arbeid på bakgrunn av egne ønsker.

Hun refererer til internasjonale komparative studier som viser endringer hvor kvinner i større grad velger som menn, og trekker frem medisin, jus og økonomi som gode eksempler. Deretter trekker hun frem *Bryt-prosjektet* på -80 tallet som skulle motvirke tradisjonelle yrkesvalg, noe som viste at kvinner ikke ville bli brannmann eller snekker men lege eller advokater.

Dette samsvarer med studier fra Danmark som viser at segregeringen minker i yrker som krever utdanning på mellom og høyere nivå, mens i yrker som krever fagutdanning eller kortere utdanningsløp er segregeringen fortsatt stor.¹²⁹ Dette mener hun rimer dårlig med tanken om at jo mer frihet man får jo mer tradisjonelt velger man. Dette blir igjen problematisert av blant annet en kvinne i salen som påpeker at kvinner spesialiserer seg deretter inn i «kvinnetyperiske» retninger, og at uavhengig av endringen på det nivået er kjønnssegregeringen fortsatt påfallende stor.

Samtidig forklarer hun menns mindre endrede handlingsvalg med at det ikke lønner seg økonomisk for menn å satse på kvinnetyperiske utdanninger og yrker, uten å vise til studier som kan underbygge påstanden. Jeg kan heller ikke finne forskning som kan gi grunnlag for denne antagelsen, noe som signaliserer et ideologisk historiebruk hvor man konstruerer fakta og sammenheng som passer inn med egen ideologi.

Også et vitenskapelig historiebruk er tydelig i hennes fremstilling når hun viser til empiriske forskningsdata og samfunnsforhold som ga de kvinnene som ønsket å gå ut i arbeid et gitt yrkesvalg. Men her er også et element av ikke-bruk, en voksende feministisk bevegelse utelates fra historien, og den er sentral på 60-70 tallet, inspirert av tenkere med et «tabula

¹²⁹ Mathiesen, Ida Holt, Trond Buland, Brita Bungum, *Kjønn i skolens rådgiving- et glemt tema?* SINTEF, 2011
https://www.sintef.no/globalassets/upload/teknologi_og_samfunn/gsu/kjonn-i-skolens-radgiving---et-glemt-tema.pdf,
Besøkt 05.05.2016

rasa» utgangspunkt og som utfordret et tradisjonelt underdanig kvinnesyn. Også de som selv valgte husmorsveien i etterkrigsårene utelates, denne typen preferanser blir ikke inkludert i problemstillingen, et poeng som blir fremmet ved at hun kritiserer Aakvaag for å legge vekt på «kvinnerns preferanser». Hun utfordrer ikke den rådende modellen innen eget felt, som i stor grad legger vekt på den sosiale kjønnsidentiteten. Men hun stiller seg heller ikke negativ til et tverrfaglig samarbeid med sosiologer og biologer, selv om hun først og fremst ser ut til å ønske dette for å få flere menn inn i kjønnsforskningen (23:08).

Slik jeg ser det er her en overlapping mellom et vitenskapelig og et ideologisk historiebruk, hun retter kritiske blikk mot det som karakteriseres som et likestillingsparadoks og forholder seg til studier innen en etablert kunnskapstradisjon. Men på samme tid ligger det ikke bare et ønske om å etablere en sannhet, til å øke et objektivt kunnskapsnivå, men også et ønske om å mobilisere til større kjønnsbalanse. Et fokus på kjønn som et sosialt fenomen er i så måte mer fruktbart fremfor ulike gjennomsnittlige preferanser. Det vektlegges sosiale og kulturelle mekanismene som kan tenkes å bidra til kjønnssegregering, hvorav kvinner og menns egne individuelle ønsker og preferanser blir utelatt.

Lyngstad begynner sin forklaring med å referere til kvinners arbeidsplass på 1800 tallet, som var i fyrstikkfabrikk. Han mener det ikke var fordi de hadde spesielle interesser for det, men setter det opp imot dagens situasjon hvor det er en stor overvekt av kvinner i tradisjonelle kvinneyrker. Han påpeker at det er lite tvang involvert i yrkesvalgene eller mekanismer uten at de selv er involvert. Det siste er et aspekt som både Ellingsæter og Teigen problematiserer. Lyngstad mener det er uansett såpass påfallende at man må anta at kjønnene har ulike preferanser når det kommer til valg av jobb.

Her trekker han frem ulikheten mellom samfunnskonteksten på 1800 tallet og dagens forhold, hvor kvinner i førstnevnte tidsepoke gikk hvor der var behov for arbeidskraft mens i dagens situasjon kan velge på bakgrunn av preferanser. Han legger det frem forholdsvis enkelt, uten å ta forbehold for andre sosiale mekanismer som kan bidra til å styre yrkesvalg. Både Teigen og Ellingsæter mener der finnes andre mekanismer som kan ha innvirkning på yrkesvalg, det er for eksempel ikke nødvendigvis lett for en kvinne å slippe inn i et mannsdominert yrke, eller omvendt. Men uansett lettvint og lite nyansert fremstilling, så komparerer han for å påpeke noe som skiller de to epokene fra hverandre. På samme tid sier han man må være villig til å

vurdere alternative forklaringer, og heller bygge opp et bedre forskningsdesign som kan skille biologiske og sosiologiske forklaringer fra hverandre enn hva man har hatt frem til nå. Man må løse et metodeproblem om man ikke ønsker noe med biologi å gjøre, man må skille hva som kan forklares med miljø og hva som kan forklares med gener. Han er altså åpen for motstridende informasjon, og legger større vekt på hva forskningen kan fortelle oss av «objektive» fakta enn hva man skulle ha av subjektive preferanser (36:13). Jeg tolker dette som et ganske klart vitenskapelig historiebruk.

Hvorfor betent tema?

Programleder Lindgren spør hvorfor dette temaet er så betent, hvorfor blir samtalen så forknytt når man trekker inn biologiske forklaringsmodeller (46:45).

Ellingsæter mener at det har må mange områder vært en *kort avstand fra er til bør*, en legitimering av kjønnsulikhet. Også Teigen mener det er et problematisk tema fordi biologiske forklaringsmodeller i stor grad har blitt brukt til å legitimere asymmetriske maktforhold mellom kjønnene i fortiden. Hun refererer til en lang historisk linje hvor biologiske forklaringer har blitt brukt som en barriere mot kvinner. Dette er et hyppig argument, som også kommer frem i *Hjernevask* (blant annet ep.7 07:15), diverse innlegg i *Morgenbladet* og også i debatten på *Litteraturhuset* mellom samfunnsvitere og naturvitere. Tankegangen om kvalitative forskjeller mellom kjønnene trekkes langt tilbake i tid, både innen religion, filosofi og naturvitenskap. Utvidelsen av «den moralske sirkel», altså hvem som regnes som et oppegående fullt ut fritt individ, innlemmet litt etter litt både ulike klasser, «raser» og kvinner. Mye av dette er takket være tenkere som blant andre Locke og Mary Wollstonecraft på 1600 - 1700 tallet, som begge argumenterte mot en kristen opprettholdelse av diskrimineringen, og som så på menneskets bevissthet som en «tabula rasa». I denne sammenhengen kan også John S. Mill (1806-1873) nevnes kort, som mente at kun i et fritt samfunn kan man si noe om det finnes en forskjell mellom kjønnene. Noe av debatten i dag er jo nettopp om samfunnet er så fritt (likestilt) at forskjellene kommer til syne, eller om det fortsatt er sosiale mekanismer som hemmer kjønnes frie valg.

Men man trengte altså ikke biologi og evolusjonsteori for å diskutere hvorvidt noe var naturlig eller medfødt, eller hvorvidt det legitimerer diskriminering eller ikke. Verdhierarkiseringen hadde et godt roffeste allerede lenge før. Det var blant annet dette Hume argumenterte mot, denne *naturrettstanken* som dreier seg om at det som er det *bør være*. I var i denne konteksten evolusjonsteorien kom inn, og ble flettet inn i ulike politiske og økonomiske formål. Så når Ellingsæter påpeker at det har vært kort vei fra *er til bør*, mener jeg det kan tolkes som en advarsel. «Vi har tidligere sett følgene av...» tankerekken er nærliggende, altså et politisk-pedagogisk historiebruk. Denne bruken sammenligner som nevnt tidligere historiske hendelser på en forenklet måte hvor konteksten hendelsene har skjedd i blir ikke lagt vekt på. Ønsket er å advare mot gitte tilfellet. Hun trekker frem hendelser som vekker avsky uten å behøve å nevne hvilke, trolig vet de aller fleste både i panelet og i salen hva det dreier seg om. Denne bruken underbygges ved at hun deretter sier at om det er en ting historien har vist, så er det at de gamle biologiske argumentene på å forklare hvorfor kvinner ikke kunne stemme og ta utdanning osv. var feil. Mens det som har blitt vist er at miljø har vært *ekstremt* viktig for å forklare hvordan kjønn ser ut i vårt samfunn. Ved å henvise til «*hva historien har vist*» ligger det et pedagogisk element, man ønsker å lære av historien, og heller ikke her tas konteksten og dens idéer inn i bildet. Samtidig ligger det et ideologisk historiebruk i hennes siste poeng, at miljøfaktoren i forhold til hvordan kjønn oppfattes har også har vist seg å ha svært uheldige konsekvenser i enkelte sammenhenger blir ikke trukket frem, verken her eller andre steder, mens dens betydning blir klart fremmet (*ekstremt* viktig). Her er en selektiv utvelgning av hvilke sider man ønsker å trekke frem, og ønsket om å fremme miljø-siden er slik jeg ser det ganske tydelig.

Teigen på sin side sier det ikke er biologi som er problemet men konsekvensen av bruken av disse forklaringene. Hun sier den som ønsker å argumentere for en naturalistisk vending bør ha den historiske tradisjonen i mente og forholde seg aktivt til den når man argumenterer (49:46) *hvis man ikke skal ende opp...* eller om man er opptatt av å få en så god forskning som mulig og ikke å lage tøffe posisjoner. Her ligger det også en advarsel, hun advarer mot konsekvensene av biologiske forklaringer, også uten å ta kontekst og kunnskapsnivå inn i vurderingen. Videre sier hun man må forholde seg aktivt til denne historien «om man ikke skal ende opp...». Denne setningen avsluttes ikke, men antyder også en advarsel om hva som kan

komme til å skje om man ikke har den historiske tradisjonen i mente. Jeg tolker dette også inn i et politisk-pedagogisk historiebruk med overlapping til det ideologiske ettersom det også her er en selektiv utvelging av historiske hendelser med hensikt å stille kritiske spørsmåltegn til motsatt posisjon, og dermed også fremheve egen som mindre «suspekt».

Når Aakvaag får spørsmål fra Lindgren om han tror at hjerneforskjeller kan ha noe å si på yrkesvalg, svarer han at han er amatør på det området men vet at der har blitt funnet enkelte *forskjeller på blant annet størrelse*. Lindgren bryter inn og minner om at det *den type forskning ble tidligere bruk til å vise at kvinner var mindre intelligent*.

Aakvaag sier så det er vanskelig å si hva som er årsak og hva som er virkning, hva som er et produkt av nevroplastisitet og hva som er medfødte forskjeller. Men om det skulle være medfødte forskjeller mellom kjønnene så måtte de komme til uttrykk i det organet som styrer og kontrollerer omtrent alle prosesser i kroppen (44:36). Han sier altså med litt andre ord det samme som Anne Campbell i *Hjernevask* (ep.1, 27:39), som refererer til evolusjonen. Om det er et rimelig utgangspunkt å tolke hans kommentar på linje med Campbells kan man si at her baserer de seg ikke på empiriske undersøkelser om hjerneforskjeller kan ha noe å si på yrkesvalg, men på en teori som tilbyr ultimate forklaringer på de ulikhetene yrkes- og interesse valg studier har vist på tvers av kulturer. Det argumenteres ikke bastant, han erkjenner også sin begrensing på området, noe som ikke indikerer et ideologisk bruk. Jeg tolker dette heller som et forsøk på å etablere en sannhet og utfordre rådende teorier på området. Jeg tolker dette som et vitenskapelig bruk, man ønsker å finne ut «hvorfors» ved å gå langt tilbake i menneskets historie.

Lyngstad har ikke noe særlig å legge til, sett bort fra at man kan ikke sitte å være redd for biologien i dag på samme måte man var før, selv om mange da ble møtt med en rekke dårlig begrunnede biologiske argumenter. Om det gir grunnlag for en vurdering er jeg usikker på, men om jeg skulle trekke frem noe så sammenligner han igjen historiske epoker for å påpeke ulikheter. Et ganske klart signal om et vitenskapelig bruk.

Kort oppsummering

Alle deltakerne kan sies å argumentere ut ifra et vitenskapelig historiebruk en rekke ganger, det henvises ofte til studier som kan belyse hvordan fordelingen av kjønnene på arbeidsmarkedet er, og hvilke mekanismer som har bidratt til denne utviklingen. Det finnes for øvrig enkelte overlappinger mot ideologiske historiebruk, ikke alle er «rene» vitenskapelige historiebruk uten ideologiske elementer. Det ligger dermed ikke noen verdihierarkisering i «ren», jeg mener kun at når det bruket overlapper mot et ideologisk historiebruk regner jeg det mest som *en form for* ideologisk. Det begrunner jeg med at ønsket om å legitimere egen posisjon har en viss innvirkning på hvor man søker de «objektive» sannhetene. Behovet er gjerne å oppdage en sannhet, men funksjonen gjerne er legitimerende (jmf. confirmation bias).

Ellingseth mener jeg har en overlapping fra vitenskapelig historiebruk til ikke-bruk når det kommer til hvordan likestillingsparadokset bør forklares, men et politisk-pedagogisk med et snev av ideologisk når det kommer til hvorfor dette er et betent tema. Hos Aakvaag mener jeg at jeg kan se både et vitenskapelig, et politisk-pedagogisk og et moralsk historiebruk når det gjelder paradokset, mens et vitenskapelig bruk når det gjelder et betent tema. At det første temaet rommer så mange former for historiebruk, blant annet to gjensidig ekskluderende, er på grunn av flere tilnæringsmåter.

Teigen på sin side har en overlapping mellom et vitenskapelig og et ideologisk historiebruk på første tema, mens et politisk-pedagogisk historiebruk med overlapping til det ideologiske til det siste. Lyngstad mener jeg holder seg til et vitenskapelig historiebruk på begge tema.

7.2. Debatten om rase

Paneldeltakere i debatten består av tre samfunnsvitere; Frode Helland, Ole-Martin Ihle, Mette Andersson og én biolog; Glenn Peter Sætre. Debatten ledes av Marit Slotnæs.

Programmet tar for seg temaet «rase», sentrale spørsmål er «hva er rase?», «er betegnelsen nyttig?» og «er det rasistisk å bruke begrepet?».

Også i denne debatten er spørsmålet om hvordan forholdet mellom samfunnsvitenskap og naturvitenskap er i dag viktig. Panelet er delt i meningene som det er lagt opp til, hvor Ihle, Sætre og Andersson har ulike begrunnelser for hvorfor begrepet er i bruk og burde, eller ikke burde, være i bruk. Mens Helland mener det er god grunn til skepsis.

Finnes det rase? Er det et brukbart begrep?

I sin innledning sier Ihle at det er større ulikheter mellom individer enn mellom grupper, men at der finnes enkelte gruppeulikheter som er meningsfylte å ta hensyn til om man vil kalle det «rase» eller ikke. Det kan være ting som malariaresistens (sigdcelleanemi), laktoseintoleranse eller toleranse for tynn luft hos spesifikke folkegrupper. Det er ting som gir utslag i blant annet medisin eller idrett, men som også kanskje kan vise igjen på listen over nobelprisvinnere. Han lurte på om kultursiden av panelet tror disse forskjellene forsvinner om man ikke bruker ordet, og spør om det egentlig spiller noen rolle hva man kaller det. Og det er et viktig spørsmål som er et av de temaene som ligger i kjernen av denne debatten, det dreier seg om hvordan begrepet *forstås*.

Den historien som blir brukt her er historien til begrepet «rase», og om det har noe å si om man bruker det på de genetiske ulikheten som finnes.

Han sier riktignok at han er klar over at begrepet er belastet, men han legger ikke særlig vekt på at det kan romme mer enn hva en biologisk fundert definisjon gjør.

Begreper er meningsbærere, og ikke nødvendigvis verdinøytrale deskriptive ord, noe som i mange tilfeller klart problematiserer bruken (tolkningslære). Ettersom han ikke eksplisitt gir uttrykk for hvordan han definerer det, går jeg ut ifra at han inkluderer den kulturelle, sosiale og politiske dimensjonen i tillegg til den genetiske. Den siste mener jeg ligger implisitt i hans formulering «om man vil kalle det «rase» eller ikke» når han omtaler ulikheter, mens den første mener jeg han fletter inn når han sier han er klar over at det er belastet.

Jeg mener å se en nedtoning, eller bagatellisering av begrepets belastende historie i forhold til nåtidens biologiske forståelse. Han stiller et kritisk spørsmål om hvorvidt man tror ulikhetene forsvinner med ordet, noe som ikke er essensen i verken det Andersson eller Helland sier i løpet av debatten. Ved å stille dette kritiske spørsmålet adresserer han heller denne «blank

slate» hypotesen på en litt lettvent og svart-hvitt måte enn å forsøke å etablere en sannhet om hvorvidt det spiller noen rolle hva man kaller ulikhetene. Innledningsvis poengterer han tydelig at en av grunnene til at de tok opp dette temaet i programmet var en erfaring om at samfunnsvitenskapene opererte utelukkende med en «blank slate» hypotese. Det virker på meg som om det er denne hypotesen han kritiserer med sitt spørsmål til samfunnsviterne (som da trolig fungerer som representanter for hypotesen).

Forstått slik mener jeg det er en form for ideologisk historiebruk. Spørsmålet er om det er snakk om et ikke-bruk eller et ideologisk bruk. Det første hvor man aktivt «glemmer» den ikke-genetiske betydningen av dette historisk ladede begrepet, og ønsker å legitimere det nåtidige forholdet. Det andre dreier seg heller om å erkjenne men bagatellisere den ikke-genetiske, samt å fremheve eksempler som støtter egen posisjon.

Han gir tydelig den ikke-genetiske klart mindre oppmerksomhet til tross for at han inkluderer begge sider i sin forståelse av det, slik det kommer til uttrykk i denne debatten. Jeg mener det er en hybrid av de to variantene, den ikke-genetiske historisk ladede siden av begrepet erkjennes, men bagatelliseres og gis svært lite oppmerksomhet i forhold til den genetisk (nåtidige) siden. Han både aktivt fremmer og aktivt ekskluderer. Motivet kan i den forstand være et ønske om å legitimere egen forståelse av begrepet i tillegg til å gjøre det nåtidige forholdet (den genetiske) til det grunnleggende rette.

Helland legger vekt på at rasisme lever videre i dag uavhengig av vitenskapelige teorier, slik den også gjorde før den ble vitenskapeliggjort med eugenikk og rasehygiene på slutten av 1800 tallet. Her refererer han til to perioder, først tiden før Galton fikk utformet sin ideologi, hvor man også diskuterte menneskegrupper eller kulturer i en verdi-rangering (Hegel, Marx, eller lenge før det med for eksempel Aristoteles` naturlige slave). Dette fenomenet er gammelt og blir forklart med både etnosentrisme og inngruppe/utruppe begrepene, begge brukt når det forklares ut ifra et biologisk/evolusjonsperspektiv, men da med «rase» eller hudfarge o.l. som tilfeldige markører.

Om den ble vitenskapeliggjort med eugenikk og rasehygiene er også kanskje litt enkelt fremstilt slik jeg ser det, tatt i betraktning dens sterke reformatorisk-politiske og ideologiske tilknytning. At det var motstand innad i det vitenskapelige miljøet mot denne politiseringen kommer verken frem her eller i hans artikkel *Rasevask - Rasisme uten rasister*. Denne

motstanden som f.eks. vår egen Bonnevie stod for, hvor genetikere og biologer tok avstand fra denne type kobling, ble etter hvert temmelig fremtredende i det vitenskapelige miljøet (jmf.kap.5.4).

Jeg tolker han slik at han utelukkende knytter forskning på ulike folkegrupper eller «raser» til eugenikk og rasehygiene.

Dette underbygges når han sier at begrepet (rase) har en reell eksistens, ikke først og fremst i vitenskapelig forstand, men som en sosial, politisk, kulturell virkelighet med stor betydning. Han sier det er dette som ligger bak ønske om å *gjeninnføre* vitenskapelige versjoner av raseteorier. Han snakker altså om en gjeninnføring av versjoner nærliggende eugenikken, og i det ligger det en advarsel. Et «som vi har sett tidligere...» er tydelig, et politisk-pedagogisk bruk kan etter min mening påvises ganske klart. Her sammenlignes hendelser uten å ta hensyn til ulikhetene mellom datid og nåtid, spesielt med tanke på det vitenskapelige kunnskapsnivået.

Videre sier han at programmet (*Hjernevask*) fremhevet og ga kredibilitet til Charles Murrey, Richard Lynn og Gregory Cochran, som er premissleverandører til mørkere politiske prosjekter. Denne påstanden understrekes i hans essay hvor han blant annet skriver at det i ble smuglet inn rasistisk tankegods i et program som *forsøker* (min utheving) å fremstå som anti-rasistisk.¹³⁰ Både i denne artikkelen og i debatten lener han seg på Lewontin og Gould når han kritiserer «*The bell curve*» og dens forfatter (Murrey m.f.), begge husker vi fra sosiobiologidebatten som avvisende til enhver undersøkelse av den genetiske kontrollen av menneskelig atferd.

Han kritiserer deretter den sammenligningen som ble brukt i *Hjernevask* om hunderaser og menneskeraser og minner om at hunderaser er et produkt av nettopp rasehygiene på 1800 tallet. Det er heller ikke er noen som deler inn raser etter hvilke farge de har. Han mener det er nettopp det som ofte skjer i teorier om menneskeraser, og mener derfor *stikkordet er rasehygiene og hudfarge*.

¹³⁰ Helland, Frode, rasevask-rasisme utan rasister, publisert i Morgenbladet https://morgenbladet.no/ideer/2015/rasevask_rasisme_uten_rasister#.VS4WEZM8r78 besøkt 05.05.2016

Det som denne analogien helst demonstrerte var at til tross for svært ulik utseende, er hunderaser forbausende like genetisk.

Når det gjelder forskjeller i IQ mener Helland mange har vært besatt av tanken på at det må finnes ulikheter mellom folkegrupper siden Francis Galton på 1860 tallet, og sannsynligvis lenge før. Han er litt i stuss på *hvorfor* dette er interessant og peker på at vi ikke begjærer IQ-testing av naboer eller kollegaer osv. men lever fint sammen med folk som har ulike forutsetninger for algebra. Så hvorfor noen begjærer slike sammenhenger mellom hudfarge og algebra logikk mener han er et relevant spørsmål, han tror slike spørsmål har et rasemessig eller rasistisk bakteppe.

Han viser til Lynne sin forskning som viser at befolkningen i Irland har betydelig lavere IQ enn resten av befolkningen på de britiske øyene (som er tilbakevist). Videre sier han at han tror de fleste som kjenner litt til den engelske og amerikanske rasismen mot irer forstår sammenhengen og motivasjonen for undersøkelsen.

Her trekker han ganske klare sammenligninger mellom Galton, Lynne og *all* forskning som tar for seg forskjeller i IQ, og tillegger dem samme motiv; et rasistisk. Også her trekker han sammenligninger mellom datid og nåtid uten å ta konteksten med i betraktningen, ulikhetene legges det ikke vekt på mens likheten (som er forskning på IQ) blir fremhevet.

Pr. i dag finnes det ikke belegg for å si at gener er en avgjørende faktor, tvert imot. At forskningen ser ut til å vise at miljø har en betydelig rolle åpner for nye dører både når det gjelder *hvilke* miljøfaktorer som er viktige å fokusere på. Ved å se hvilke grupper som «skårer lavt» kan man se hvilke ernæringsmessige, sosioøkonomiske eller forurensningsutsatte faktorer som preger denne gruppen i motsetning til andre.¹³¹ Å generelt avskrive IQ forskning mellom folkegrupper på grunn av enkeltes heller tvilsomme motiver vitner også om et politisk-pedagogisk historiebruk.

Men hans fremstilling har også elementer av både moralistisk, ideologisk og eksistensielt historiebruk. Moralistisk i den forstand at han kritiserer den biologiske tilnærmingen som av

¹³¹ Mysterud:757

dårlig moral, og ønsker å gjenopprette rettferdighet ovenfor utsatte menneskegrupper. På samme tid er det vanskelig å se hvilke fortidig situasjon det skulle være ønskelig å gjenopprette, ettersom undertrykkelse av andre folkegrupper har funnet sted svært langt bak i tid. Det må i så fall være tiden før en biologisk tilnærming til «rase», noe som ville være underlig ettersom man i biologi *i dag* opererer med «rase» som geografisk strukturert variasjon og har store nytteverdier innen f.eks. medisin.

Noe Helland for så vidt også sier ikke er særlig skummelt.

Når det gjelder et ideologisk bruk kan de sies at han tegner et ganske svart-hvitt bilde av situasjonen, det finnes få nyanser i hans fremstilling av menneskeraser, og han blir kritisert for å hevde det finnes en sjelden enighet om at hans syn er rett. Jeg får et inntrykk av at han argumenterer på lik linje med Lewontin og Gould, som både Mysterud og Segerstråle antyder var farget av en politisk ideologi. En viss *confirmational bias* mener jeg man kan si finnes med tanke på at jeg savner en mer «for» og «imot» argumentasjon som jeg mener å se hos både Andersson og Sæthre. Jeg tolker det han sier (både i debatten og i hans essey) i større grad som et ønske om å mobilisere tilhengere til eget idéprogram enn å bidra til økt «objektivt» kunnskapsnivå.

Jeg sa også at jeg aner en viss eksistensiell bruk, men i så liten grad at jeg ikke vier noe særlig tid til det. Det gjelder den klare grupperingen han gjør mellom de som ønsker å forske på «rase» og IQ, som han mener har suspekter motiver, og de som ikke ønsker det.

Jeg mener altså at her i hovedsak finnes en overlapping mellom et ideologisk og et politisk-pedagogisk historiebruk, med størst vekt på det siste. Det siste er også uforenelig med et vitenskapelig historiebruk, noe som forklarer en manglende bruk. Selvsagt finnes det, som ved henvisningen til miljøets betydning for utvikling (Lewontins illustrasjon) og andre referanser, men også i en så liten grad at jeg heller ikke legger vekt på det.

Sætre mener det er kontroversielt å snakke om raser når det gjelder mennesker fordi det fantes tidligere tiders raseteorier som hadde en *hierarkisk naturforståelse*. Den type rasetenkning er fremmed for moderne biologi. I hans forskning (som dreier seg om andre dyr) brukes rasebegreper for å beskrive geografisk strukturert variasjon som har et genetisk opphav

uten en rangering av organismene. Med den type forståelse mener han at det finnes menneskeraser.

Her sammenligner han to ulike perioder, den første dreier seg om «datiden» hvor raseteoriene var preget av en verdi-rangering og «nåtiden» hvor den i biologisk forstand ikke er det. Han sammenligner for å vise kontrastene og refererer til grundige undersøkelser hvor man har kartlagt den genetiske variasjonen over hele genomet, både innen populasjoner og mellom populasjoner. Variasjonen består av lokale tilpasninger (seleksjon) som har med diett, immunforsvar men også lett synlige ulikheter som hudfarge o.l.

Han forholder seg ganske strengt til hva studiene viser, noe han også gjør i innleggene i *Morgenbladet* (*Raser finnes, Ulike raser, lik verdi*) og mener det er nyttig å vite om forskjeller mellom folkegrupper i medisinske formål, eller når det f.eks. gjelder å finne ut noe om vår evolusjonære historie.¹³²

For å illustrere dette trekker han frem evolusjonsteorien og menneskets utvandring fra Afrika for ca. 75 000 år siden, og vår gen-utveksling med andre arkaiske menneskearter. Han påpeker at denne teorien (evolusjonsteorien) også gir forståelse for lokale tilpasninger som blant annet sigdcelleanemi.

Her er det et vitenskapelig historiebruk som gjør seg gjeldende, et ønske om å etablere en sannhet om hvordan menneskearten har utviklet seg og hvordan sykdommer eller former for immunitet blir til.

Han kommenterer så Anderssons vektlegging av rasisme og den historiske hierarkiseringen mellom menneskegrupper, og sier at der *er* forskjeller mellom mennesker. Det er f.eks. ikke vanskelig å skille en kineser fra en europeer, en mann fra en kvinne, uten at det betyr at den ene er mer verdt enn den andre. Her argumenterer han klart ut ifra eget fag, egen kontekst og tar ikke hensyn til at mennesker ofte har en tendens til etnosentrisme. Noe som betyr at selv om man innen biologi ikke rangerer individer og grupper etter verdi, betyr ikke det at ingen andre gjør det. Det siste understreker også Andersson.

¹³² Sætre, Glenn Peter, *Ulike raser, lik verdi*, Publisert 10.04.2015 i Morgenbladet https://morgenbladet.no/ideer/2015/ulike_raser_lik_verdi Besøkt 05.05.2016

Det han gjør er å skille den historiske hierarkiseringen fra en (nåtidig) biologisk aetisk naturforståelse. Men det er ikke en allmenn forståelse av verden. En forskjell mellom mennesker betyr i mange tilfeller en forskjell i verdi, gitt kontekst og forståelsesrammer. At mennesker har lik verdi er ikke nødvendigvis et faktum like lite som det er et faktum at alle arter har lik verdi, bort sett fra i en objektiv aetisk naturforståelse (noen vil kanskje også inkludere enkelte religioner og livssyn her, men da er «verdi for hvem» et spørsmål så det utelukkes). I denne dimensjonen er heller ikke verdi en målbar enhet.

Verdi slik man forstår den ut i fra den historiske hierarkiske raseinndelingen er en subjektiv størrelse, som tar ulik form i ulike kontekster. Den moralske sirkelen (som jeg har nevnt tidligere) har blitt utvidet drastisk i deler av verdenen, men ikke overalt og ikke fullt ut. I artikkelen *Ulike raser – lik verdi* avslutter han også med å si mennesket har lik verdi på tross av forskjeller, og forskjellene som har kommet til i vår nyere evolusjonære historie må erkjennes og vedsettes likt.

På sett og vis kan man si dette er et vitenskapelig historiebruk, han baserer seg på en teori det ikke er store kontroverser om innad i det vitenskapelige miljøet. Om han forholder seg strengt til den biologiske konteksten er han godt innenfor dette bruket. Men her beveger han seg også i en annen dimensjon, hvor begrepet «verdi» ikke er så nøytralt som i naturvitenskapene. Å si at alle mennesker har lik verdi er ikke et udiskutabelt fakta i en samfunnsvitenskapelig kontekst, at mennesker og andre dyr blir rangert etter verdi er temmelig godt dokumentert. Det betyr at når han sammenligner den historiske hierarkiseringen (datid) med sitt biologiske utgangspunkt (nåtid) når det kommer til «verdi», så er kanskje ikke dette skille så svart-hvitt som om «raser» finnes. Og selv om han sammenligner for å fremheve ulikheten i kontekst, som vi ser lenger oppe, har bruken et ideologisk aspekt ved en ensidig vektlegging av eget fag/teori.

Jeg mener at når det gjelder temaet om det finnes menneskeraser og hvilken nytte det kan ha så legger han tydelig vekt på empirisk data og «fakta» som ligger utenfor hans subjektive preferanser. Altså et klart vitenskapelig historiebruk. Men når det kommer til «verdi» er bildet mer komplisert og får en viss overlapping til det ideologiske hvor han overfører eget fags utgangspunkt til en allmenn sannhet om en subjektiv størrelse.

Andersson mener også det er tydelig at det finnes genetiske ulikheter mellom menneskegrupper, men hun er usikker på om «rase» er et godt begrep for å snakke om ulikhetene.

Hun viser til etter den biologiske rasismen på 1800 tallet når Darwin kom med sin teori hvor idéen om permanente raser i naturen ble fullstendig diskreditert. Det handlet om å tilpasse seg habitatet og seleksjon på andre premisser. Etter andre verdenskrig ble så både sosiologer og biologer på flere konferanser enige om, også av politiske grunner, at rasebegrepet var ubrukelig og at man heller skulle bruke populasjonsbegrepet om mennesker.

Men hun trekker frem at det fortsatt brukes både i sosiologien og i dagligdags tale, både i England og i USA. I USA handler dette om historien om slaveriet og bevegelsen til de svarte amerikanerne som identifiserte seg i forhold til hudfarge og bakgrunn. Hun trekker også frem at sosiologer og antropologer tidlig begynte å problematisere den biologiske rasisme (altså idéen om permanente raser) på 1920 tallet, hvor man fortsatt brukte rasebegrepet om grupper som på grunn av migrasjon, erobring, kultur definerte seg selv som raser. Farge var en del av dette. Begrepet ble brukt videre i England og USA for å betegne rasisme og ekskludering som fortsatte til tross for at det vitenskapelige rasebegrepet ble diskreditert.

Vi ser at her tar hun først for seg perioden da Darwins teori om gradvis evolusjon av arter ble akseptert, og andre teorier om evolusjon sakte mistet fotfeste. Deretter viser ut til perioden etter andre verdenskrig hvor verden satt igjen med nazismens raseteori friskt i minnet. Til sist nevner hun at sosiologer og antropologer problematiserte tidlig biologisk rasisme, som *begrepet* «rase» har sterke konnotasjoner til. Av den grunn er det dermed kanskje ikke særlig egnet for dagens genetiske forskning på menneskegrupper.

Jeg mener det kommer frem et vitenskapelig og til en viss grad en form for ideologisk historiebruk. Motivet er først og fremst å etablere en sannhet om hvordan og hvorfor begrepet lever videre til tross for at man både har avkreftet «raser» som permanente og avkreftet det den tids raseteorier. Hun viser til dens relevans for svarte amerikanere og deres kamp for likeverd. Men når hun trekker frem at antropologer og sosiologer tidlig problematiserte

biologisk rase, så glemmes det (eller det trekkes ikke frem) at de også var temmelig godt representert blant tilhengere av teoriene. Det nevnes heller ikke at teoriene fikk motstand også fra genetikere og biologer i den samme tiden. Kritikken kom fra begge sider, noe som både er naturlig og viktig å få frem ettersom man referer til begrepet som «biologisk» mer enn «politisk» eller «ideologisk». Jeg får et inntrykk av et ikke-bruk, hvor denne siden blir ekskludert fra sammenhengen. Sosiologer og antropologer blir fremstilt som kritikerne og på den måten også legitimert på bekostning av representanter fra naturvitenskapen. Bildet var mye mer sammensatt.

Men på samme tid er hun ikke bastant i sine formuleringer, og viser en åpenhet mot andre perspektiver. Det underbygges når hun sier man ikke skal skjule det som kan være kontroversielt, men at det også er et spørsmål om etikk og et spørsmål om hva man trenger denne kunnskapen til. Hun sier at om det er stor enighet blant de fremste genetiske forskere om at dette er viktig i forhold til hvor langt man når, så må man ta hensyn til det på et vis i sosiologiske teorier. Og med det svinger pendelen mest mot et vitenskapelig bruk.

Hun sier så at sosiologer ikke forholder seg til det genetiske begrepet, men til selv-identifikasjon og hierarkisering på bakgrunn av idéer om raser fra historien. Denne historien sier hun slår tilbake hele tiden, og viser til forholdene i USA. Hun sier videre at det diskuteres om hvorvidt begrepet bør brukes ettersom det kan bidra med å bekrefte tanken om at raser finnes. Motargumentene for bruken er altså en grusom historie med folkemord og Holocaust, og at man opprettholder idéen om at det finnes raser og dermed behandler minoritetsgrupper som låst definert ved ett trekk. Argumentet for bruk er at rasisme fortsatt finnes og det er viktig å ha et begrep som peker på farge og biologiske markører.

Jeg stusser litt over at begrepet kanskje ikke bør brukes ettersom det kan bidra til å bekrefte at raser finnes. Jeg stusser også litt over en manglende nyanse om biologisk funderte raseteorier, ettersom de verken var entydige eller like innblandet i politiske og sosiale ideologier.

På samme tid som hun erkjenner genetiske forskjeller mellom menneskegrupper, ønsker hun ikke at man skal bekrefte at «raser» finnes, og det gir ingen mening slik biologien i dag definerer og bruker begrepet (jmf. Sætre).

Jeg tolker det slik at hun ikke benekter muligheten for «rase» slik det blir forstått og diskutert i genetisk sammenheng, hun sammenligner heller ikke datidens rasetenkning med nåtidens forskning slik Helland gjør.

Det hun gjør er å skille de to forståelsesmåtene og uttaler seg konsekvent om den kulturelle, sosiale og politiske måten å forstå begrepet på, som har en sterk historisk tilknytning. Hun mener man kan risikere å gi næring til en idé som lever videre på 1800 tallets rasetenkning slik den kom til uttrykk i sosialdarwinismen og eugenikken. Hun snakker altså om idéen, ikke de fysiske faktiske forhold.

Så til tross for at det ligger det en advarsel her, som gjør det nærliggende å tolke bruken inn i en politisk-pedagogisk ramme, anser jeg det i større grad som et vitenskapelig bruk. Motivet er å kartlegge innholdet i rasebegrepet, hvordan det brukes og dens betydning. I den forståelsen hun opererer med har «rase» fortsatt verdi og hierarkisering som viktige dimensjoner.

Et politisk-pedagogisk historiebruk utelukker et vitenskapelig, og ettersom jeg heller tolker henne inn i den siste kategorien anser jeg den første som lite sannsynlig.

Kort oppsummering

Hvor Andersson og Sætre tydelig forklarer hvilke sider av rase-begrepet de tar utgangspunkt i når de skal svare på om menneskeraser finnes eller ikke, eller om det er nyttig å snakke om det eller ikke, er Ihle og Helland mer diffuse. Ihle ser ut til å inkludere både en genetisk og en ikke-genetisk dimensjon, noe også Helland gjør. Ihle på sin side vektlegger det genetiske ved å påpeke ulikhetene og nytteverdien av å vite om ulikhetene mens Helland avskriver at det finnes menneskeraser i noen forstand.

Når det kommer til hvordan de bruker historien for å begrunne sine posisjoner, tar Sætre for seg særlig to ting. Det ene er om det finnes raser og hvorvidt det er nyttig å vite om, hvor han har en vitenskapelig historiebruk. Det andre er relatert til hierarkisering og verdi, her kommer det inn et ideologisk bruk hvor han legger til grunn eget fags posisjon.

Hos Ihle har jeg sett på hvordan han forholder seg til selve begrepet «rase», og hvor anvendelig det er. Jeg mener et ikke-bruk er det mest fremtredende, selv om et ideologisk også kan skimtes.

Helland på sin side var ikke så opptatt av begrepet, men om man kan si der finnes raser og hvorvidt det er en rasistisk motivert forskning. Jeg mener han gir mest uttrykk for et politisk-pedagogisk med overlapping til et ideologisk bruk.

Andersson legger vekt på hvordan begrepet tas i bruk, og trekker inn både fordeler og ulemper. Hun er også åpen for ny eller motstridende informasjon. Jeg konkluderer med at hun har et vitenskapelig historiebruk i sin tilnærming.

7.3. Debatten om klasse

Paneldeltakere i debatten består utelukkende av samfunnsvitere; Gunnar Aakvaag, Harald Eia, Gudmund Hernes og Marianne Nordli Hansen. Debatten ledes av Lena Lindgren.

Programmet tar for seg temaet «klasse», det dreier seg om hvor stor påvirkningskraft foreldre har (foreldreeffekt), om intelligens er arvelig disponert og hvordan forholdet er mellom hvor man står i forhold til arv / miljø og hvor man står politisk.

Denne paneldebatten skiller seg litt fra de andre to, først og fremst fordi det ikke refereres til internasjonale hendelser på lik linje som de andre, den fokuserer på norske forhold i mye større grad. Det refereres også mye mindre til historiske hendelser enn i de to andre, og de hendelsene det blir referert til har ikke samme emosjonelle karakter eller bærer preg av undertrykkelse som de andre temaene jeg har tatt opp. At klasse også var en del av sosialdarwinismen blir ikke henvist til, her ligger også få advarsler om potensielle utfall av en naturalistisk vending.

Opptaket fra debatten viser seg også å veldig hakkete hvor jeg av og til mister mye informasjon, jeg lener meg derfor på episode nr.2 i *Hjernevask* som handler om samme tema samt enkelte innlegg i Morgenbladet. Hernes er for øvrig en sentral figur både i episoden og i debatten.

I første del av debatten diskuterer stort sett alle debattantene rundt egne opplevelser, empiriske studier og metodiske spørsmål. Alle kan sies å ha et vitenskapelig historiebruk

ettersom de forholder seg til empiriske studier med et ønske om å etablere en sannhet. Jeg legger for øvrig fokuset på *hvordan paradokset forklares og hvorfor temaet er betent*.

Den historien som det gjerne blir referert til blir fremstilt ganske likt, men forklart ulikt, som ved likestillingsparadokset. Temaet «klasse» ligger også nærmere nåtiden i forhold til samfunnspolitiske problemstillinger som skole og helse.

Når det refereres til en historisk hendelse av betydning gjelder det Norge i etterkrigstiden, velferdsstatens skole og dens utdanningsoppbygging som bygget på ideer om å omforme samfunnet i sosialistisk retning. Man jevnet ut forskjellene for tilgang til utdanning, det vil si de som var knyttet til sosioøkonomiske forhold, for å kunne utnytte de mulighetene man mente befant seg i befolkningen. En av de tiltakene var statens lånekasse for utdanning.

Til tross for denne utviklingen viste det seg at reproduksjonen av ulikhetene ble overført i skolesammenheng. Det opereres altså med to ulike teser om samfunnsendringen i etterkrigstiden, hvor den ene er at det ikke er noen særlig endring i sosial mobilitet (vedvarende sosial reproduksjon) mens den andre er at der har vært en stor endring og stor sosial mobilitet.

Den andre historien som trekkes frem er hvordan ens ståsted i arv/miljø debatten samsvarer med ens ståsted politisk.

Sosial reproduksjon eller genetisk ulikhet?

I episoden av *Hjernevask* tar Eia opp historien om etterkrigstiden, og har en intervjuende rolle hvor han skal forsøke å finne svar på hvorfor karakterarv og classeskille sees ut til å vedvare. Han trekker frem stortingsmeldingen av 2006-2007 som konkluderer med at barn med foreldre av høy utdanning får i gjennomsnitt en hel karakter bedre i skolen, noe som regnes å være et nederlag for norsk skole ettersom man tok sikte på å fjerne denne ulikheten med utjevningspolitikken.

Og selv om han helst stiller en rekke spørsmål til ulike intellektuelle og dermed gir uttrykk for et vitenskapelig historiebruk, har programmet også en dramaturgi som er på mange måter

fremmer biologien. Han er heller kanskje ikke helt nøytral når han uttrykker at litt av hensikten var å røyke ut litt faglig arroganse.

Men så trekker han frem forskning fra anerkjente forskere som Robert Plomin og Christian Tambs for å illustrere motstridende forklaringer til hva som blir omtalt som standard samfunnsvitenskapelig modell.

Han tar ikke bastant stilling til hvorvidt den ene eller den andre retningen er «riktig», men fremstiller ganske klart den genetiske forskningen på en mye mer nyansert og grundig måte. Han gir også uttrykk for at han ikke tror enkelte av samfunnsviterne har helt dekning for å si karakterarv kommer fra hjemme*miljøet* uten å ha kontrollert for genetikk.

Også i paneldebatten refererer han til empiriske atferdsgenetiske studier, og lurte på hvorfor man ikke bruker mer av det. Han mener sosiologer ikke har brydd seg med denne faktoren i det hele tatt, altså ekskludert en mulig variabel.

Han bruker studiene for å forklare når genetikken slår mest ut, altså at i et egalitært samfunn, og et samfunn med tilstrekkelige goder som gir gode «vekstvilkår» (jmf. Lewontins illustrasjon nevnt under 7.2). Det tyder på at han heller mot tese nr.2, at det i etterkrigstiden har funnet sted en stor endring og en stor sosial mobilitet hvor karakterarven altså kan forklares genetisk.

På mange måter er dette et vitenskapelig historiebruk, hvor han forsøker å finne ut den egentlige grunnen til dette vedvarende fenomenet, selv i etterkant av en sosial utjevningsspolitikk. Han inkluderer begge perspektiver og legger stor vekt på at man må ha mest mulig informasjon før man kan konkludere med enten karakterarv som genetisk arvelig eller som miljøpåvirket. Jeg har ikke inntrykk av at han tilpasser kunnskap til egen posisjon men at han ønsker å etablere en sannhet og bidra til økt «objektivt» kunnskapsnivå. At han utvilsomt la frem en genetisk posisjon fremfor miljø i episoden tolker jeg det heller som et kritisk blikk og en utfordring mot den etablerte samfunnsvitenskapelige sannheten som han mener råder grunnen.

Hernes legger vekt på at man før krigen ikke hadde råd til utdanning, noe som betydde at man måtte følge klassene i stor grad. Etter krigen ønsket man å benytte seg av de gode evnene man mente var undertrykt i folket og måtte endre blant annet skoleverket for å oppnå dette.

Paradoksalt nok fortsatte reproduksjonen av klasseulikhetene, noe han mener kan være et innslag av biologi men sier han tror genetiske evner er overvurdert. Noe også Willy Pedersen også sier i hjernevaskeepisoden, han mener barn er som trekkpapir og kopierer sine foreldre. Av de to nevnte tesene bruker Hernes historien for å bygge opp under den første, at det fortsatt skjer en sosial reproduksjon, som han forklarer med hjemmets påvirkning/foreldreeffekt. Han refererer til studier hvor man har tatt med genetikk som en faktor men legger ikke særlig vekt på det, han legger heller stor vekt på sosiale faktorer, man må ikke glemme samfunnet.

Han sier man absolutt kan bruke adferdsgenetikk, at det er et legitimt studieområdet, men mener andre områder i biologien som har hatt innvirkning på sosiologien og som *bør* ha større innvirkning. Han fremhever seleksjonsstudier, referer til Eilert Sundt, men fremmer Karl Marx som den mest brillante av seleksjonsteoretikerne.

Begge de to har som kjent en klar progresjonstankegang. Noe som står i motsetning til Darwins evolusjonsteori og slik man forstår evolusjonen i biologien i dag, den evolusjonære økonomien som Hernes sikter til er gjerne inspirert av evolusjonsteorien, men det dreier seg ikke *om* biologi.

Hvorfor han mener denne bør ha større innflytelse, sier han ingenting om, men det gir et inntrykk av preferanser og seleksjon. Fremstillingen har i så måte elementer av ideologisk historiebruk, i tillegg til et vitenskapelig.

At han er åpen for å bruke genetiske data vitner om det siste, hans referanser til empirisk forskning gjør også det. Men ettersom han jobber ut ifra en hypotese om at hjernen er et såpass tøyelig organ at omtrent hvem som helst kan bli professor, og samtidig ikke viser større interesse for å bekrefte eller falsifisere denne hypotesen ved hjelp av genetiske studier, mener jeg han vipper mot det ideologiske. Det vitner om en nedtoning, eller en ekskludering, av denne delen av historien til fordel for en politisk/ideologisk målsetning. Denne antagelsen underbygges ved artikkelen «*Hva så*» i *Morgenbladet* 2010, hvor han skriver at gener spiller en rolle «men hva så?».

Hernes er også tett knyttet opp mot politikk, hvor hans visjon om målstyring og samlet perspektiv bidro til å senke skolealderen og gav barnehagen en viktigere rolle som skoleforberedende, nettopp for å minke hjemmenes påvirkning og sikre likhet. Et ulikt

evnenivå basert genetisk arvelighet vil problematisere en slik målsetting om å viske ut sosiale ulikheter basert på like muligheter. At Hernes har et så åpenbart politisk driv mener jeg er viktig å ta med i betraktningen.

Jeg mener å se at hans bruk av denne historien er mer ideologisk enn vitenskapelig, ettersom det ikke bare er et ønske om å etablere en sannhet. Han er temmelig tydelig på at han jobber ut ifra hypotesen om at hjernen er svært formelig, og holder seg bevisst til informasjon som passer inn i dette bildet. Jeg ser heller ingen tegn til at han er villig til å rokke ved denne hypotesen.

At han mener det som er viktigere å lære fra biologien kommer fra teoretikere som Marx, heller enn fra atferds-genetikere eller biologer, og at samfunnsvitere dermed har gjort feil hjemmelekse, mener jeg også gir grunnlag for å konkludere med et ideologisk historiebruk.

Nordlie Hansen begynner debatten med å fortelle at når hun gikk på ungdomskolen stod tanken om meritokrati høgt, mens klasse ulikheter skulle man ikke snakke om. Dette til tross for at det var tydelig for henne at klasse hadde større betydning for hvor man havnet i samfunnet enn evner og kompetanse. Hun påpeker at det er ulike former for klasser, som økonomiske, kulturelle og profesjonsklasser til eksempel. Hun har gjennom sine studier funnet at klasse har en systematisk betydning, noe som hun mener er vanskelig å begrunne ut ifra biologi. Stor økonomisk rikdom og makt trenger på ingen måte ha sammenheng med kognitive evner, gir heller ikke like karakterer like utdanningsvalg hevder hun.

Hun viser konsekvent til empirisk data og ønsker å etablere en sannhet om hvorfor ulikheten fortsatt er til stede, til tross for et mer egalitært samfunn med en sterk meritokratisk holdning. Og selv om hun sier det lar seg vanskelig forklare med biologi tolker jeg henne slik at hun er åpen for motstridende informasjon. Det underbygges ved at hun har søkt om å tilgang til genetisk datamateriale, åpent spør om de dataene er tilgjengelige og virker ikke avvisende til å inkludere denne informasjonen i forskningen. Det betyr at selv om hun har lent seg på teori og empiri fra «miljøsidene», noe som kunne indikert et ideologisk bruk, så ekskluderer hun det ikke fordi hun ikke ønsker å ha genetikken med i bilde.

Noe som kan tyde på det motsatte er at hun mener et samfunn hvor genetikk forklarer ulikhetene i samfunnet gir en følelse av tristesse, at det kan man ikke gjøre noe med, altså en tankegang nært beslektet med determinisme. Det signaliserer en negativ innstilling til disse funnene, men det betyr altså ikke at hun ikke ønsker å vite noe om det. Jeg mener det er grunn til å hevde at hun har en vitenskapelig historiebruk når hun forsøker å forklare hvordan klasseforskjellene fortsetter å vedvare.

Aakvaag legger også vekt på lånekassen, som han mener ga han den muligheten han trengte for å utfolde egne interesser og evner. Han mener evner og interesser er et resultat av arv, mens miljøet har gitt han mulighet til å utnytte disse. I etterkrigstiden fikk vi en velferdsstat med vekt på å bygge ned barrierer, noe som utjevnet den sosiale ulikheten. Han mener at i et egalitært samfunn vil genene få større utslag, det er også samme forklaring som han støttet seg på i debatten om kjønn. Dette kaller han velferdsstatsnaturalisme, noe han sier han er sterkt tilhenger av. Videre utfordrer han tanken om at klasse, forstått som foreldres inntektsnivå, utdanningsnivå osv. har noen særlig betydning. Han legger stor vekt på atferds-genetikkenes tre lover og mener det bør tas mer hensyn til i sosiologien og som han mener kan brukes til å vurdere de to tesene han mener man opererer med i forhold til etterkrigstiden.

Selv er han ikke helt nøytral til hvilken tese som er rett, og er temmelig bastant i sin formening om genenes betydning. Det kommer tydelig og klart frem at hans tese er *velferdnaturalisme*, altså et samfunn der medfødte egenskaper kan utfolde seg på best mulig måte. Han mener at et samfunn hvor det sosiale miljøet har stor betydning, er sosialt lukket fordi klassebakgrunn blir skjebne, mens samfunn der gener spiller stor rolle er sosialt åpent fordi individer får muligheten til å utfolde sine medfødte evner og interesser.

På samme tid sier han klart at han er villig til å forandre mening om det skulle vise seg å være feil, han går imot eget fags aksepterte sanninger og er klart åpen for avvikende forklaringer.

Han ønsker å ny-tolke og utfordre etablerte teorier og stiller seg undrende til at man kan forklare samfunnsendringer som sosialt konstruert uten å kontrollere for genetikk.

Når det er sagt er det et noe svart-hvitt bilde som legges frem. De ulike formene for klasse og de studiene som Nordlie Hansen refererer til, som viser at makt og økonomi ikke alltid henger

sammen med kognitive evner, tas ikke særlig høyde for etter min mening. Både inngruppefølelser og etnosentrisme er krefter som vil være med på å opprettholde klasseulikheter, om man ønsker ultimate («hvorfor») biologiske forklaringer. Å legge til rette for sosial mobilitet er altså ikke ensbetydende med å fri utfoldelse av evner og interesser, det gjør det selvsagt enklere, men ifølge atferdsbiologien vil slike medfødte følelser fortsatt legge barrierer for klasse/sosial mobilitet. Det kan sosiologiske observasjoner gi proksimate («hvordan») forklaringer på, som f.eks. Bourdieus feltteori.

Karakterarv og interesser forklares for øvrig ikke av slike følelser, det blir enten forklart ved genetisk arv eller miljøpåvirkning. At man har arvet høy intelligens og evner for en viss disiplin betyr for øvrig ikke at man automatisk får innpass hos den eliten (det være seg kulturell, økonomisk eller akademisk o.l.) man ønsker, selv om forholdene ligger bedre til rette nå enn før krigen.

Aakvaag bruker etterkrigshistorien til å begrunne det siste av de to alternative tesene, han mener sosiale barrierer er bygget ned og jevnet ut samfunnet slik at man i stor grad kan velge etter medfødte interesser og evner. En tese han er stor tilhenger av. Jeg mener det er rimelig å tolke hans bruk av historien som vitenskapelig med overlapping til det ideologiske.

Hvorfor betent? Politikk.

Debattleder begynner med å si at en av grunnene til at denne debatten er litt betent og oppleves som noe farlig er å koble størrelsene biologi og klasse. Helt banalt kan man si fordømmen er at i panelet sitter det to fra venstresiden og to fra høyresiden i politikken. Aakvaag og Eia fra høyresiden (tilhengere av et biologisk perspektiv), og Nordlie Hansen og Hernes på venstresiden (skeptisk eller avvisende til et biologisk perspektiv).

Trekker vi denne fordelingen tilbake til 18 – og 1900 tallet ser vi at argumenter basert på biologi ble brukt i blant andre marxistiske, liberale, konservative, anarkistiske, imperialistiske, feministiske, pasifistiske og rasistiske kretser. Biologi ble ganske enkelt bredt mottatt og inkorporert i ulike sosiale og politiske modeller på tvers av politisk ståsted. I debatten på 1980

tallet ble også sosiobiologien kritisert for å være en konservativ ideologi som støttet borgerskapets interesser, det ble advart mot et potensielt misbruk fra reaksjonære krefter. Både Ullica Segerstråle og Roger D. Masters mener det ikke er holdbart og at det ikke er historisk korrekt å koble en fokus på arv til et konservativt miljø.¹³³ Mange av de som har fremhevet betydningen av arv har vært sosialistiske reformatorer. Masters kobler idéen om «inklusiv fitness» til den individualistiske tradisjonen i vestlig tenkning, som kan brukes både konservativt og radikalt. Han mener grunnen til at sosiobiologien har blitt oppfattet som en politisk konservativ ideologi er at man har koblet to skiller. På den ene siden et skille mellom sosiologiske-systematiske teorier og individualistiske teorier, og på den andre siden et skille mellom høyre og venstre i politikken. Det som han mener er oversett er at mange systematiske teorier har vært konservative (Durkheim) og mange individualistiske har vært radikale (Rousseau).¹³⁴

Til Lindgrens spørsmål om hvordan paneldebattantene stiller seg til denne historien, hvorvidt det stemmer at «arv» og «miljø» følger en «høyre» og «venstre» inndeling forteller Aakvaag at han uteble fra et møte en gang hvor dette temaet kom opp. Det ble diskutert om det i det hele tatt fantes noen høyreorienterte sosiologer, og det eneste navnet som kom opp var hans. Det mener han er fordi han delvis blir assosiert med frihet, som blir sett på som noe liberalt, og biologi som også blir sett på som høyreorientert. Han sier han konstant har stemt på partier til venstre for sentrum. Han tror det er riktig at der finnes en idé om at man er på høyresiden om man er opptatt av biologi, noe han mener ikke stemmer med virkeligheten. Til dette kan det kun sies at han avkrefter den historiske idéen om politisk tilknytning basert på egen erfaring. Eia derimot refererer til en undersøkelse av Norstat som viste at der var en liten tendens til at der var flere på høgresiden som vektlegger genetikk enn på venstresiden. Men ikke så mye som man skulle tro. Han tilnærmer seg den historiske antagelsen på et vitenskapelig vis, med undersøkelser. Han bygger opp under dette ved å si at han selv tilhører AP, som Hernes.

¹³³ Mysterud:259

¹³⁴ Ibid.

Han spør så om hvorvidt det ville være farlig om samfunnet var tegnet etter genetiske skillelinjer, ettersom inntektsulikhet skader oss alle, er det mer rettferdig at miljø tegner skillelinjene?

Nordlie Hansen sier hun stemte på den sittende regjering (Høyre og Fr.P), så det stemmer ikke den antakelsen som har blitt fremstilt. Igjen egen erfaring.

Videre svarer hun på sett og vis Eia ved å si at det er viktig å finne ut om rekrutteringen til utdanning skyldes valg eller karakterer, ettersom man kan bidra til støtteordninger om det dreier seg om valg. Det kan man ikke om det dreier seg om karakterer, det være seg om det skyldes genetikk (da blir det helt håpløst) eller ikke. Hun viser til Michael Young, som hun mener har skrevet best om dette. Han var sosiolog, politiker (labour party) og forfatter av det satiriske essayet *The rise of meritocracy* i 1958.

Denne historien legger frem et scenario hvor samfunnet blir organisert etter intelligenstester o.l. I denne historien blir så samfunnet delt i en intelligent overklasse og en mindre intelligent underklasse, noe som fører til harme og til slutt et kollaps. Hun konkluderer så med at hun ikke har noen tro på at det kan finnes et harmonisk klassesamfunn basert på genetiske forskjeller.

Her ser vi en ganske tydelig politisk-pedagogisk historiebruk, til forskjell fra tidligere bruk ligger det her en advarsel. Om man skulle får et samfunn som tegner seg etter biologiske evner kan man risikere dette scenariet, hun nevner ingenting om ulik kontekst og jeg mener det er nærliggende å tolke denne esseyet som et avskrekkende eksempel på en potensiell konsekvens. At hun sier det blir håpløst å komme med støtteordninger om ulikheten skyldes genetisk karakterarv, og at det dermed bærer en følelse av tristesse gir også tegn til en advarsel i denne konteksten. Det hele stiller mine tidligere vurderinger om vitenskapelige bruk i en noe vanskelig situasjon, ettersom de to brukene gjensidig utelukker hverandre når det gjelder å sammenligne to situasjoner. Jeg mener uansett det er en riktig vurdering ettersom hun i dette tilfelle trekker en direkte linje mellom et tenkt scenario fra 1958 til potensielle nåtidige samfunn. Når det gjelder å forklare hvordan det har seg at det fortsatt finnes ulikheter til tross for etterkrigstiden sosiale utjevning legger hun til grunn empirisk forskning, og ikke en sammenligning på lik linje med dette eksempelet. Altså to ulike temaer med to ulike historiebruk.

Kort oppsummering

Denne debatten skilte seg klart ut ifra de andre, både ved en mindre variasjon av historiebruk og et mindre sensitivt tema. Dette til tross for at klasse også har historisk tilknytning til både sosialdarwinismen og eugenikken. Ingen av de hendelsene ble eksplisitt nevnt. Den historien som gjorde seg gjeldende var derimot overgangen til et samfunn basert på en idé om (hjemme)miljøets sterke påvirkning og at en tilrettelegging av skolesystemet ville rette på ulikhetene som fantes. Denne historien har som sagt to teser, hvorav man kan si Aakvaag og Eia forsvarer tese nr.2 med utgangspunkt i historien, mens Nordlie Hansen og Hernes legger vekt på den første.

Jeg har ikke funnet spor av et ikke-bruk, et moralistisk eller et eksistensialistisk historiebruk. Sett bort fra ett tilfelle av politisk-pedagogisk av Nordlie Hansen var, debatten preget av vitenskapelig og ideologisk bruk. Jeg konkluderte med et vitenskapelig hos Eia, et vitenskapelig med overlapping til det ideologiske hos Aakvaag og et ideologisk hos Hernes. Nordli Hansen hadde også en vitenskapelig historiebruk i sin tilnærming til første tema.

7.4. Oppsummering historiebruk

I kapittel 7 har jeg sett på historiebruken til aktørene i Morgenbladets paneldebatt i forbindelse med deres programserie *Oppvask etter Hjernevask*. Jeg har funnet ulike former for historiebruk på ulike temaer.

Når det gjelder fordelingen i panelet hadde de lagt opp til to representanter av hvert perspektiv pr. paneldebatt. For å få en bedre oversikt enn hva jeg har presentert tidligere velger jeg nå å legge frem et oppsett hvor jeg skiller samfunnsvitenskapelig perspektiv (eller negative/nøytrale til en «naturalistisk vending») på den ene siden og naturvitenskapelig perspektiv på den andre (eller positive til en «naturalistisk vending»). Det blir da seende slik ut:

(«+» betyr her «med overlapping til».)

Samfunnsvitenkapelig perspektiv (inkl. humaniora)

Ellingsæter:

Bruk: Vitenskapelig + ikke-bruk og Politisk-pedagogisk+ideologisk

Motiv: Oppdage/rekonstruere+ glemme/dekke over og illustrere/debattere+ oppfinne/konstruere

Funksjon: Verifisering/tolkning+ legitimering/rasjonalisering og Politisering/instrumentalisering
+ legitimering/rasjonalisering

Teigen:

Bruk: Vitenskapelig + ideologisk og Politisk-pedagogisk+ideologisk

Motiv: Oppdage/rekonstruere+oppfinne/konstruere og illustrere/debattere+oppfinne/konstruere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering+politisering/instrumentalisering og
Politisering/instrumentalisering + legitimering/rasjonalisering

Helland

Bruk: Politisk-pedagogisk+ideologisk

Motiv: Illustrere/debattere+oppfinne/konstruere

Funksjon: Politisering/instrumentalisering + legitimering/rasjonalisering

Andersson

Bruk: Vitenskapelig

Motiv: Oppdage/rekonstruere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering

Hernes

Bruk: Ideologisk

Motiv: Oppfinne/konstruere

Funksjon: Legitimering/rasjonalisering

Nordlie Hansen

Bruk: Vitenskapelig og Politisk-pedagogisk

Motiv: Oppdage/rekonstruere og illustrere/debattere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering og politisering/instrumentalisering

Av ideologiske bruk var det kun to aktører som ikke var representert, av «ren» vitenskapelig bruk (altså uten overlapping) var det kun to aktører som var representert. Det var de samme to aktørene. Av politisk-pedagogisk bruk (som er tett knyttet til historiske hendelser og en frykt for/forventet gjentakelse) var det også to som ikke var representert. Jeg fant altså enten et «rent» ideologisk eller et ideologisk bruk kombinert med et annet hos flertallet av debattantene som hadde et samfunnsvitenskapelig perspektiv. Det samme gjelder politisk-pedagogisk bruk, noe som ikke er særlig overraskende med tanke på hvor hyppig spesielt problematiske hendelser blir nevnt ellers i den offentlige debatten. Dett var også en hyppig komponent i *Hjernevask*, i tillegg vier også Pinkers bok *The Blank Slate* et kapittel (8) til å drøfte den utbredte bruken av nettopp dette blant skeptikere.

Det lave antallet «ren» vitenskapelig historie bruk var i utgangspunktet litt uventet, spesielt med tanke på de sentrale posisjonene aktørene har. Jeg hadde forventet en større grad av åpenhet om motstridende perspektiver ettersom det ofte blir hevdet i media at denne kløften mellom perspektivene ikke eksisterer i særlig stor grad. At det i realiteten ikke er særlig mange som holder fast på dikotomien «arv» og «miljø» lenger. Nå kan det naturligvis dreie seg om ulike måter å grunngi argumentasjonen på, slik Longva også peker på. Hun fant at de samfunnsvitenskapelige forskerne hadde en tendens til å argumentere med hjemmel i en politisk ideologi, mens de naturvitenskapelige forskerne argumenterer med utgangspunkt i krav om etterprøvbarhet og falsifikasjon. Det kan stemme med denne gruppen, ettersom flertallet også hadde elementer av ideologisk historiebruk.

Det er for øvrig et tankekors at de to som tok i bruk «ren» vitenskapelig bruk også utelukket et ideologisk. Selv om det var få aktører, var det anledning til å ta i bruk ulike former for historiebruk på ulike temaer. Det er også et tankekors at disse er de aktørene som ikke sitter i ledende stillinger, komiteer eller knyttet til offentlige utvalg.

Naturvitenskapelig perspektiv

Aakvaag

Bruk: Vitenskapelig, politisk-pedagogisk, moralsk og vitenskapelig+ideologisk

Motiv: Oppdage/rekonstruere, illustrere/debattere, gjenoppdage og

Oppdage/rekonstruere+oppfinne/konstruere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering, politisering/instrumentalisering, rehabilitering/forsoning og Verifisering/rasjonalisering+legitimering/rasjonalisering

Lyngstad

Bruk: Vitenskapelig

Motiv: Oppdage/rekonstruere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering

Sætre

Bruk: Vitenskapelig og ideologisk

Motiv: Oppdage/rekonstruere og oppfinne/konstruere

Funksjon: Verifisering/rasjonalisering og legitimering/rasjonalisering

Ihle

Bruk: Ikke-bruk og Ideologisk

Motiv: Glemme/dekke over og oppfinne/konstruere

Funksjon: legitimering/rasjonalisering

Eia

Bruk: Vitenskapelig

Motiv: Oppdage/rekonstruere

Funksjon: Verifisering/falsifisering/rasjonalisering

Av fem aktører var det kun en som ikke tok i bruk et «rent» vitenskapelig historiebruk (dvs. uten overlapping), hos tre fant jeg ideologiske bruk og en med moralsk og politisk-pedagogisk.

At det var lite av politisk-pedagogisk historiebruk blant aktørene med et naturvitenskapelig perspektiv var i grunn som forventet, her er det nok ingen behov eller nytte av å advare mot de fortidige hendelsene som var knyttet til biologi. Kun en tok i bruk dette, og da uten et advarende element. Også i denne gruppen tok et flertall i bruk et ideologisk historiebruk, hvorav den eneste naturviteren i debatten var en av dem.

I følge Longvas analyse burde samfunnsvitenskapelige forskere ha en tendens til å argumentere med hjemmel i en politisk ideologi, mens de naturvitenskapelige forskerne argumenterer med utgangspunkt i krav om etterprøvbarehet og falsifikasjon. Det stemmer ikke helt med denne gruppen ettersom alle, bortsett fra én, faller inn under gruppen som samfunnsvitere (samfunnsvitenskapelig utdanningsbakgrunn). Av de fire samfunnsvitere hadde så to elementer av ideologisk historiebruk, i tillegg til den ene naturviteren. Nå er det ikke sikkert at man automatisk kan relatere det ideologiske historiebruket til politisk ideologi, men om vi drar skillelinjen med hva som er emosjonell argumentasjon er det nærliggende å tolke aktørene i denne debatten inn i denne forståelsen.

Det som stikker seg ut i denne gruppen er for øvrig det store antallet som tok i bruk «ren» vitenskapelig historiebruk, altså med bakgrunn i et ønske om et økt «objektiv» kunnskapsnivå. De legger til grunn empiri og testbarhet for sin argumentasjon, men er samfunnsvitere. Noe som ikke stemmer med Longvas funn, med mindre vi antar at et naturvitenskapelig perspektiv også vil ha innvirkning på hvordan man argumenterer til tross for et langt utdanningsløp i en annen tradisjon.

En annen litt overraskende sak er at jeg ikke fant særlig eksistensielt historiebruk hos noen av deltakerne, og det hadde jeg forventet. Kanskje er det fordi alle, med unntak av en biolog, var samfunnsvitere (+ en fra humaniora). Kanskje hadde denne formen kommet bedre til syne om panelet var balansert mellom natur- og samfunnsvitere, i denne debatten kan alle regnes som å tilhøre samme felt.

Når vi har et panel hvor mange kan sies å tilhøre samme felt, hvordan stiller så et Bourdieu-inspirert perspektiv inn i bildet? Kan det kaste et nytt lys over de ulike aktørenes historiebruk?

8. Historiebruk i et Bourdieu-inspirert perspektiv

«Man skal som forsker forsøke å tenke linjen helt ut, og ikke være fornøyd med sine små, pene resultater. Det må alltid tenkes stort: Alt henger sammen med alt, og det er samfunnsforskningens interesse at man relaterer sine små og store funn innenfor ulike deler av feltet, til større teoretiske overbygninger»¹³⁵

I kapittel 7. så jeg på de ulike formene for historiebruk med utgangspunkt i Karlssons typologier, hvert knyttet til en form for motiv (behov) og funksjon som vist på tabell 1. (s.20). Det ga oss informasjon om hvilke motiver/behov agentene hadde med argumentasjonen og hvilke konsekvenser den kan ha i samfunnet, individuelt og for enkelte grupper (funksjon), med vekt på motiv/behov.

I denne delen av oppgaven skal jeg se hvilke av agentene som også kan plasseres i en litt annen form for historiebruk, inspirert av Bourdieus feltteori. Det vil si hvilke agenter som har som mål å sikre seg vitenskapelig kapital i det aktuelle feltet, eller forsvare den dominerende plassen man har i møtet med en konkurrerende kunnskap. Funksjonen til denne formen for historiebruk vil være konserverende for feltet.

Dette perspektivet kan også bidra med å vise hvordan man bruker sin egen fagtradisjon i forbindelse med metoder, kommunikasjon og i sine vurderinger av forskningsobjekt, for å sikre egen vitenskapelige oppbygde kapital og posisjon. Det kan også bidra med å vise hvilke agenter som ser ut til å være villig til, eller vil tjene mest på å «hybridisere» sin kunnskap eller som ønsker en «vitenskapelig revolusjon». Samtidig vil den kunne gi supplerende informasjon om de ulike agentenes historiebruk slik den kom frem i forrige kapittel.

Spørsmålet er om agentenes posisjon i feltet har sammenheng med deres ulike former for historiebruk.

Jeg legger opp kapittelet i samme struktur som kapittel 7. dvs. jeg tar hovedsakelig for meg hver enkelt agent, men inkluderer gjerne andre enten ifra innlegg i Morgenbladet, *Hjernevask*

¹³⁵ Bourdieu:20

eller kilder med supplerende informasjon om det er hensiktsmessig. Deretter kommer jeg med en konklusjon hvor jeg setter historiebruken i kapittel 7 og 8 i sammenheng.

Sosiobiologidebatten på 80-tallet hadde noe av den samme tematikken, hovedaktørene i denne debatten blir også referert til blant enkelte i panelet (Helland). Samtidig kan det også sies at denne debatten er pågående, om enn med nye hovedaktører.

En av de som har gjort grundige analyser av denne debatten er Ullica Segerstråle (professor i sosiologi), og hun sier at agentene er alle forsvarere av sannheten men med ulik forståelse om hva denne sannheten er. Forståelsen er sammensatt av en rekke elementer, fra epistemologi og metode til politikk og moral, i en organisert virkelighetsoppfatning med gitte doxa.¹³⁶ Dette ser jeg i sammenheng med den tradisjonen som blir tilegnet med tanke på å tre inn i feltet, den kompetansen og den inkorporerte vitenskapelige kapitalen som er inngangsbilletten til et felt og som har røtter i forgående forskning; feltes historie.

Tilskuerne av sosiobiologi debatten som raste som verst på 80-tallet vitnet deltakernes beskyldninger om både «ukorrekt» politisk og moralske posisjoner, i tillegg til «dårlig vitenskap». Dette er elementer som også dukker opp i dagens debatt, selv om klimaet har forandret seg en del siden begynnelsen av sosiobiologidebatten. Segerstråle mener blant annet at det har funnet sted en økt aksept av genetiske argumenter og det er nok ikke feil, men som vi har sett i forbindelse med *Hjernevask* er det fortsatt betente temaer som ikke så lett lar seg tilnærmes med genetikk.

Hun sier også at denne debatten (sosiobiologi) er en debatt som dreier seg om vitenskapens natur, størrelsen vitenskap til samfunn og akseptabel kunnskap i en bestemt epoke. Dette kom til uttrykk gjennom en konflikt mellom individer. Jeg vil tro Bourdieu heller ville si det var en kamp *mellom* individer *om* kapital i feltet, selv om en agent ikke er et ensomt geni men en del av et kollektiv og et kroppsliggjort felt. Denne «kampen» reflekterte dominerende posisjoner som var gjeldende eller ga mest vitenskapelig og moralsk kapital.

I følge feltteorien vil denne «kampen», representert av tilhengere arv og/eller miljø, fortsatt reflektere dominerende posisjoner.

¹³⁶ Segerstråle:1

Segerstråle mener videre at kritikerne av sosiobiologien la til rette for en «moralsk lesning» i sine bidrag, at målet var å avdekke fagets egentlige motiv som for dem var politisk åpenbar. Mens sosiobiologene så nye teorier og nye tilnærminger til å forstå evolusjonen, fikk kritikerne støtte av etterkrigstidens tabu om biologiske forklaringsmodeller.

Et interessant aspekt med datidens debatt er at den besto av en diskusjon *mellom* evolusjonsbiologer, altså innen samme sosiale felt. Et annet er at man i den ene leiren forsøkte å *sanke kapital* ved å avdekke rasisme og sexisme, ønsket den andre å gjøre det samme ved å vise til empiri og positiv vitenskap. Dette kan også sees igjen i paneldebattene.

Bourdieu mente man burde være seg bevisst på *relasjonene* og *motsetningene* mellom den vitenskapelige forskningen og politikken felt.

I *Hjernevask* ble dette påpekt av Leif Ottar Kennair som mener enkelte fag er så politiserte at det er vanskelig å trenge gjennom (ep.7; 09:54). Han mener for eksempel at biologiske perspektiver ikke får tildelt midler fra kjønnsforskning, med mindre man kritiserer biologi. Også Tom Colbjørnsen (sosiolog, samfunnsforsker og rektor ved BI) utalte at hans opplevelse av samfunnsfagene var at de er veldig preget av interne normer om at det er visse ting som er veldig faglig ukorrekt å beskjeftige seg med. Man blir litt tilsmusset om man kommer med biologiske forklaringer, noe han mener er en uvitenskapelig holdning ettersom man burde være nysgjerrig på alt (ep.7; 03:55).

Denne holdningen kan ifølge feltteorien ha sammenheng både med hvilke kapital de som distribuerer produksjonsmidlene har, hvilke interesser de har innad i feltet eller hvilke ideologier eller politiske målsetninger de har.

Det bør sies at Segerstråle understreker at hun ikke gir agentene bevisste motiv, det gjør heller ikke jeg, men hun (og jeg) sier at denne atferden reflekterer universelle vitenskapelige optimaliseringsstrategier. Sagt som Bourdieu; *det finnes ingen vitenskapelige valg som ikke samtidig er en sosial investeringsstrategi som er orientert mot maksimering av en spesifikk gevinst.*

Det bør også nevnes nok en gang at det følgende ikke er ment som en grundig analyse, men heller som noen tanker rundt hvordan agentene i slike kulturmøter kan være disponert til å

fremtre gitt størrelse på den symbolske kapital og posisjon de har i et felt. Bourdieu mener som sagt man bør kunne forutsi sannsynligheten for de ulike agentenes opptreden ut ifra de posisjonene de innehar i fordelingen.¹³⁷

8.1. Salongen

Når det gjelder agentene som jeg skal se nærmere på her har jeg gjort enkelte begrensninger. Jeg har valgt å utelukke Ihle og Eia fra dette perspektivet. Grunnen til det er at Ihle og Eia i stor grad ikke har en posisjon i det vitenskapelige feltet som skal sees nærmere på. De har heller hatt en journalistisk rolle.

Aakvaag er med i to av paneldebattene, jeg velger å analysere hans historiebruk i forbindelse med debatten om likestillingsparadokset ettersom hans posisjon i forhold til biologiske forklaringsmodeller i samfunnsfagene ikke forandrer seg fra debatt til debatt.

Det bør også nevnes at om man skulle foreta en grundig feltanalyse ville det kanskje vært bedre å ha et utvalg hvor alle agentene tilhørte samme institutt eller forskningscenter. Enda bedre hadde det vært med et balansert utvalg av naturvitere (gjerne biologer) og samfunnsvitere (gjerne sosiologer), hvor hver agent innen en gruppe tilhørte samme felt. Slik er ikke mitt utvalg dessverre, men jeg har om ikke annet fem som er tilknyttet UiO, hvorav fire er tilknyttet ISS og en tilknyttet Senter for Ibsens studier. Deretter to som er tilknyttet anerkjente forskningsstiftelser med stor innflytelse i norsk samfunnsforskning. Utvalget er kanskje ikke optimalt, men fungerer fint for å gi et perspektiv på maktforholdet mellom agentene og deres posisjonering i feltet.

Salongen om kjønn

I debatten om likestillingsparadokset kom jeg frem til at Ellingsæter kunne sies å ha en overlapping mellom vitenskapelig historiebruk og et ikke-bruk når det gjelder hvordan forstå paradokset.

¹³⁷ Bourdieu:103

Hun sier klart ifra at dette er et komplekst problem som trenger ulike tilnærminger, men samtidig kun samfunnsvitenskapelige. Motivet bak hennes historiebruk, som tabellen viser, er altså å etablere en sannhet på samme tid som å legitimere egen fagtradisjon ved å ekskludere en annen.

Når det gjelder hvorfor tematikken er betent så var det et politisk-pedagogisk med et snev av ideologisk historiebruk som gjorde seg gjeldende. En form for ideologisk bruk er tydelig tilstede, og hun er lite villig til å inkorporere alternative (les biologiske) forklaringer i hennes felt. Selv om hun presiserer innledningsvis at hun som sosiolog er interessert i hvordan samfunnsskapt mekanismer påvirker oss, blir det påpekt at det er vanskelig å si hva som er samfunnspåvirket eller ikke om man ikke kontrollerer for genetikk. Man kan også undre seg over om hun mener man som sosiolog *ikke* kan finne andre perspektiver interessante.

Når det gjelder hennes kapital så er Ellingsæter er professor i sosiologi og har hatt forskerstillinger (deriblant både som forskningsleder og forskningsansvarlig) innen samfunnsforskningen siden 1988. I tillegg har hun en rekke verv som blant andre NFRs fagkomité for samfunnsvitenskap (FRISAM), Det svenska vetenskapsrådets beredningsgrupp för sociologi, antropologi, etnologi, socialt arbete, kriminologi, demografi; FORTES, redaksjonsrådet European Sociological Review 1994-2000, European Societies 2002-2007, Sosiologisk tidsskrift 2006-2009, Social Politics 2011-. I tillegg var hun medlem av det regjeringsoppnevnte Barnelovutvalget (NOU 2008:9), Lund-utvalget (NOU 1994:2), leder for Barnefamilieutvalget 2015-

Hun kjenner sannsynligvis godt til de normer og regler som virker i feltet, og kan vise til en rekke publikasjoner inne familie, arbeidsmarked, kjønnsroller og sosial endring. Jeg mener det da er rimelig å anta at hun sitter på en god del vitenskapelig kapital og vitenskapelig kredit (overordnetes anerkjennelse, et godt omdømme, stillinger og verv). Dette er hun disponert til å forsvare ifølge Bourdieu. Å ha en viss mengde kapital gir også en viss mengde makt og rett til kapitalfordeling, det vi si hvilke problemstillinger og mulige perspektiver (eller hva som burde interessere en sosiolog) som blir belønnet og som dermed er med på å forme eller konservere «inngangsretten» til feltet.

De lederstillingene hun har og har hatt innen forskningsinstitusjoner antyder også en dominerende rolle i feltet, som igjen drar fordel av strukturen i ettersom den dominerende opprettholder de samme normene og reglene som de selv bruker i sin forskning. Hun har altså mye kapital bundet opp mot den eksisterende (gamle) måten å forstå og forske på sosiale prosesser i sitt felt.

Hun har slik jeg ser det to mulige strategier om hun ønsker å unngå en potensiell symbolsk konkurs, gitt en naturalistisk vending er sannsynlig. Det ene er å «hybridisere», altså tilpasse metoder og teknikker fra tidligere til nye metoder og problemstillinger. Selv om hun står i fare for å få relativt lavere status, kan hun ifølge Bourdieu i så måte øke sjansene for suksess ved større evne til mobilitet.

Den andre er å forsvare «inngangsretten», sin dominerende posisjon og avvise den opplevde konkurrerende kunnskap som irrelevant eller lite betydningsfullt.

Jeg mener hun har valgt det siste alternativet, hun holder fast på tradisjonen (feltets historie) som også virker konserverende på feltet. Denne konklusjonen styrkes også ved at hun gjennom ideologiske former for historiebruk legitimerer egen fagtradisjon ved å utelukke andre. Jeg mener altså at hun har en høy grad av konserverende historiebruk.

Hos Aakvaag fant jeg både et vitenskapelig, et politisk-pedagogisk og et moralsk historiebruk når det gjelder paradokset (grunnet flere former for tilnærming), mens et vitenskapelig bruk når det gjelder hvorfor dette er et betent tema. Jeg finner ikke grunnlag for å si han faller inn under den formen for historiebruk med en konserverende funksjon. Ingen av de kjennetegnene jeg nevnte under kapittel 4. kan sies å stemme her.

Aakvaag ligger nærmere en posisjon hvor han utfordrer den etablerte doxa og ønsker en «vitenskapelig revolusjon» rundt «en naturalistisk vending». Han mener denne vendingen er pågående i vitenskapens syn på mennesker og samfunn, men langt på vei ignorert av samfunnsvitenskapen.¹³⁸ Han er også en sterk talsmann for å innføre biologiske perspektiver i sosiologiske pensumlister på universitetene. Samtidig legger stor vekt på grunnleggende lover

¹³⁸ Aakvaag, Gunnar, *Trenger vi en ny Hjernevask?*, Morgenbladet, publisert 19.02.2015, <https://morgenbladet.no/ideer/2015/trenger-vi-en-ny-hjernevask> besøkt 21.04.2016

innen atferdsgenetikken, lover som står i sterk kontrast til hva man har som utgangspunkt i sosiologien (når det gjelder foreldrenes påvirkning o.l.).

Han møter for øvrig en del motstand, og det er forventet ifølge feltteorien, han presenterer tross alt et perspektiv som har vært diskreditert i en årrekke. Motstanden mot denne type perspektiv blir også beskrevet i *Hjernevask* ep.7 av Tom Colbjørnsen (sosiolog og professor ved BI). Han sier hans opplevelse av samfunnsfagene er at de er veldig preget av interne normer om at det er visse ting som er veldig faglig ukorrekt å beskjeftige seg med. Man blir litt tilsmusset om man kommer med biologiske forklaringer (03:55). I tråd med feltteorien vil Aakvaags veldig åpenlyse utfordring møte stor motstand.

Aakvaag kan heller ikke sies å bruke sin fagtradisjons aksepterte sannheter for å sikre egen oppbygde vitenskapelige kapital. Riktignok er han utdannet innen sosiologi og er godt kjent med feltes normer og regler. Han har også en stilling som førsteamanuensis på Universitetet i Tromsø og har publisert en rekke vitenskapelige arbeider. Men han har ikke samme vitenskapelige «kreditt» i form av verv eller priser, ikke like mye samlet symbolske kapital som for eksempel Ellingsæter og Teigen, dermed har han også mindre å forsvare/tape.

Desto mer har han å vinne på å være mobil innen ulike perspektiver.

Også hans manglende former for ideologiske historiebruk støtter opp under denne konklusjonen. Om vi ser på Longvas funn ser vi at agenter med et naturvitenskapelig perspektiv hadde mindre ideologisk argumentasjon, noe som tyder på mindre politisk og tradisjonslojale tilknytninger og dermed større sjanse for mobilitet.

Hans posisjon i feltet er utvilsomt som utfordrer de dominerende, en som er villig til å «hybridisere» til noe han mener er en voksende «naturalistisk vending» som man burde henge seg på.

Bourdieu mener en vitenskapelig revolusjon (transformasjon av hva som regnes som viktig) er helt i tråd med tidligere overlevert kunnskap, uten å være konserverende, og bare kan gjennomføres av agenter med som kan beherske hele tradisjonens samlende kunnskap.

Aakvaag tolker jeg som en som forsøker nettopp dette.

Teigen på sin side hadde en overlapping mellom et vitenskapelig og et ideologisk historiebruk på første tema under likestillingsparadokset, mens et politisk-pedagogisk historiebruk med

overlapping til det ideologiske til det siste. Også her er det ideologiske tilstede ved begge temaene, som hos Ellingsæter.

Som symbolsk kapital er Teigen forsker og forskningsleder for gruppen Likestilling, Inkludering, Migrasjon ved Institutt for samfunnsforskning samt daglig leder for CORE – kjernemiljø for likestillingsforskning. Hun var også medlem av det regjeringsoppnevnte Likestillingsutvalget som avga NOU 2011:18 og 2012:15, sitter i redaksjonsrådet for Tidsskrift for kjønnsforskning, Sosiologi i dag og NORMA International Journal for Masculinity Studies. Hun er også medlem av Universitets- og høgskolerådets publiseringsutvalg. Og i tillegg har hun en rekke vitenskapelige publikasjoner.

Teigen sitter som vi ser på en god del vitenskapelig kapital, både «ren» kapital og «temporær», som blant annet ofte sikrer reproduksjon av den vitenskapelige staben.¹³⁹

Hun har også utvilsomt en stor vitenskapelig «kreditt» og vil dermed lide en potensiell stor symbolsk konkurs i møte med konkurrerende forklaringer. Spesielt med forklaringer som går på tvers av hva man ønsker å oppnå, Teigen har tydelig gitt uttrykk for at hun er en sterk tilhenger av kjønnsbalanse, noe som et biologisk perspektiv kan stikke kjepper i hjulene for. Selv om hun gir uttrykk for at grunnen til denne manglende integreringen av biologiske perspektiver er på bakgrunn av en manglende biologisk kompetanse, og at det kunne vært spennende med et tverrfaglig prosjekt, så opplever jeg henne som noe tvetydig. I paneldebatten sier hun blant annet at nyere biologisk forskning legger vekt på *samspeillet* mellom arv og miljø, og i et innlegg i Morgenbladet (*fakta om likestillingsparadokset*) vedgår hun at biologien kan tenkes å spille en rolle. Men jeg tolker det heller som en høflig gest til feltet enn en formening om at feltet kan ha noe å tilby.

Blant annet sier innlegget «*kanskje er det fenomenene vi studerer, og ikke biologi-angst, som får mange sosiologer til å rette blikket mot samfunnsmessige mekanismer når vi vil forstå og forklare strukturer, institusjoner og sosial handling?*»¹⁴⁰ Noe som kan tolkes i den retning at fenomenene som studeres ikke drar nytte av annet en samfunnsvitenskapelige forklaringer.

¹³⁹ Bourdieu:102

¹⁴⁰ Reisel, Liza / Mari Teigen, *Fakta om likestillingsparadokset*, Morgenbladet, publisert 16.01.2015

https://morgenbladet.no/debatt/2015/fakta_om_likestillingsparadokset Besøkt 21.04.2016

Jeg oppfatter hennes posisjon i feltet som konserverende, som Ellingsæter velger også hun å forsvare feltes historie (dens inngangsbillett) og dermed sin symbolske kapital, heller enn å «hybridisere». Hun har altså en sterk konserverende historiebruk.

Lyngstad mener jeg holder seg til et vitenskapelig historiebruk på begge tema, han posisjon ligger nært en utfordrende og «hybridiserende». Han mener at sosiologer og andre samfunnsvitere er nødt til å bry seg om genetikkk på ett eller annet nivå, spesielt problemstillinger rundt individuelle valg, og mener sosiologer mangler en mer presis teori, bedre forskningsdesign og mer kvantitativ metode. Han mener også det er lett å si at man ikke kan nok om biologi og dermed avfeie dens relevans, men når det kommer til stykke er det hvilken konklusjon man kan trekke av forskningen som betyr noe. Han sier man må heller lese seg opp på det man ikke kan, og mener her er mange gevinster (!) å hente for den sosiologen som gidder å bry seg om de alternative forklaringene som fins. Han påpeker også at om ikke sosiologer er med å forske med et biososialt perspektiv er det nok av andre som er interessert i å ta de områdene fra dem. Han refererer til folk men genetisk data på alle mulige andre kontorer, som medisin, psykologi, økonomi etc. og mange som vil konkurrere om oppmerksomheten samtidig som mengden data øker, noe han mener man er nødt til å være med på.

Som Aakvaag har heller ikke Lyngstad mye vitenskapelig kapital eller «kreditt» i forbindelse med verv eller priser å tape, sett bort ifra en professorstilling ved UIO og en rekke vitenskapelige publiseringer, men desto mer å vinne på å være mobil mellom ulike felt. Etter det jeg kan finne sitter han ikke på temporær vitenskapelig kapital, eller har en ideologisk tilknytning som det finnes spor av hos Teigen (i form av et ønske om kjønnsbalanse).

Selv om det ser ut til at han ønsker å forsvare sitt felt velger han ikke å forsvare dens tradisjon og inngangsbillett. Han er klar og tydelig på at skal man henge med må man «hybridisere», og at det er her gevinstene ligger.

Slik Segerstråle mente agentene i sosiobiologidebatten sanket symbolsk kapital (enten ved å forsøke å avdekke sexisme eller rasisme, altså moralsk kapital, eller ved empiri og positiv vitenskap, som ligger innenfor en «ren» vitenskapelig kapital) ser det ut til at Lyngstad også gjør. Han legger stor vekt på empiri, metode, slutninger av forskning og en åpenhet mot

alternative forklaringer. Han forsøker altså å sanke «ren» vitenskapelig kapital på tvers av ulike felt, og velger en strategi som øker sine sjanser for suksess i et potensielt paradigmeskifte. Jeg kan ikke se han faller inn under de punktene jeg har satt opp som kjennetegn på et historiebruk i dette perspektivet, han sitter altså ikke i en dominerende posisjon i feltet. Jeg konkluderer altså med at han ikke har en konserverende historiebruk i sin argumentasjon.

Salongen om rase

Helland på sin side var ikke så opptatt av begrepet «rase», men om man kan si der finnes raser og hvorvidt det er en rasistisk motivert forskning. Jeg mener han gir mest uttrykk for et politisk-pedagogisk med overlappning til et pedagogisk bruk.

Helland er professor i litteraturstudier og tilhører altså humaniora, ikke samfunnsvitenskap, men som sagt tidligere inkluderer jeg humanister under betegnelse «samfunnsvitere» i denne oppgaven ettersom man i stor grad deler idéhistorie når det gjelder synet på menneskesinnet. Helland er kanskje den som nærmest lar seg knytte opp imot det som Segerstråle mente var en sanking av moralsk kapital. Han legger mest energi i å avsløre suspekter hensikter ved et biologisk perspektiv og forøker å avsløre en rasistisk tendens.

Han refererer i tillegg ofte til Lewontin, både i innlegg i Morgenbladet (*Mer rasevask, Rasevask – Rasime uten raser*) og i paneldebatten. Han lener seg altså på en genetiker som er godt kjent fra sosiobiologidebatten, hvis dedikasjon til marxismen ofte gav en moralsk-vitenskapelig kobling.¹⁴¹ Og selv om Lewontin ikke er samfunnsviter, så befinner han seg svært tydelig innen den gruppen av genetikere som er grunnleggende skeptisk, om ikke grunnleggende avvisende, til enhver biologisk forklaring når det kommer til menneskets atferd. Jeg mener det er nærliggende å tolke en confirmational bias her, som er som kjent en tendens til å søke bekreftende bevis for en teori eller hypotese man har – eller som er i tråd med eget fagfelts rådende doxa. Et særlig nyansert bilde på tematikken gis ikke, isteden sier han at «(d)et hersker nemlig en sjelden grad av enighet innenfor alle relevante vitenskapelige disipliner om at det ikke finnes menneskelige raser. Biologisk og genetisk sett gir det liten mening å snakke om menneskeraser (...). Derfor koker også raseteoriene som oftest ned til hudfarge» og «(s)lik smugles rasistisk tankegods inn i et program som endatil forsøker å fremstå som anti-

¹⁴¹ Segerstråle:41

rasistisk.»¹⁴² Når det gjelder rase og rasisme gir det i tillegg lite mening å koke noe ned til hudfarge i et evolusjonsperspektiv, ikke bare fordi man regner med en rasistisk tendens henger sammen med etnosentrisme og inngruppe-bias som beskrevet under delkapittel 3.3. Men fordi, som Sætre understreker, det dreier seg om kunnskap som kan nyttes i en rekke ulike sammenhenger, fra medisin til språkhistorie. At det hersker en sjelden grad av enighet om at det ikke finnes menneskeraser er altså ikke fullt så entydig som han gir uttrykk for, selv om man er enige at det ikke er store skillene det er snakk om og på ingen måte grunnlag for rasisme.

At det ikke har en biologisk eller genetisk verdi finner vi igjen i Lewontins *The Apportionment of Human Diversity* fra 1972, hvor han på side 397 sier akkurat det samme, og hvor vi også kjenner igjen argumentene mot eventuelle raser.¹⁴³ Lewontin advarer også mot en slik tankes destruktive sosiale effekt, noe som vi også kjenner igjen fra Hellands perspektiv. Når Helland så sier i *Mer rasevask* at Lewontins argumentasjon er sterkere enn Sætres (som er professor i biologi) er jeg noe usikker om på hvilke grunnlag han vurderer dette. Sentrale genetikere har også kritisert Lewontis syn, (som Edwards i *Lewontin`s Fallacy* fra 2003¹⁴⁴).

Jeg mistenker at han ikke har gått særlig i dybden for å undersøke hvilke ulike meninger det finnes om tematikken, eller om det har noen nytteverdier i det hele tatt, men heller lent seg på forskere som har synspunkter som stemmer overens med egen teori uten å utfordre tankesettet.

Jeg mener det er rimelig å plassere Helland i en konserverende posisjon, men jeg er noe usikker på i hvor stor grad man kan si han er dominerende. Gitt hans stilling som professor og leder for Senter for Ibsenstudier på UiO, samt en rekke vitenskapelige publikasjoner, er det nokså sannsynlig at han har mye kapital som kan risikeres tapt. På samme tid kan det tenkes at han ønsker å sanke symbolsk kapital i form av anerkjennelse fra sine likemenn. Om han ikke har en særlig dominerende posisjon så langt, men ønsker å beholde sin relative høge kapital og fortsette karriereveien, vil det trolig lønne seg å velge en strategi som gagnar strukturen i feltet. En struktur hvor kapital følger kapital. Jeg mener han kan posisjoneres som

¹⁴² Helland, https://morgenbladet.no/ideer/2015/rasevask_rasisme_uten_rasister#.VS4WEZM8r78

¹⁴³ Lewontin, Richard, *The Apportionment of Human Diversity*, University of Chicago, Chicago Illinois, 1972, <http://www.philbio.org/wp-content/uploads/2010/11/Lewontin-The-Apportionment-of-Human-Diversity.pdf> :397

¹⁴⁴ Edwards, A.V.F., *Lewontin`s Fallacy* fra 2003, <http://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/A.W.F.-Edwards-Human-genetic-diversity-Lewontins-fallacy.pdf>) Besøkt 05.05.2016

ortodoks, en viderefører av feltes tradisjon (historie), altså en bruker av konserverende historiebruk.

Andersson la vekt på hvordan begrepet tas i bruk og trakk inn både fordeler og ulemper. Når det gjaldt Karlssons typologier konkluderte jeg med at hun hadde et vitenskapelig historiebruk i sin tilnærming. Hun benekter ikke at raser også kan finnes hos mennesker, hun mener det er klart at det finnes forskjeller, men hun er betenkt i forhold til hvorvidt begrepet *bør brukes* på de genetiske forskjellene som finnes. Hun sier også at man ikke skal styre unna kontroversielle temaer, men inkorporere de i sosiologiske teorier om de fremste genetikerne er enige om at det er viktig. Dette er tydelige signal på at hun er åpen for «hybridisering».

Andersson er for tiden professor i sosiologi ved UiO, samt tilknyttet det tverrfaglige IMER nettverket i Bergen. Hun har også, ifølge hennes profil på UiO, bred erfaring med review-arbeid for blant annet internasjonale tidsskrift. Hun kjenner dermed klart til feltes normer og regler, og kan vise til en stor vitenskapelig publikasjon. Men hun er trolig ikke i en dominerende posisjon, hun har ingen «temporær» kapital i form av lederstillinger eller verv. Dermed er hun trolig ikke i en posisjon hvor hun har særlig kontroll over kapitalfordeling, eller en stor symbolsk kapital å miste ved en potensiell ny kunnskap. Hun drar også fordel av å skille klart mellom den genetiske og den sosial-politiske definisjonen av «rase», noe Helland ikke har. Det betyr at hun lettere kan integrere genetikk om det skulle vise seg å være nødvendig, uten å miste tidligere opparbeidd kapital (om denne kapitalen var basert på en avvisning av genetisk relevans ville det lettere kunne bety «symbolsk konkurs» med en «naturalistisk vending»). Hun er dermed mobil i større grad, og ifølge Bourdieu har hun dermed større sjanse for å lykkes ved en eventuell transformasjon i hierarkiet over hva som er relevante spørsmål.

Andersson er for så vidt en aktiv bruker av feltes historie, som de aller fleste, men er såpass åpen at hun ikke kan regnes med å ha en konserverende historiebruk. Det gjenspeiler også min konklusjon om et rent vitenskapelig historiebruk, hvor man ikke stiller seg avvisende til motstridende (eller uønsket og kontroversiell) informasjon. Hennes individuelle ambisjon i feltet ser ikke ut til å forbli aktuell innen det rådende feltet, slik man ser hos de som sitter på større kapital basert på feltes strukturer, men å forbli aktuell i et potensielt skifte.

Debatten om klasse

Hos Hernes kom jeg frem til at det var et ideologisk historiebruk som var mest fremtredende, han er også gjerne den av debatt deltakerne som har nærest tilknytning til politikken.

Relasjonen mellom det politiske – og det vitenskapelige feltet er dermed viktig å ha i bakhodet når det gjelder hans bruk av feltes historie.

Hernes er også en av de som definitivt har størst vitenskapelig og kapital og kreditt, og dermed også den som har mest å tape på et skifte i kunnskapen.

Hernes ble rekruttert inn i det dynamiske samfunnsvitenskapelige miljøet ved Universitetet i Bergen før han var ferdig med sin doktorgrad, og han ble professor i sosiologi bare 30 år gammel. Han var også frontfigur i to viktige prosjekter på 70-tallet, levekårsundersøkelsen og maktutredningen, hvorav den første var en omfattende studie av leveforhold i Norge. Studien dreiet seg om hvordan individers oppvekstvilkår påvirket deres utdanning, som igjen påvirket andre sosiale ressurser og dermed deres inntekts- og leveforhold.¹⁴⁵

Hernes' bidrag til maktutredningen utredningen ble videre bidrag til den teoretiske forståelsen av handling og makt i det moderne økonomisk-politiske system. Utredningen ble også et pionerarbeid internasjonalt. Hernes har både vært statssekretær og statsråd (hvor han satte i gang reform-94), helseminister og med-opprettet av det som nå er Fafo (med utspring i fagbevegelsen) som faglig garant for et tiltak som skulle bidra til en intellektuell og forskningsmessig opprustning av norsk fagbevegelse. Han er også direktør for Det internasjonale institutt for utdanningsplanlegging ved UNESCO i Paris.

Videre er han medlem av Det norske Videnskaps-Akademi, Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab og Agder Akademi. Han har også blitt tildelt Norsk sosiologforenings hederspris.

Hernes sitter altså på store symbolske kapital og kreditt, han har også en dominerende posisjon i feltet med makt over kapitalfordeling og inngangsbillett til feltet. Hans tette bånd til politikken er også en viktig, politiske og økonomiske interesser har konsekvenser for produksjonsmidlene, som igjen har stor betydning for hvilke spørsmål som blir regnet som

¹⁴⁵ Engelstad, Fredrik, *Gudmund Hernes, samfunnsforsker og politiker*, i Norsk biografiske leksikon, https://nbl.snl.no/Gudmund_Hernes besøkt 25.04.2016

interessante å forske på. Den dominerende vil også være en som drar fordel av feltes struktur, hvor symbolsk kapital følger symbolsk kapital. Frem til et eventuelt skifte i kunnskap, om man har basert sin forskning og ideologi på feilaktig teori.

Om Hernes har basert sin forskning ut ifra en hypotese om at hjernen er et såpass tøyelig organ at omtrent hvem som helst kan bli professor, for dermed at det skulle vise seg at arv og gener spiller en mye større rolle, vil det i teorien kunne skade store deler av hans oppsamlede kapital fra et langt forskerliv (om foreldreeffekt, utdanning og klasse). At han bruker feltes tradisjon på en måte som sikrer egen kapital (både av vitenskapelig og politisk interesse) og som dermed virker konserverende på en struktur han drar nytte av, mener jeg er en rimelig analyse med bakgrunn i hans bidrag i paneldebatten og størrelsen på hans symbolske kapital.

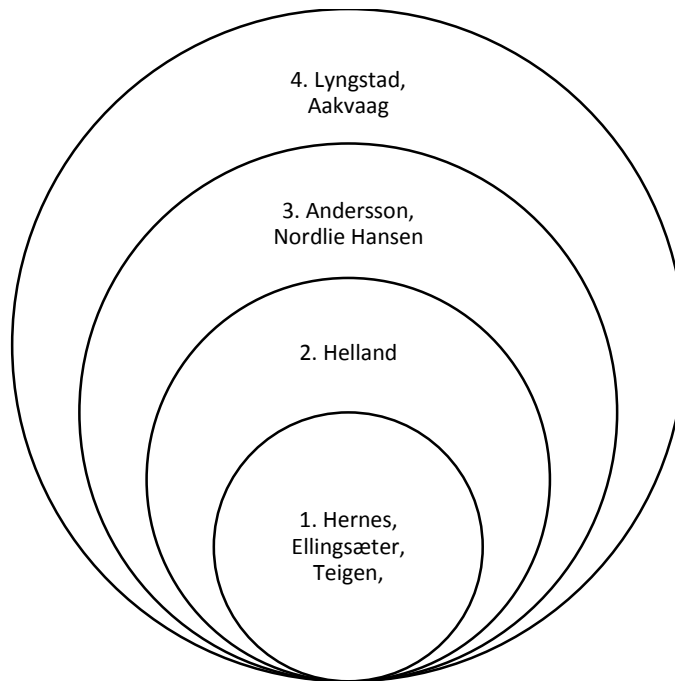
Nordlie Hansen er sosiolog og professor ved UiO, hvor hun har vært tilknyttet siden tidlig på 90-tallet. På hennes profil ved UiO står hun kun oppført som undervisningsleder for sosiologi når det gjelder verv. Hun har for øvrig viet store deler av sin forskning på klasse og sosial ulikhet, og blir omtalt som Norges fremste på temaet (av programleder). Undre kapittel 7 kom jeg frem til at hun hadde et politisk-pedagogisk bruk på ett tema og et vitenskapelig historiebruk på et annet. I debatten viste hun interesse og vilje til å bruke genetisk materiale, og hevdet at grunnen til at hun ikke har brukt det har vært manglende tilgang. Og selv om hun ser ut til å ha basert sin forskning på at sosiale faktorer er grunnleggende, er hun ikke like negativ til potensielle genetiske forklaringer som jeg oppfatter Helland, Ellingsæter, Teigen og Hernes for å være. Men hun legger seg heller ikke på lik posisjon som Aakvaag eller Lyngstad. Jeg oppfatter henne som i en mellom posisjon, omtrent på lik linje som Andersson. Altså ikke like klar for en revolusjon i feltet (forstått som en forandring på hva som er viktige spørsmål) som Aakvaag og Lyngstad, men ikke direkte avvisende heller.

Det kan sees i sammenheng med hennes kapital, nå høster hun riktignok stor anerkjennelse for sitt arbeid og har publisert en stor mengde vitenskapelig arbeid. Men hun sitter ikke på like mye temporær kapital, hun har mindre makt over inngangsretten og reproduksjonen av den vitenskapelige staben til feltet og ikke samme tilknytning til politikk som enkelte av de andre. På samme tid trenger hun trolig ikke å sanke inn særlig mye mer vitenskapelig kreditt i form av anerkjennelse og omdømme. Hun befinner seg altså i en mellom posisjon hvor hun ikke har like stort behov for å forsvare feltes tradisjon på en konserverende måte, men har nok heller

ikke store behovet for en revolusjon i feltet med mindre hun kan vinne på det i form av å være åpen for ett potensielt nytt perspektiv. Det forklarer hennes mindre bastante posisjon.

Agentenes posisjonering:

Figur 2.

Figuren viser relasjonen mellom posisjonen i feltet og graden av konserverende historiebruk, etter mine analyser, hvor de som befinner seg i innerste sirkel vil sitte på størst samlet symbolsk kapital og «kreditt». I følge Bourdieu vi man her også kunne finne de som er dominerende og har størst nytte av å bevare strukturene i feltet. Ytterst vil man finne de med minst samlet symbolsk kapital, og som dermed har minst å tape på en strukturendring.

Om vi ser dette i forbindelse med Karlssons historiebruk blir det som følger:

Sirkel nr. 1. Her fant jeg ideologisk hos Hernes, et vitenskapelig med overlapping til et ikke-bruk og et politisk-pedagogisk med et element av ideologisk hos Ellingsæter, mens et vitenskapelig med overlapping til ideologisk og et politisk-ideologisk med også en overlapping til ideologisk hos Teigen.

Fellestrekk hos denne gruppen er element av ideologisk historiebruk hos alle agentene, og et fravær av «ren» vitenskapelig bruk (altså uten overlapping).

I denne gruppen er agentene med størst samlet symbolsk kapital, både «ren» og «temporær», og dermed størst innflytelse på inngangsretten til feltet og størst definisjonsmakt på hvilke spørsmål som er interessante.

I denne sirkelen befinner det seg kun talspersoner med en negativ innstilling til «en naturalistisk vending».

Sirkel nr.2. Hos Helland fant jeg et for et politisk-pedagogisk med overlapping til et ideologisk bruk. Jeg tolket Helland som i en konserverende posisjon, men med mindre kapital enn agentene i første sirkel. Han har uansett en lederposisjon med tilknyttet symbols makt, og dermed også noe å tape på en strukturendring. Dvs. mer å tape enn agentene i tredje og fjerde sirkel men mindre en agenter i den første. Også her manglet et «rent» vitenskapelig historiebruk, og også her befinner det seg kun en agent med negativ innstilling til «en naturalistisk» vending.

Sirkel nr.3. Hos Andersson fant jeg et vitenskapelig historiebruk, mens hos Nordlie Hansen et vitenskapelig og et politisk-pedagogisk bruk (to ulike temaer). Felles for disse agentene er et fravær av ideologiske former for historiebruk. De har også en større mobilitet i forhold til et annet perspektiv, men fronter det ikke på lik linje med agentene i den fjerde sirkelen. De sitter på mye «ren» vitenskapelig kapital men lite «temporær», det vil si mindre samlet vitenskapelig kapital enn agentene i første og andre sirkel. De har for øvrig trolig bra med «kreditt» i form av anerkjennelse og godt omdømme, noe de beholder om strukturen opprettholdes. Agenter i denne posisjonen i et felt har nok uansett mest sjanse å lykkes ved å åpne for «hybridisering», noe som kan forklares med at de ikke er eksplisitt negative til «en naturalistisk vending» men fortsatt holder fast på et miljø-perspektiv enn så lenge. Det gjelder kanskje Andersson mer enn Nordlie Hansen, noe som også gjenspeiler kapitalfordelingen de imellom.

Sirkel nr.4. Her fant jeg et vitenskapelig historiebruk hos Lyngstad mens Aakvaag tok i bruk de fleste formene; et vitenskapelig, et politisk-pedagogisk og et moralsk historiebruk når det gjelder å forklare selve paradokset (flere ulike tilnærminger), mens et vitenskapelig bruk når det gjelder hvorfor det er et betent tema. Et fellestrekk i denne sirkelen er også en manglende ideologisk bruk, noe som også Longva fant spor etter i sin argumentasjonsanalyse hos agenter

med et naturvitenskapelig perspektiv. De representerer et perspektiv som ikke har kommet til ordet i særlig grad etter andre verdenskrig, noe som samsvarer med deres posisjon i feltet. De har også mindre samlet vitenskapelig kapital og mindre vitenskapelig «kreditt» i form av verv, priser og stillinger enn de agentene i de innerste to sirklene. De representerer i tillegg et perspektiv som har hatt rykte på seg for å være moralsk suspekt (jmf. sosiobiologidebatten) og dermed er det ikke umulig at de også sitter på mindre «kreditt» i form av anerkjennelse og godt omdømme. De har altså minst å tape, men mest å vinne på en «vitenskapelig revolusjon» i feltet.

9. Oppsummering og konklusjon

I følge Bourdieu burde man kunne forutsi sannsynligheten for de ulike agentenes opptreden ut ifra de posisjonene de innehar i fordelingen i feltet, som alltid vil være en arena for kamp mellom de dominerende og de dominerte. Om man godtar Bourdieus påstand om at det ikke finnes vitenskapelige valg som ikke også er en sosial investeringsstrategi orientert mot maksimal gevinst, og at ulike former for historiebruk er handlingsorientert, så bør de to kunne sees i sammenheng. Hvilke historiebruk virker til eksempel konserverende i denne debatten? Hvilke historiebruk kan føre til en vitenskapelig revolusjon? Og hvem tjener på hvilke bruk? Det bør presiseres nok en gang at det i Bourdieus teori *ikke* trenger å være en bevisst handling, og at det historiebruket som jeg har konstruert i dette perspektivet dreier seg som oftest om et implisitt bruk. Det skal bidra med å synliggjøre posisjonene i feltet, og sette agentenes historiebruk i nytt lys.

Mens den i Karlssons typologi gjerne er eksplisitt og ofte en bevisst handling, hvis motiv er lettere å få øye på, lå mitt supplerende perspektiv altså på et mindre synlig nivå og gjerne ikke bevisst.

Problemstillingen i denne oppgaven er i forbindelse med historiebruk; hvordan bruker aktørene i dagens arv og miljø debatt historien i sin argumentasjon?

Konklusjonen på denne problemstillingen blir tofoldig, for det første brukes historien på en *handlingsorientert og ofte samfunnsrettet* måte, som for eksempel for å finne «objektive» fakta om hvordan mennesket skal forstås, hvordan mennesket handler i samspill med sosiale kontekst. Når denne formen for vitenskapelig historiebruk står alene uten overlapping refererer jeg til den som «ren» (det betyr ikke mer gyldig, eller bedre), når den dukket opp i kombinasjon med et ideologisk bruk hvis motiv er å fremme egen agenda eller dekke over uønskede elementer, har jeg analysert jeg den som en del av et ideologisk historiebruk. Det er fordi historien i de tilfellene brukes for å legitimere egen posisjon.

Historien ble også som forventet brukt til å illustrere potensielle konsekvenser, særlig ble det advart mot en potensiell gjentakelse av sosialdarwinismen og eugenikken. I tillegg jeg fant et tilfelle hvor historien ble brukt for å forsøke å gjenopprette et ekskludert perspektiv (Aakvaag). For det andre blir historien brukt på et mer *internt og individualistisk* plan, hvor det dreier seg om å forbli aktuell i feltet, enten ved å sikre egen posisjon eller kapital eller ved å være mobil i forhold til andre perspektiver. Mine analyser antyder en positiv korrelasjon mellom de to strategiene og til enkelte former for historiebruk. Særlig dreier dette seg om ideologiske – og politisk-pedagogiske brukene på den ene siden og et vitenskapelig på det andre.

Nå bør det nevnes at også i den gruppen som ble presentert som positive til en «naturalistisk vending» hadde et flertall ideologiske historiebruk, hvorav den eneste naturviteren (biolog) i debatten var en av de. Biologens ideologiske bruk kan gjerne være konserverende i sitt felt, men det har ikke jeg noe grunnlag for å si noe om. Det er også vanskelig å ta stilling til den tredje brukeren ettersom han omtaler seg selv som en «meningsmessig kameleon», noe som betyr at hans ideologiske historiebruk i denne sammenhengen kanskje ikke kan regnes som særlig stabil.

Når man skal posisjonere agentene i et felt er det greit å begynne med de dominerende, som Bourdieu mener fungerer som referansepunkt som de dominerte alltid må forholde seg til. Nye perspektiver eller ny kunnskap kan bli mottatt som både en mulighet og en trussel. I denne analysen ser det ut til at det er de som ligger i de ytterste sirkelene, altså de med minst samlet vitenskapelig kapital, ser et naturvitenskapelig perspektiv som en mulighet. Aktørene i den innerste sirkelen derimot, de dominerende, ser ut til å oppfatte dette som en trussel. Vi ser at

tre av de fire i denne posisjonen har tatt i bruk en politisk-pedagogisk historiebruk, hvor en advarsel mot potensielle negative konsekvenser av en slik tilnærming gjør seg gjeldende. Mens alle tok i bruk en ideologisk form, som i dette tilfelle fungerer både legitimerende og konserverende på feltet.

Når det gjelder det *handlingsorienterte og samfunnsrette* bruket konkluderte jeg med at i den gruppen av debattanter som i utgangspunktet var kritiske til en «naturalistisk vending» (slik de ble presentert i Salongen) var det kun to representanter som ikke hadde en form for ideologisk historiebruk. Av «ren» vitenskapelig bruk (altså uten overlapping) var det kun to som var representert. Det var de samme to aktørene. De to er også de med minst samlet symbolsk kapital og som ikke kunne sies å ha et konserverende historiebruk slik analysert i punkt 8.2, som er plassert i den tredje ringen og kan klassifiseres som dominert.

Å være mobil i forhold til nye perspektiv ser altså ut til både å være knyttet til å være dominert og til et «rent» vitenskapelig historiebruk. Vi ser for eksempel at også i den gruppen som er positive til et naturvitenskapelig perspektiv er tre representert (inkludert biologen) med dette bruket. To av de er inkludert i analysen i 8.1. og havnet i den ytterste ringen, også klassifisert som dominert. Begge to mener jeg det er rimelig å si støtter en «naturalistisk vending» i en form for vitenskapelig revolusjon.

Av politisk-pedagogisk historiebruk var det også kun to på miljøsidene som ikke var representert, mens fire av brukerne var plassert i det to innerste sirkelene.

Dette var ikke særlig overraskende, først og fremst fordi det er et temmelig hyppig bruk ellers i media, men også fordi den ofte har en kraftig følelsesmessig effekt og er dermed ofte et nyttig retorisk grep. Når hendelser som vekker avsky trekkes frem, kan en sankning av moralsk kapital være en nærliggende tolkning. Her ligger også litt av det skille man så hos Segerstråle, hvor hun mente å finne at sosiobiologene så nye teorier og nye tilnærminger til å forstå evolusjonen, mens kritikerne fikk støtte av etterkrigstidens tabu om biologiske forklaringsmodeller. Dette samsvarer med både historiebruken jeg har funnet i min analyse og posisjoneringen av agentene i feltet.

Politisk-pedagogisk og vitenskapelig historiebruk er heller ikke forenelige. Brukere her har ifølge Karlsson en tendens til å havne i konflikt med hverandre, noe som i grunn er vanskelig å argumentere for i denne formen for muntlig sjanger. Her ble flere aspekter diskutert og enkelte hadde flere ulike former for historiebruk på ulike temaer. En og samme person kunne lett ta en politisk-pedagogisk tilnærming på ett tema og et vitenskapelig på et annet. Jeg må dermed snu litt på dette, det er ikke slik at brukere av de to tilnærmingene havner i konflikt med hverandre, men det er selve *tilnærmingene* som havner i konflikt. Man kan ikke ha overlappende former av de to på ett og samme tema.

Det som er verdt å nevne er at det var svært få på «arv» -siden som tok det førstnevnte i bruk, men det er kanskje heller ikke så rart ettersom det ikke vil gagne deres sak. Sistnevnte var derimot altså hyppig representert.

Sett i forbindelse med etnosentrisme/bias dreier dette seg om den tendensen som finnes mellom faglige tilnærminger, og den maktkampen som utspiller seg i feltet. Man opplever seg selv og andre i relevante objektive sosiale grupper, med preferert teori eller metode som fellesnevner, men også med kontinuitet i tid og rom som for eksempel feltes tradisjon og inngangsbillett.

Å generalisere «de andre» og oppleve et motsetningsforhold mellom «dem» og «oss», kan sees i sammenhenger hvor «de andre» gjerne ikke har riktig kunnskap, har suspekke motiv eller ikke stiller de riktige spørsmålene. Det vil igjen kunne knyttes til hvilke som kan bidra med å bevare strukturen i feltet og hvilke som oppleves som en trussel. Kjennetegnene (som nevnt i kapittel 3.) kommer frem i situasjoner hvor konkurranse og konflikt råder grunnen. Det er denne debatten en ganske tydelig eksempel på. Aksepterte «inngrupper» er de som underkaster seg strukturen i feltet hvor felles interesser og mål er de viktige markørene, og tvilsomme «utgrupper».

Denne predisposisjonen med fordel for en reaksjonsmåte eller et synspunkt, til fordel for inngruppen og til ufordel for ut-gruppen, mener jeg altså ligger tett opp under Bourdieus formening om at de dominerende er disponert til å forsvare egen kapital og posisjon. Det være seg i form av publikasjonsbias, hvor man f.eks. utfører en selektiv utvelgelse av forskning fra eget fagområdet (familiaritetsbias) eller i form av distribuering av forskningsmidler.

På bakgrunn av denne «inngruppe» følelsen og lojaliteten hadde jeg dog forventet å finne en høy bruk av eksistensielt historiebruk, det fant jeg overraskende nok ikke. Jeg hadde trodd en del av argumentene ville hvile på hva som skiller mennesker fra dyr, eller hva som skiller «oss på miljø-siden» fra «oss på arv-siden».

Det sier noe om at kampen om egen aktualitet er viktigere enn kampen for egen gruppe, men det kan også bety at debattantenes tilknytning til samme felt (bort sett fra biologen) har mye å si. Kanskje vil et større og mer balansert utvalg også vise denne formen for bruk.

I denne oppgaven ønsket jeg å si noe om hvorfor debatten mellom tilhengere av biologiske perspektiver (med vekt på evolusjonsteorien) og tilhengere som vektlegger forklaringer på miljø er så betent, spesielt innen sårbare temaer. Eksplisitt kommer dette til uttrykk gjennom historiene som trekkes frem, men det ser altså ikke ut til at det bare er en trøblete fortid, og frykten for gjentakelse, som ligger til grunn. Det hele kan tyde på at Bourdieus påstand om at de dominerende er disponert til å forsøke å forsvare de prinsippene som ligger til grunn for egen praksis har noe for seg. Nye oppdagelser, eller nye perspektiver, fremkaller motstand. Dette er også en forklaring som nevnes i human atferdsbiologi, hvor kampen om å være attraktiv kjempes på ulike måter. Man kan enten forsvare den dominerende posisjonen man har, eller man kan utfordre med noe nytt forså å vinne status med det. De nye vil følgelig møte motstand.

Å forbli aktuell (attraktiv) kan se ut til å være en viktig underliggende og gjerne ubevisst motivasjonsfaktor til kløften mellom perspektivene, som igjen ser ut til å korrelere med enkelte former for historiebruk i denne debatten.

Det betyr for øvrig ikke at det er en årsakssammenheng, eller en representativ analyse for andre felt.

Men om vi ser på hvilke perspektiv som har kommet til ordet i etterkant av krigen versus perspektiv som ikke har kommet til ordet, sett i sammenheng med dominerende posisjoner i feltet (innerste sirkel) og deres konserverende, ideologiske og politis-pedagogiske historiebruk, er det interessante koblinger man kunne undersøkt nærmere i en større og mer representativ analyse. Koblingen mellom status/posisjon, historiebruk (motiv) og forskningsbevilgning/politikk er i så måte et interessant forskningstema.

Konklusjonen i denne oppgaven er altså tofoldig. I den analyserte debatten mellom «de to kulturer» ble historien *eksplisitt* mest brukt til å søke «objektive» svar, legitimere egen agenda (forsvarere av sannheten jmf. Segerstråle) eller advare mot potensielle konsekvenser av et naturvitenskapelig perspektiv i samfunnsvitenskapen. *Implisitt* (og helst ubevisst) brukes den derimot på en slik måte at den enten forsvarer egen dominerende posisjon, fronter en vitenskapelig revolusjon i form av hva som er interessant eller for å sikre seg mobilitet i feltet i tilfelle en slik revolusjon skulle skje. I tråd med figur 2 s111.

Om dette er representativt for et større utvalg vet jeg ikke, men i «*Trenger vi en ny hjernevask*» mente Aakvaag at det ikke har vært store endringen i feltet i kjølevannet etter *Hjernevask*. I episode 7 av serien sier Knut Åmås at Eia har møtt for få forskere om han hadde forventninger om mer åpenhet og større vilje til å skifte mening.

Det kunne vært interessant å gjennomføre en studie lignende den Bourdieu selv etterlyser.¹⁴⁶ En systematisk analyse som forutsatte samarbeid mellom naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige forskere.

Bongard på sin side mener human atferdsøkologi kan brukes til å analysere sosiologers proksimate beskrivelser. Her ligger åpenbart kimen til en interessant studie, som *Hans Petter Graver og Finn Wisløff* påpeker er det nettopp i grenselandet mellom de tradisjonelle fagområdene at det er grobunn for spennende og kreativ forskning.¹⁴⁷ Og hva er vel mer fruktbart for en slik reflektiv analyse enn et samarbeid om betente temaer?

Hindrene for vitenskapelige fremskritt er jo grunnleggende sosiale, «*kampen i feltet er tross alt en kamp om å forbli aktuell*», eller attraktiv, om man vil.

¹⁴⁶ Bourdieu:85

¹⁴⁷ Graver, Hans Petter, Finn Wisløff, *Hva er kvalitet i forskningen*, i Morgenbladet, publisert 11.02.2011, <https://morgenbladet.no/debatt/2011/02/hva-er-kvalitet-i-forskningen> Besøkt 18.05.2016

10. Epilog

Temaet i denne oppgaven har vært møtet mellom naturvitenskapelige (biologi) og samfunnsvitenskapelige (med vekt på sosiokulturelle forhold) perspektiver.

For å finne ut hvorfor det ser ut til å finne en kløft mellom de to perspektivene valgte jeg å legge fokuset på historiebruk. Grunnen til at jeg valgte nettopp dette fokuset var at jeg mente å se at når biologiske perspektiver ble diskutert i forbindelse med enkelte temaer innenfor samfunnsvitenskapen, så dukket det også opp referanser til historiske hendelser. Samtidig mente jeg å se en generell avskrivning av andre perspektivers relevans når det gjelder spesielt sensitive temaer, uten at jeg følte meg sikker på om hva som lå til grunn for denne avskrivningen. Problemstillingen ble dermed hvordan aktørene i debatten om arv og/eller miljø bruker historien i sin argumentasjon, og valget falt først og fremst på Karlssons typologi. De ulike formene som man kan identifisere indikerer hvilke motiv man har med bruken, og i utgangspunktet skulle man kunne bruke Karlssons typologi på hvilke som helst studieobjekt med historiske elementer. Men jeg ser at selv om denne typologien er anvendelig også her, og selv om den avdekker en rekke ulike bruk, er den kanskje enklere å benytte i et tilfelle hvor man står over ulike fremstillinger av én enkelt historisk hendelse. Det gir større rom for å utdype selve bruken i mye større grad.

Men ved å inkludere et Bourdieu-inspirert perspektiv åpnet det seg for øvrig en mulighet til å se de ulike formene for historiebruk i forhold til posisjonen aktørene hadde i feltet. Det bidro med å synliggjøre posisjonene i feltet, og sette agentenes historiebruk i nytt lys.

Dette resulterte i et svar som kan fungere som hypotese til en større undersøkelse; dominerende posisjoner tenderer mot å ta i bruk konserverende historiebruk, i motsetning til de dominerte som vil enten legge seg på et bruk som tillater hybridisering eller som fremprovoserer en vitenskapelig revolusjon.

Stemmer det virkelig at man kan forutse agentenes historiebruk gitt deres posisjon i feltet?

Litteraturliste:

- Aronsson, Peter, *Historiebruk, att använda det förflutna*, Holmgrens, Malmö, 2012
- Bongard Terje, Eivin Røskaft (red.) *Det biologiske mennesket, individer og samfunn i lys av evolusjon*, Tapir Akademiske Forlag, Trondheim, 2010
- Bourdieu, Pierre, *Viten om viten og refleksivitet*, Pax forlag, Oslo 2007
- Degler, Carl N, *In Search of Human Nature, The Decline and Revival of Darwinism in American Social Thought*, Oxford University Press, New York, 1991
- Karlsson, Klas-Göran, Ulf Zalander (red.), *Historien är nu, En introduktion till historiedidaktikken*, Studentlitteratur AB, Lund 2008
- Kennair, Leif E.O, *Evolusjonspsykologi, en innføring i menneskets natur*, Tapir Akademisk Forlag, Trondheim 2004
- Knutsen, Ketil "Strategic silence – Political persuasion between the remembered and the forgotten" i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué, Universitetet i Stavanger og Jay M. Winter, Yale University, 2015
- Krebs, Dennis L, Kathy Denton, «*Social Illusions and Self-Deception: The evolution of Bias in Personal Perception*», i Jeffrey A. Simpson / Douglas T. Kenrick, *Evolutionary social psychology*, Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, 1997
- Krogh, Thomas, *Hermeneutikk, Om å forstå og fortolke*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2014
- Larsen, Ann Kristin, *En enklere metode, Veiledning i samfunnsvitenskapelig forskningsmetode*, Fagbokforlaget, Bergen, 2007
- Levine, Philippa, Alison Bashford "Introduction:Eugenics and the modern world", i Bashford, Alison, Philippa Levine (Red.) *The Oxford Handbook of The history of eugenics*, Oxford University Press, New York, 2010
- Mysterud Iver, *Mennesket og moderne evolusjonsteori*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 2005
- Pinker, Steven, *How the mind works*, Norton, New York, 1997
- _____, *The blank slate, the modern denial of human nature*, Allen Lane, New York, 2002
- Segerstråle, Ullica, *Defenders of the truth*, Oxford University Press, New York, 2000
- Stern, Alexandra Minna, "Gender and sexuality:A global tour and compass", i Bashford, Alison, Philippa Levine (Red.) *The Oxford Handbook of The history of eugenics*, Oxford University Press, New York, 2010

Tollefsen, Torstein, Henrik Syse, Rune Fritz Nicolaisen, *Tenkere og Ideer, Filosofiens historie fra antikken til vår egen tid*, Gyldendal, Oslo 2002

Tunstad, Erik, *Darwins teori, Evolusjon gjennom 400 år*, Humanist forlag, Oslo 2009

Internettkilder

Morgenbladet:

Morgenbladet, Salongen om likestillingsparadokset, 25.02.2015

<http://livestream.com/accounts/3722443/events/3837381/> Besøkt 04.04.2016

Morgenbladet, Salongen om rase, 26.03.2015

<http://livestream.com/accounts/3722443/events/3911860/> Besøkt 06.04.2016

Morgenbladet, Salongen om klasse, 16.04.2015

<http://livestream.com/accounts/3722443/events/3990546/> Besøkt 07.04.2016

Engelstad, Fredrik, *Gudmund Hernes, samfunnsforsker og politiker*, i Norsk biografiske leksikon,

https://nbl.snl.no/Gudmund_Hernes Besøkt 25.04.2016

Graver, Hans Petter, Finn Wisløff, *Hva er kvalitet I forskningen*, i Morgenbladet, publisert 11.02.2011,

<https://morgenbladet.no/debatt/2011/02/hva-er-kvalitet-i-forskningen> Besøkt 18.05.2016

Helland, Frode, *Rasevask – rasisme uten rasister* i Morgenbladet, publisert 19.03.2015

https://morgenbladet.no/ideer/2015/rasevask_rasisme_uten_rasister#.VS4WEZM8r78 Besøkt 05.05.2016

____, *Mer rasevask*, i Morgenbladet, publisert 17.04.2015, https://morgenbladet.no/debatt/2015/mer_rasevask

Besøkt 23.04.2016

Hernes, Gudmund, *Hva så?*, i Morgenbladet, publisert 12.04.2010

https://morgenbladet.no/debatt/2010/og_hva_sa Besøkt 06.04.2016

Hessen, Dag Otto, i Morgenbladet, publisert 22.05.2015

https://morgenbladet.no/debatt/2015/arv_men_ikke_gener Besøkt 05.04.2016

Nævdal, Eric, *Hjernevaskdebatten-igjen...*, Morgenbladet, publisert 27.02.2015

http://morgenbladet.no/debatt/2015/hjernevaskdebatten_igjen, Besøkt 15.10.2015

Reisel, Liza, Mari Teigen, *Fakta om likestillingsparadokset*, Morgenbladet, publisert 16.01.2015

https://morgenbladet.no/debatt/2015/fakta_om_likestillingsparadokset Besøkt 21.04.2016

Sætre, Glenn Petter, *Ulike raser, lik verdi*, i Morgenbladet, publisert 10.04.2015

https://morgenbladet.no/ideer/2015/ulike_raser_lik_verdi Besøkt 31.03.2016 besøkt 05.05.2016

____, *Raser finnes*, i Morgenbladet, publisert 29.05.2015 https://morgenbladet.no/debatt/2015/raser_finnes Besøkt 01.04.2016

Aakvaag, Gunnar, *Trenger vi en ny Hjernevask?*, Morgenbladet, publisert 19.02.2015,

https://morgenbladet.no/ideer/2015/trenger_vi_en_ny_hjernevask besøkt 21.04.2016

Andre:

Academia, *Komparasjon i historieforskning*, metodiske og teoretiske utfordringer,

http://www.academia.edu/3816881/Komparasjon_i_historieforskning_-_metodiske_og_teoritiske_utfordringer

Besøkt 06.01.2016

Edwards, A.W.F, *Lewontin`s fallacy*, 2003 <http://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/A.W.F.-Edwards-Human-genetic-diversity-Lewontins-fallacy.pdf> Besøkt 24.04.2016

Engelstad, Fredrik, *Gudmund Hernes, samfunnsforsker og politiker*, i Norsk biografiske leksikon,

https://nbl.snl.no/Gudmund_Hernes besøkt 25.04.2016

Hessen, Dag Olav, Foredrag ved *Kristine Bonnevie og eugenikken, i regi av Den historisk-filosofiske klasse i Akademiet 17. oktober 2013*, Besøkt 05.05.2016

http://www.dnva.no/binfil/download.php?tid=64599&manage_preview=1&auth=YT01OntzOjQ6InVzZXliO3M6OToiYW5uZW1hcmlljtzOjY6InVzZXJpZCI7czo0OiJuZXR0c3RlZCI7czo0OiI3MzA4IjtzOjE6InQiO2k6MTQ0NzI1MjY3MjtzOjE6ImgiO3M6MzI6ImUyYTE2MTdjNjg5MmMxOWQ2OTk4MTg2ZTAwMmQyODEyIj9

Kyllingstad, Jon Røyne, *Eugenikk*, sist oppdatert 11.08.2015 i Store norske leksikon, <https://sml.snl.no/eugenikk>

Besøkt 05.05.2016

Lehmann Walter, «*Det etnosentriske syndromet - En vedvarende utfordring for flerkulturelle samfunn*» i Marit Greek and Kari Mari Jonsmoen (red.), *Utfordringer i flerkulturell formidling*, Oslo: 2006

http://www.imdi.no/Documents/Rapporter/Utfordringer_i_flerkulturell_formidling_Artikkelsamling_HiO_2006.pdf

besøkt 17.08.2015

Lewontin, Richard, *The Apportionment of Human Diversity*, University of Chicago, Chicago Illinois, 1972,

<http://www.philbio.org/wp-content/uploads/2010/11/Lewontin-The-Apportionment-of-Human-Diversity.pdf> Besøkt

24.04.2016

Longva, Ida Carine, *Når underholdning blir vitenskap og vitenskap blir underholdning, en argumentasjonsanalyse av Hjernevask* (masteroppgave), Universitetet i Oslo, November 2011

https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/26733/longva_master.pdf?sequence=2&isAllowed=y Besøkt 27.04.2016

Litteraturhuset, Naturviter VS Samfunnsviter, Publisert 28.09.2012 på YouTube

<https://www.youtube.com/watch?v=GwkQ657HGBY> Besøkt 04.05.2016

Forskningsetiske komiteer, *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, jus og teologi.*

Publisert mars 2006, <https://www.etikkom.no/globalassets/documents/publikasjoner-som-pdf/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-humaniora-juss-og-teologi-2006.pdf> :34 Besøkt 04.05.2016

Førde, Lars Engh, en artikkel fra Statistisk sentralbyrå, *Velger fortsatt tradisjonelt*, publisert i Forskning.no

03.03.2010 <http://forskning.no/kjonn-og-samfunn-likestilling-skole-og-utdanning/2010/03/velger-fortsatt-tradisjonelt>
Besøkt 04.05.2016

Hvalvik, Sigrun, https://teora.hit.no/bitstream/handle/2282/215/notat2001_2.pdf?sequence=1 Besøkt 23.02.2016

Mathiesen, Ida Holt, Trond Buland, Brita Bungum, *Kjønn i skolens rådgiving- et glemt tema?* SINTEF, 2011

https://www.sintef.no/globalassets/upload/teknologi_og_samfunn/gsu/kjonn-i-skolens-radgiving---et-glemt-tema.pdf, Besøkt 05.05.2016

Nickelsen, Trine, *Hva er et menneske? Fire forskere svarer*, Forskningsmagasinet Apollon, publisert 01.02.2012,

<http://www.apollon.uio.no/artikler/2010/hva-er-et-menneske.html> Besøkt 27.04.2016

NRK, *Hjernevask*, publisert på YouTube 12.04.2012

<https://www.youtube.com/watch?v=NiSWqwWbFEg&list=PL5215B69D688D816F>

NTNU, *Karlssons typologi*, EXFAC0015, [https://exfac0015.wordpress.com/category/godt-a-vite-](https://exfac0015.wordpress.com/category/godt-a-vite-om/historiebruk/karlssons-typologi/)

[om/historiebruk/karlssons-typologi/](https://exfac0015.wordpress.com/category/godt-a-vite-om/historiebruk/karlssons-typologi/) Besøkt 06.01.2016

PFU, publisert 10.04.2015 på YouTube, <https://www.youtube.com/watch?v=UuUeFpddibE> Besøkt 05.05.2016

Rønning, Asle, *Kvinnelige forskere siteres mindre enn menn*, Publisert 12.12.2013 i Forskning.no

<http://forskning.no/forskningspolitikk-likestilling/2013/12/kvinnelige-forskere-siteres-mindre-enn-menn> Besøkt 04.05.2016

Stolpe, Robert Duratovic, *Hjernevask, en analyse av programmet og den påfølgende offentlige debatten* (masteroppgave), Universitetet i Oslo, 2012

<https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15429/Stolpe.pdf?sequence=4> besøkt 27.04.2016

Universitetsavisa, *følelsenes forbannelse*, NTNU, Publisert 23.11.06

http://gamle.universitetsavisa.no/dok_4565999a5be777.67938444.html Besøkt 04.05.2016

Voje, Kjetil Lysne, *Lamarckismen*, sist oppdatert 24.12.2013, i Store norske leksikon, <https://snl.no/lamarckismen>

Besøkt 05.05.2016

Øistad, Beate Sletvold, en artikkel frå Kilden kjønnsforskning.no, *Lettare for menn å bli toppforskarar*, publisert i
Forskning.no 22.01.2015 <http://forskning.no/om-forskning-likestilling/2015/01/lettare-menn-bli-toppforskarar>
Besøkt 04.05.2016